Colecţia
CĂLĂTORII ÎN TIMP

ERIC LECONTE

Uimitoarea civilizaţie aztecă

traducere
Lydia Constanţa Ciucă

BUCUREŞTI
2002

Cuprins

Originea
Întemeierea
Zeii
Războaiele
Comerţul
Felul de viaţă
Ştiinţă şi artă
Întoarcerea lui Quetzalcoatl

CAPITOLUL I

Originea

La mijlocul secolului care marca sfârşitul Evului Mediu, Moctezuma I, împărat de drept divin, a dorit să cunoască locul de origine, strămoşesc, al poporului său. A convocat preoţii săi cei mai destoinici şi le-a încredinţat misiunea de a regăsi Aztatlan, parcurgând acelaşi drum lung, pe care-l făcuseră şi strămoşii odinioară.

Preoţii, cu toată priceperea şi calităţile lor remarcabile, nu au putut merge mai departe de Tuia. Cu toate acestea, când s-au înfăţişat din nou, au susţinut cu tărie că zeii îi ajutaseră, aruncând pe umerii lor piei de animale fermecate şi astfel au putut vedea Aztatlan, în vis…

Fireşte, nu era decât o minciună sfruntată. Moctezuma I ş-a retras atunci în palatul său, gânditor; şi-a reamintit tradiţia strămoşească: poporul lui venise de departe, din nord-estul Mexicului, de la Aztatlan (Locul unde se strâng bâtlanii ca să-şi facă cuiburi); descindea, în linie dreaptă, şi dintr-un alt loc, numit Chicomoztoc (Cele şapte caverne sau Cele şapte neamuri).

Poporul ales

Conform tradiţiei, cele mai însemnate neamuri care au părăsit Aztatlan erau: Chichimecii (Poporul arcului şi al săgeţilor), Cuitlahuaca (Poporul vasului cu apă), Tepanecii (Poporul palatului sau al pietrei), Malinalca (Poporul ierbii împletite), Matlazinca (Poporul Năvodului), Xochimilca (Poporul câmpului înflorit), Huexotzinca (Poporul sălciei mici), Chalca (Poporul de jad).

Dintre toţi, zeul Huitzilopochtli îi preţuia cel mai mult pe azteci, acordându-le o atenţie deosebită; cea mai elocventă dovadă a protecţiei divine a constat în faptul că zeul le-a dăruit un semn distinctiv: a luat pe fiecare aztec în parte, i-a frecat cu răşină urechile şi fruntea, pe care a încununat-o cu pene. Toată lumea putea recunoaşte, astfel, poporul ales. În plus, zeul a cerut ca aztecii să-şi schimbe numele în mexicani, deoarece al doilea nume al zeului era Mexitli.

Toate popoarele acestea au rătăcit vreme îndelungată, până când li s-a arătat un semn: un copac a căzut pe templul lui Huitzilopochtli-Mexitli. Aztecii au interpretat semnul ca o necesitate de a se separa de celelalte popoare, în afară de chichimeci, şi au pornit mai departe, căutând un loc prielnic înălţării unui oraş. Drumul lor a fost istovitor, iar piedicile, nenumărate; mulţi au pierit, în drum spre Tuia, vechea capitală a toltecilor. Cei care au izbutit să ajungă au fost uluiţi de frumuseţea oraşului, unde, spre marea lor bucurie, se vorbea aceeaşi limbă: nahuatl. Au aflat, astfel, despre cultul zeului Tezcatlipoca, a cărui oglindă vrăjită aducea ploaia, după voie. Li s-a povestit că în anul 900 d.H., căpetenia toltecilor, Mixcoatl (Şarpe-nor) – care dorea să-şi găsească o soţie demnă de el – a întâlnit, într-o zi când plecase la vânătoare, o femeie foarte frumoasă, care a fugit din calea lui. El a urmărit-o şi a încercat să o oprească, aruncând săgeţi în faţa ei; a fost foarte surprins văzând-o cum prinde săgeţile din zbor. Aflând numele acelei făpturi fermecătoare, Chimalma (Mână-scut) Mixcoatl a înţeles că mirarea lui era de prisos şi s-a căsătorit cu ea.

Într-o zi, Chimalma a înghiţit, din nebăgare de seamă, o ţandăra de jad albastru-verzui şi a rămas însărcinată. Soţul ei a fost foarte supărat de această întâmplare, deşi îşi dorea un fiu. Nu a avut fericirea să-şi vadă copilul, pentru că propriul lui frate, Atecpanecatl (Stăpânul palatului din împărăţia apelor), l-a ucis şi a devenit regele toltecilor.

Chimalma a fugit la părinţii ei, ca să-l aducă pe lume pe fiul lui Mixcoatl.

Marele preot al lui Quetzalcoatl

Copilului i s-a dat numele Topilzin (Prinţul nostru) şi, întrucât se născuse în ziua Ce Acatl (întâia trestie), numele lui întreg a fost Ce Acatl Topilzin. Prinţul se remarca prin inteligenţa lui sclipitoare şi firea lui bună şi dreaptă. A făcut studii strălucite la şcoala sacerdotală din Xochicalco, unde, şi în prezent, poate fi admirată piramida măreaţă, înălţată pentru a-l slăvi pe Şarpele cu pene. Topilzin, cu însuşirile şi meritele lui deosebite, a devenit marele preot al zeului Quetzalcoatl (Şarpele cu pene), fiind, cu timpul, identificat cu el, cu numele Ce Acatl Topilzin Quetzalcoatl.

După aceea, a pornit în căutarea rămăşiţelor pământeşti ale tatălui său, ucis mişeleşte de Atecpanecatl; le-a descoperit şi le-a îngropat, după datină, la Cuitlahuac – în prezent Tlahuac. După ce l-a ucis pe unchiul lui, Atecpanecatl, răzbunând moartea tatălui său, a instituit cultul lui Mixcoatl, zeul vânător, însoţitorul cel veşnic al cerbilor şi căprioarelor.

Apoi, s-a strămutat, cu întregul său popor, mult mai departe; a întemeiat Tuia, care a devenit în scurt timp un oraş înfloritor, vestit pentru frumuseţea lui, întrecută numai de faima înţelepciunii şi a cucerniciei întemeietorului său.

În migrarea sa, Ce Acatl Topilzin Quetzalcoatl a fost însoţit şi de poporul Nonoalca (Surdo-muţii sau Cei care nu ştiu să vorbească) care vorbea o limbă neînţeleasă de tolteci. Nonoalca s-au dovedit a fi constructori remarcabili; au ridicat în Tuia temple impunătoare împodobite cu statui minunate.[1]

Topilzin iubea acest popor care se închina zeului său şi al strămoşilor săi, Quetzalcoatl; în schimb, toltecii îl adorau pe Tezcatlipoca, zeul slăvit de părintele său.

Prinţul a dorit să facă o reformă, decretând suprimarea sacrificiilor umane, urmând ca ofrandele acceptate să fie fluturii, florile, fumul de tămâie.

Schimbarea pe care o propunea prinţul a tulburat poporul, neliniştindu-l: fără sacrificii umane, ploaia nu mai cădea, recoltele nu mai ajungeau să fie strânse; din cauza uscăciunii, îi pândea foametea…

Îngrijorarea toltecilor era tot mai mare, dar dragostea lor pentru tânărul prinţ-zeu, evlavios şi neprihănit, rămăsese întreagă, neschimbată.

Ca să le liniştească temerile, Topilzin se ducea noaptea pe munte şi îşi scotea sânge din vene, cu ajutorul unui ac lung – un spin de cactus. Aliaţii săi credincioşi, Nonoalca, i-au încredinţat taine uluitoare, astfel încât Topilzin i-a putut învăţa pe toltecii necioplţi să prelucreze aurul, argintul, să facă podoabe pe care să ştie cum să le folosească, dar, mai presus de orice, i-a învăţat cum să cultive bumbacul şi porumbul, în toate culorile curcubeului.

Zeul Quetzalcoatl şi-a pierdut puritatea

Cu toate binefacerile lui Topilzin, toltecii refuzau să-l slăvească pe Quetzalcoatl ca zeu unic; se temeau de mânia dezlănţuită a sângerosului Tezcatlipoca, zeul strămoşilor lor, însetat de sacrificii umane (pe care Ce Acatl Topilzin nu i le acorda), îngrijorarea lor a fost atât de mare încât şi-au pierdut cumpătul şi au urzit un complot împotriva bunului lor prinţ-zeu.

Între timp, Tezcatlipoca, sprijinit de alţi zei ai Răului, făcea tot felul de vrăji ca să-l silească pe Topilzin să părăsească Tuia. S-a strecurat în încăperea întunecoasă a templului, unde tânărul prinţ-zeu se ruga. Tezcatlipoca adusese oglinda lui fermecată; i-a întins-o şi atunci Topilzin Quetzalcoatl a văzut un bătrân respingător şi gârbovit care-l privea.

— Dacă supuşii mei mă văd astfel, vor fugi din calea
mea, a gândit el, cu spaimă.

Ca să-l liniştească, divinitatea răufăcătoare Coyotlinahual (Vrăjitor-coiot) i s-a arătat şi i-a spus:

— Am să te ajut să arăţi altfel…

I-a pus o mască vopsită cu roşu şi l-a împodobit cu pene.

În timpul acesta, cel de-al treilea zeu răufăcător, Ihuimecal, pregătea în cazanul său o fiertură diavolească din roşii, ardei; ceapă, chili[2], porumb, fasole, într-un castron de lut a amestecat miere cu *pulque,* un rachiu foarte tare.

Invitat de cei trei zei, Topilzin Quetzalcoatl a gustat, din politeţe, din felul de mâncare pregătit, fiind hotărât să nu bea deloc. Numai că mâncarea era atât de condimentată, încât a fost nevoit să-şi înmoaie degetul în băutură, ca să domolească arsura buzelor. Setea lui devenea tot mai mare; a întins patru degete… în zadar…

Atunci şi-a turnat în căuşul palmei şi a băut pe nerăsuflate…

S-a ridicat, a dansat şi, ameţit, plin de înflăcărare, a poruncit:

— Să fie adusă sora mea, încântătoarea Quetzalpetlatl (Coadă din pene), ca să bem împreună…

Când s-a trezit, mult mai târziu, sora lui se odihnea alături de el, goală, cu părul despletit… Topilzin Quetzalcoatl, îngrozit, a înţeles că în beţia lui îşi pierduse puritatea divină şi decăzuse, astfel, din demnitatea sa

---

[1] Se poate presupune că *Nonoalca* erau supravieţuitorii imperiului şi ai marii civilizaţii religioase Teotihuacan, predecesoarea celei toltece. *(n.a.)*

[2] Condiment iute.

de preot suprem.

Prezicerea anului în care va sosi Cortez

Plângând, prinţul-zeu a plecat, înconjurat de credincioşii săi prieteni Nonoalca, copleşiţi de mâhnire; s-a refugiat la Cholula – în actualul stat Puebla – unde a stat douăzeci de ani. Apoi s-a dus, însoţit de preoţi, la Coatzacoalcos – în actuala regiune Vera Cruz; şi-a făcut cunoscute învăţămintele până în ziua în care a hotărât din nou să plece, înainte de a se despărţi de discipolii lui, le-a făgăduit:

— Mă voi reîntoarce, venind dinspre locurile de unde răsare soarele, la ziua mea de naştere Ce Acatl…

Cronicile mayaşe menţionează faptul că Topilzin Quetzalcoatl a rătăcit pe meleagurile lor între 987 şi 1000, zăbovind mai mult în regiunea Tlillan Tlapallan. S-a constatat, apoi, că s-a stabilit la Mayapan şi la Chichen Itza, unde era numit Kukulkan.

Din clipa aceea, figura lui a părăsit cadrul istoriei, instalându-se în cel al legendei. Am spus „legendă" deoarece versiunile ulterioare au fost foarte diferite: una dintre ele specifica moartea lui Topilzin Quetzalcoatl, care se aruncase pe un enorm rug funerar, laTlatayan. S-a ridicat atunci un fum gros, negru, care s-a preschimbat în păsări minunate, cu pene strălucitoare…

Altă versiune susţinea că Topilzin Quetzalcoatl se îmbarcase pe o plută uriaşă, formată din buşteni legaţi între ei de şerpi încolăciţi.

Dar aztecii, proaspăt sosiţi în Tuia, oraşul părăsit, afirmau cu tărie – ştiau ei bine! – că Topilzin Quetzalcoatl se îndreptase spre planeta Venus pe care ei o numeau Tlahuizcalpantecuhtli (Domn al casei zorilor), cu alte cuvinte steaua dimineţii, planeta-mamă, cea din care provin oamenii şi zeii.

Un simplu fapt era sigur, tulburător: Topilzin Quetzalcoatl dispăruse la data de Ce Acatl, făgăduind să se reîntoarcă în *alt an,* la *aceeaşi dată.* Când, peste mulţi ani, calendarul a readus în atenţie Ce Acatl, iar cel puţin opt semne au prevestit un eveniment cumplit… Hernando Cortez, adversarul sacrificiilor umane, debarca în Mexic…

Zeul ploii trimite seceta

După ce Topilzin Quetzalcoatl a dispărut în infinitul invizibil, exilându-se singur, părăsind Tuia, regii care i-au urmat s-au ferit de raporturile prea strânse cu zeii, mărginindu-se să fie războinici buni. Le plăcea însă să fie slăviţi pentru faptele lor, să fie reprezentaţi în diferite ipostaze, mândri îndeosebi de statuile care-i înfăţişau ţinând în mâini *atlatl,* toiagul propulsor de săgeţi, suliţi lungi şi subţiri – arme specifice aztecilor, care, după cum se spune, le-au inventat. Urmaşii lui Topilzin au recucerit vechiul imperiu Teotihuacan şi au ocupat partea centrală a Mexicului. Autoritatea lor se exercita până la actualul port Vera Cruz, la nord, şi la actualul stat Guerrero, la sud. Ultimul suveran a fost Ce Coatl Huemac Quetzalcoatl (Reptilă mână mare – Şarpe cu pene) care a domnit şaizeci de ani, de la 1108 la 1168). Ultimii lui ani de domnie au fost tulburaţi de multe necazuri, deoarece seceta a adus mari pagube şi multă suferinţă poporului său.

Totul s-a întâmplat din cauza lui Huemac, care, jucând cu Tlaloc, zeul ploii, o partidă de joc sacru cu mingea, a făcut imensa greşeală de a câştiga. Tteloc, cu regret, i-a propus să-l plătească cu porumb, dar Huemac, abuzând de această împrejurare, a pretins să fie plătit cu jad şi pene multicolore.

Tlaloc, indignat, a vrut să demonstreze că frunzele de porumb erau asemenea celor mai minunate pene verzi, galbene şi albe, iar boabele de porumb valorau mai mult decât tot jadul din lume prin frumuseţea lor. În zadar! Huemac ţinea morţiş să fie plătit aşa cum vroia. Atunci, Tlaloc, ca uri jucător cinstit, a umplut bine lăzile regelui, cu jad şi pene, dar, fiind zeu, a trimis seceta, care a pustiit culturile; aşadar, lăzile lui Huemac erau pline, iar hambarele supuşilor lui erau goale… Toltecii ajunseseră la capătul răbdării; deşi se luptau cu huaxtecii, s-au gândit că aceştia se bucurau, probabil, de protecţia unor divinităţi superioare zeilor cărora li se închinau ei. Au hotărât atunci să adopte zeiţa huaxtecă Tlazolteolt (Mâncătoare de resturi murdare), aducându-i, ca ofrandă, oameni pe care-i ucideau după ce le însemnau cu vopsea albă pieptul, în dreptul inimii. Sângele lor curgea şiroaie pe pământ, ca să-l facă să rodească… Era sânge, nu apă!

Sosirea aztecilor

Huemac înfrunta destul de uşor situaţia, cu toată seceta şi agresiunile huaxtece. I-a mers bine până într-o zi, când a avut chef să ceară de la poporul Nonoalca o femeie cu fese late de patru palme… Deşi au fost surprinşi de această poruncă neobişnuită, i-au făcut pe plac şi i-au adus o tânără cu forme pline, conform dorinţei suveranului. Dar, acesta, furios că „rotunjimile" tinerei nu corespundeau exigenţelor sale, a respins-o. Trebuie spus că numele Huemac însemna „Mână mare" şi că unitatea de măsură personală a regelui nu se

asemăna deloc cu cea a poporului Nonoalca, mic de statură. Jigniţi, înspăimântaţi, Nonoalca au fugit din Tuia, în 1168; fapta lor i-a îndemnat pe tolteci la revoltă. Huemac a fost nevoit să părăsească oraşul, însoţit de câţiva curteni credincioşi. Ei s-au adăpostit într-o cavernă – care face parte, în prezent, din parcul Chapultepec, din oraşul Mexico – unde regele a murit, asasinat, în 1174.

Toltecii, neavând în fruntea lor nici un conducător capabil să le apere neamul, au fost învinşi de barbarii chichimeci (Poporul arcului şi al săgeţilor), înveşmântaţi cu piei de animale, care s-au instalat la Tuia.

Odată cu chichimecii, a pătruns şi neamul războinic al aztecilor, necioplţi, însetaţi de sânge ca nişte sălbatici…

Moctezuma a zâmbit cu mândrie

Ajuns la acest stadiu al visării sale, evocând trecutul strămoşilor lui, Moctezuma I nu şi-a putut stăpâni un zâmbet de mândrie; aztecii dovediseră marea lor dibăcie, cu prisosinţă!

Câinii aceia de chichimeci îi priviseră odinioară cu dispreţ, ca pe nişte sălbatici! Cu răbdare, pricepere şi curaj, aztecii realizaseră căsătorii „diplomatice”, alianţe profitabile, bazându-se pe isteţimea şi viclenia unor mesageri. Izbutiseră în cele din urmă să se impună, ca stăpâni extrem de rafinaţi ai unui mare imperiu… Imperiul lui Moctezuma I!

Tradiţia amintea tot ce se întâmplase după distrugerea definitivă a oraşului Tuia. Dascălii lui Moctezuma cunoşteau multe detalii pitoreşti cu privire la peregrinările celor din stirpea sa; îl povăţuiau neîncetat (Moctezuma parcă le şi auzea glasul!):

— Fără a cunoaşte pe deplin trecutul triburilor care au vieţuit aici, înaintea sosirii noastre, nu vom ajunge să ne cunoaştem bine propria noastră fiinţă…

Dar Moctezuma I, de altfel, ca şi mulţi azteci, cultivaţi sau nu, ştiau foarte bine ce se întâmplase înaintea sosirii lor la Tuia.

Înclinaţia lor de a prelua şi de a asimila zeii, tradiţiile şi cultura altor popoare era o calitate înnăscută, care a contribuit, în foarte mare măsură, la făurirea unui alt destin, căruia îi erau hărăziţi.

Nelegiuiţii trebuiau nimiciţi

Aztecii şi-au văzut de drum, purtând cu ei rămăşiţele pământeşti ale lui Huitzilopochtli-Mexitli, fostul lor suveran, căruia i se închinau ca unui zeu. Acesta le cerea să nu poposească mult timp în acelaşi loc. Aztecii îl ascultau, izgonind triburile din oraşele pe care le ocupau şi pe care le părăseau, după câţiva ani. Când au ajuns la Chapultepec, la vestul lacului sau al lagunei Texcoco, de unde i-au gonit pe chichimeci, s-a auzit glasul zeului lor, Huitzilopochtli-Mexitli, care le cerea să zăbovească mai mult în acel loc. Au rămas, aşadar, din 1250 până în 1298 – interval plin de evenimente neprevăzute. Aceşti nomazi înrăiţi, devenind sedentari, nu se mai istoveau în lupte; în schimb, fărădelegile lor erau nenumărate: furau soţiile vecinilor lor, fără să se teamă, vânau pe domeniile lor, jefuiau, cereau răscumpărări. Matatzin (Cerbul), revoltat la culme de purtarea lor, a preferat să plece de acolo. El primise împuternicirea, de la vecinii acestor „barbari”, de a-i ţine în frâu şi de a-i supraveghea; neputând să-şi îndeplinească misiunea, a fost nevoit să se refugieze într-un oraş *otomi,* la Culhuacan, la sudul lacului Texcoco. Acolo s-a plâns de necazurile pe care le pricinuiau aztecii nelegiuiţi; îngrijoraţi, vecinii din Chalco şi Xaltocan s-au întrunit, hotărâţi să se apere. Aliindu-se cu războinicii şi vecinii lor din Azcapotzalco, s-au năpustit asupra aztecilor care sărbătoreau atunci Focul cel nou; era o ceremonie deosebită, la care lua parte toată lumea. Popoarele unite împotriva lor i-au învins şi i-au izgonit din Chapultepec, reţinându-l pe Huitzilihuit (Pană de colibri), căpetenia lor, şi pe fiicele lui, care au fost curând sacrificate zeului Culhuacan.

Aztecii supravieţuitori s-au refugiat în insuliţele mlăştinoase ale lacului sau lagunei Texcoco; aceste insuliţe aveau să constituie capitala imperiului lor, Tenochtitlan sau Mexico, aşezarea lui Mexitli.

Suveranul din Culhuacan, Coxcox, nu i-a urmărit şi nu i-a izgonit; a socotit că este mai prudent să le dăruiască teritoriul pe care se aşezaseră, adăugând la această danie câteva regiuni situate aproape de Tizapan, infestate de şerpi veninoşi, iguane şi alte reptile, dintre cele mai respingătoare. Coxcox era încredinţat că nici o fiinţă omenească nu putea supravieţui în mediul acela infestat şi pestilenţial şi se felicita că avusese ideea de a-i trimite acolo, convins că şerpii vor contribui la distrugerea totală a poporului aztec.

Înveşmântat cu pielea fiicei sale

Mare a fost mirarea lui Coxcox auzind veştile primite de la trimişii săi: toţi spuneau că aztecii, în loc să piară de muşcătura ucigătoare a şerpilor, făceau un adevărat prăpăd, ucigând şerpii cu clopoţei, a căror carne era

foarte apreciată. Deoarece se hrăneau din belşug cu acest vânat neobişnuit, reptilele ajunseseră pe cale de dispariţie. Terenul era curăţit; aztecii începuseră să ridice un templu uriaş, închinat lui Huitzilopochtli. Coxcox, nedumerit, a vrut să afle ce avea să adăpostească un templu de proporţii atât de uimitoare. Inimi şi sânge proaspăt, a fost răspunsul ce i s-a dat.

Îngrozit, regele a poruncit soldaţilor săi să umple templul cu excremente; ceea ce au şi făcut. Nu a trecut multă vreme şi Coxcox şi-a regretat amarnic porunca nechibzuită; declarase război triburilor Xochimilco (Câmp înflorit); la un moment dat, s-a văzut nevoit să ceară ajutorul războinicilor azteci, promiţându-le drept răsplată o libertate deplină, dacă aduceau 8000 de prizonieri. Aztecii, fericiţi că li se dădea prilejul să se încaiere, s-au avântat pe câmpul de luptă, zdrobindu-i pe Xochimilco; au tăiat urechile prizonierilor, le-au pus în saci şi le-au trimis lui Coxcox; deschizând sacii regele a numărat 16.000 de urechi tăiate cât se poate de bine…

Înfricoşat, Coxcox s-a grăbit să se ţină de cuvânt: le-a acordat libertate totală, gândind că aliaţii aceştia, periculoşi şi stânjenitori, vor profita de ea şi se vor îndepărta. Aztecii au vrut să-şi arate recunoştinţa şi, pentru a-l cinsti pe rege într-un fel deosebit, au cerut-o pe fiica lui; regele nu i-a putut refuza şi le-a dat fata. Trecuseră câteva ceasuri de când aztecii o luaseră pe fiica lui, cu mare alai. A fost mirat văzându-i din nou; veniseră să-l roage să vină la templu şi să aducă ofrande. Coxcox i-a însoţit bucuros. La început, în încăperea întunecoasă a sfântului lăcaş regele nu a văzut nimic. Pe măsură ce ochii lui se obişnuiau cu întunericul, ceea ce vedea îl cutremura de groază; un preot aztec executa un dans lent de comuniune cu divinitatea, iar preotul era înveşmântat cu pielea însângerată a fiicei lui. Coxcox, nebun de durere, a fugit din templu, şi-a adunat războinicii, făcând legământ că îi va distruge pe azteci, până la unul.

Văzându-l pe Coxcox atât de înverşunat, aztecii nu puteau înţelege de ce era atât de tulburat şi dornic de răzbunare: doar îşi căsătorise fiica cu zeul lor! Pentru a evita o ciocnire sângeroasă aztecii s-au îndepărtat, pornind din nou spre mlaştini, unde au fost nevoiţi să se aşeze, dar în condiţii mult mai grele decât înainte.

Cum au putut trăi în mediul acela? Vegetaţia în putrefacţie, mâlul lacului Texcoco creau multe probleme supravieţuitorilor, siliţi de împrejurări să se hrănească cu icre depuse de peşti, ouă de muşte, larve de ţânţari, şobolani de apă, şerpi şi broaşte ţestoase de apă. Mulţi au pierit, măcinaţi de boli. O mare parte dintre ei s-a instalat în locul numit ulterior Zoquitlan (Oraş de noroi). Aztecii lâncezeau, ţinuţi la distanţă de toţi, ca nişte ciumaţi. Dacă îndrăzneau să treacă dincolo de triunghiul Azcapotzalco-Texcoco-Culhuacan – cele trei oraşe care marcau malurile lacului Texcoco, la nord-vest, nord-est şi la sud, erau urmăriţi şi hăituiţi mai aprig decât animalele sălbatice. Necazurile comune i-au unit; au căutat să lupte împotriva urgiei sorţii dând dovadă de o solidaritate exemplară… iar ura lor faţă de cei care-i considerau inferiori oamenilor era nestinsă.

Aztecii scapă de vrăjitoarea „Floare din iarbă împletită”

În momentul marii migrări aztece, sora lui Huitzilopochtli-Mexitli, numită Malinalxochitl (Floare din iarbă împletită), geloasă pe fratele ei, pe care poporul îl iubea şi-l respecta ca pe un zeu, începuse să aibă faima de vrăjitoare neîntrecută.

Ea pregătea băuturi fermecate, îmblânzea scorpionii şi păianjenii a căror muşcătură era ucigătoare, pe care-i folosea apoi împotriva duşmanilor ei. Supuşii credincioşi ai lui Huitzilopochtli, îngrijoraţi – pe bună dreptate – s-au sfătuit cu el în privinţa măsurilor care trebuiau luate.

— Ce facem cu vrăjitoarea, sora domniei voastre?

— Părăsiţi tabăra când doarme ea; dar aşteptaţi să fie o noapte fără lună.

Au profitat de ocazie la Malinalco[3], continuându-şi drumul, lăsând-o pe Malinalxochiti pradă demonilor somnului.

Aşa cum era de aşteptat, vrăjitoarea a aflat tot; ştia în fiecare clipă unde se aflau, unde poposeau, îndată ce s-au instalat la Chapultepee l-a trimis pe fiul ei, Copil (Pălăriuţă ţuguiată), să îndemne triburile vecine să pornească împotriva fraţilor ei, ca să-i distrugă şi să o răzbune. Băiatul poate că ar fi izbutit să îndeplinească porunca mamei sale, dacă nu l-ar fi prins doi preoţi, pe vârful unei coline, de unde Copil se pregătea să asiste la masacrarea neamului său.

Întemeierea oraşului Tenochtitlan

Preoţii i-au smuls inima, au aruncat-o cât mai departe cu putinţă, la o distanţă de cel puţin patru

[3] Sit arheologic ciudat. Un templu a fost cioplit direct în stânca muntelui. *(n.a.)*

kilometri[4].

Inima a căzut pe o stâncă şi a plesnit; în locul acela a crescut un cactus foarte spinos şi stufos, marcând amplasarea viitoarei capitale a imperiului aztec; Tenochtitlan, nume care înseamnă „Locul cactusului pe piatră”.

Aceasta este una dintre versiunile întemeierii unei cetăţi aşezate, probabil, pe locul numit şi de spanioli Insula cu câini[5].

Altă versiune este cea tradiţională şi, poate, mai adevărată.

Aztecii pribegeau mereu şi drumul le părea nesfârşit; uneori se înfundau în mlaştini pestilenţiale. Purtau trei comori, în trei saci închişi care nu se deschideau niciodată, în primul sac se aflau rămăşiţele pământeşti ale căpeteniei lor, venerat acum ca un zeu, Huitzilopochtli-Mexitli; în al doilea, două baghete sacre; în cel de-al treilea era o perlă extraordinară. Nici unul dintre ei nu ştia în care sac se aflau baghetele sau perla. Dar cea mai mare comoară pe care o aveau era prezicerea zeului, pe care fiecare aztec o purta în suflet; de aceea, el cerceta cu atenţie orizontul, dorind să fie primul care-i vedea realizarea.

Preoţii au fost primii care au zărit pământul făgăduit, recunoscându-l după descrierile străvechi; au descoperit cu uimire, în mijlocul pustiului de nămol în descompunere, izvorul limpede, cu apă cristalină, cu nuanţe albăstrui, mărginit de sălcii argintii. Un cactus minunat îşi scălda rădăcinile viguroase în apă. Pe frunza din vârf se prinsese bine cu ghearele-i puternice o acvilă imperială ţinând în cioc un şarpe.

Acesta era locul făgăduit.

Peregrinările aztecilor luaseră sfârşit; acum, nu mai erau asemenea fiarelor hăituite; îşi recăpătaseră condiţia umană, demnă şi liberă.

În locul acela au creat una dintre cele mai rafinate civilizaţii ale Americii precolumbiene. Acolo au înălţat către ceruri piramide, temple, oferindu-le zeilor inimi unde viaţa se mai zbătea încă. Acolo au organizat o societate care poate fi dată de exemplu, în multe privinţe. Acolo s-au făurit frumuseţea, visele de mărire, idealurile de putere. Acolo au pierit, pentru că popoarele pe care le-au supus au dorit cu înflăcărare să se elibereze; tributul pe care îl plăteau, vieţile omeneşti care erau cerute ca sacrificii aduse zeilor, îi făcea să îndure greu stăpânirea aztecă. Au pierit şi pentru că s-au încrezut în frumoasa lor legendă, mai mult decât în realitatea prezentă. Au fost atât de uluiţi încât au confundat solzii de fier, de culoare închisă, ale numitului Hernando Cortez, cu penele în nuanţele curcubeului ale prinţului-zeu, Quetzalcoatl, care nu admitea, nici el, sacrificiile umane. Aztecii au fost convinşi că prinţul lor iubit se întorsese în mijlocul poporului său.

---

[4] Pe locul unde se află în prezent palatul naţional din Mexico *(n.a.).*

[5] În timpul inundaţiilor era adăpostul unor haite de câini mexicani *(n.a.)*

CAPITOLUL II

întemeierea

Profeţia s-a realizat între 1280 şi 1362. Se poate data, cu anumită precizie, întemeierea oraşului Tenochtitlan – Mexico, în 1324.

Aztecii au înălţat imediat un templu impunător, consacrat cinstirii zeului lor Huitzilopochtli-Mexitli. Sacul cu osemintele divine şi-a găsit în sfârşit locul cuvenit în templu, astfel încât zeul lor ocrotitor să se afle alături de ei, pe pământul făgăduinţei. Şi-au amintit că zeul frecase cu răşină urechile şi fruntea fiecărui strămoş al lor, astfel încât lumea îi recunoştea, fiind „poporul ales"; zeul le mai ceruse să-şi schimbe numele de azteci în cel de „mexicani". Prin urmare, Tenochtitlan a devenit „Mexico", care înseamnă în limba aztecilor „în buricul lunii".

Ce s-a întâmplat cu ceilalţi doi saci? După ce s-au instalat în Tenochtitlan, aztecii s-au împărţit în două mari grupe, care au întemeiat două cetăţi: Tlaltelolco şi Tenochco. Primul grup, de la Tlaltelolco, a fost sortit să aleagă, primul, unul din cei doi saci sacri, bineînţeles, fără a le cunoaşte conţinutul. S-a întâmplat ca să aleagă sacul unde era perla. Locuitorii oraşului Tlaltelolco nu mai puteau de bucurie; celor din Tenochco le-au revenit baghetele, care, cu timpul, s-au dovedit mult mai valoroase. Frecate una de alta aprindeau focul, după voie, în timp ce perla nu reprezenta altceva decât un sidef mort. Cei din Tlaltelolco, care la început s-au socotit favorizaţi de soartă, regretau acum alegerea făcută şi-i invidiau pe cei din Tenochco. De fapt, resentimentul acesta i-a făcut să se înstrăineze de fraţii şi vecinii lor din Tenochco, care a devenit adevăratul Tenochtitlan.

Multe lucrări şi mulţi copii

Tezozomoc, bătrânul suveran din Azcapotzalco – oraş situat la nord-vest de Tenochtitlan, pentru cucerirea căruia aztecii luptaseră de multe ori – a fost singurul care a privit cu destulă bunăvoinţă aşezarea pe acele meleaguri a poporului hulit şi dispreţuit care venea din mlaştini. Pentru a le îndruma şi a le controla evoluţia, regele a numit un guvernator. Pentru Tenochtitlan, Tezozomoc l-a desemnat pe nepotul suveranului din Cuihuacan, la sud de lac – în prezent Coyoacan; noul guvernator descindea dintr-o familie de origine pur toltecă şi se numea Acamapichtli (O mână de trestii) Cuacuapitzahua (Corn subţire), fiul lui Tezozomoc, a stăpânit Tlaltelolco până în 1418.

Acamapichtli a iniţiat o serie de lucrări importante la Tenochtitlan; guvernatorul urmărea îndeaproape stadiul lucrărilor şi nu pregeta să dea o mână de ajutor; când se întorcea acasă, îl aştepta soţia, care, din nefericire, nu-i dăduse urmaşi. Fiind din neamul Culhua, femeia a cerut sfatul şi ajutorul şefilor culhuacani, în această situaţie delicată. Fără nici o şovăială, aceştia i-au oferit lui Acamapichtli pe propriile lor fiice.

Astfel, primul guvernator din Tenochtitlan a fost binecuvântat de zei cu o mulţime de copii; vestitul Itzcoatl era fiul lui şi al unei sclave. Toată situaţia nou creată nu făcea decât să sporească nemulţumirea tepanecilor din Azcapotzalco; pentru a îngrădi dezvoltarea oraşului Tenochtitlan, mai precis cu gândul hain de a-l distruge, ei au plănuit să ceară aztecilor un tribut fantastic:

— Aduceţi o plută pe care să crească copaci înfloriţi, pentru înfrumuseţarea grădinilor noastre; oferiţi-ne raţe care fac ouă şi ai căror pui se vor naşte sub ochii noştri, în momentul când se prezintă ofranda…

Minunea lui Huitzilopochtli

Aztecii erau disperaţi pentru că ştiau prea bine că le era cu neputinţă să satisfacă astfel de cerinţe; se gândeau cu groază că vor pribegi din nou… dar zeul Huitzilopochtli le-a venit în ajutor, învăţându-i cum să procedeze…

Dintre toţi, cel mai surprins a fost Tezozomoc, când a primit ouăle, din care, spărgându-le coaja, au apărut puii de raţă; regele a mai văzut, cu neţărmurită uimire, o grădină plutitoare lunecând prin faţa lui, cu arbori înalţi care îşi unduiau vârfurile la adierea vântului. Flori minunate, cu un colorit gingaş, răspândeau un parfum îmbătător.

— De bună seamă, Huitzilopochtli a ales acest popor ca să domnească asupra celorlalte, şi-a spus regele, neputând tăgădui minunea la care asistase.

În 1396 a murit Acamapichtli, guvernatorul din Tenochtitlan. Funcţia a fost preluată de fiul său, Huitzilihuitl, al cărui nume cinstea memoria primului suveran-zeu aztec. Prima lui realizare diplomatică a fost câştigarea simpatiei lui Tezozomoc, prin daruri foarte valoroase: raci, broaşte, muşte acvatice, şerpi de apă – *anonzetli* – şi alte bunătăţi de genul acesta.

Tezozomoc, impresionat, a socotit că sunt daruri de nuntă şi a consimţit ca fiica lui, Ayaucihuatli, să fie soţia guvernatorului din Tenochtitlan. Căsătoria lor a fost favorizată de zei, întrucât în 1398 s-au născut doi băieţi: Moctezuma[6] şi Ilhuicamina (Stăpânul mânios aruncând săgeţi spre cer), iar în anul următor, Chimalpopoca (Scut fumegând).

La 106 ani, a murit de amărăciune

Huitzilopochtli a murit brusc, în 1416. Aztecii, diplomaţi, i-au ales urmaşul: un copil de zece ani, Chimalpopoca; hotărârea lor fusese determinată şi de faptul că era nepotul favorit al lui Tezozomoc. Într-adevăr, bătrânul avea o slăbiciune pentru tânărul vlăstar al neamului său regesc şi-i îngăduise chiar să capteze apă de la izvoarele Chapultepecului, aproape de Azcapotzalco. Tepanecii, invidioşi, s-au mâniat atât de mult încât au distrus fragilele ţevi de pământ susţinute pe furci din lemn, instalate de azteci. Atunci, povăţuiţi de rege, ei au construit un apeduct trainic.

Tepanecii, plini de ciudă, primind această nouă ripostă, au hotărât să-l suprime pe Chimalpopoca. Un spion de-al regelui Tezozomoc a aflat de planul lor şi imediat l-a adus la cunoştinţa regelui. Acesta, neputând suporta perspectiva unui asasinat, a murit de inimă rea, la 106 ani; venerabilul rege îşi desemnase succesorul din vreme: fiul său mai mare, Quetzalayatzin.

Tutelat de părintele său foarte mulţi ani, personalitate şovăielnică, acesta nu a putut ţine piept ambiţiosului său frate Maxtla, care a făcut cu el un schimb avantajos de oraşe: a cedat propriul său oraş – al doilea oraş tepanec – Cuehuacan-Coyoacan – pentru a obţine capitala, Azcapotzalco, unde a domnit, înţeleptul Chimalpopoca, de dragul bunicului său Tezozomoc, susţinea cu putere pe cel ce urma să-i succeadă, Quetzalayatzin. Această fidelitate i-a fost fatală. Constrâns să se lupte cu uzurpatorul, a fost învins; ca prizonier, a fost închis într-o cuşcă şi lăsat să moară de foame. Cum nu murea destul de repede, Maxtia a poruncit unui sclav să-l sugrume, cu propriile lui mâini.

O fire criminală

Maxtla era asasin înnăscut: din ordinul lui a fost ucis propriul său frate, Quetzalayatzin, şi a fost înecat noul guvernator din Tlaltelolco, numit Tlacateotl (Omul divin)

Toate crimele acestea au stârnit indignarea oamenilor paşnici. Tenochtitlan l-a sprijinit pe fratele lui Huitzilihuitl – fiul unei sclave şi al iui Acamapichtli – personalitate puternică dovedind un caracter hotărât; Itzcoatl (Şarpele de obsidian) primise o educaţie desăvârşită; între altele, reţinuse învăţămintele înţelepte ale lui Tezozomoc şi deprinsese arta diplomaţiei.

Mai întâi a trimis mesageri la toate popoarele vecine, prezentând cu dibăcie, în povestiri anume ticluite, toate fărădelegile de care se făcuse vinovat crudul tiran Maxtla.

Apoi, şi-a copleşit vecinii cu daruri bogate; în fiecare oraş a iniţiat un adevărat război sfânt. Itzcoatl, cu concursul sfetnicului său Tlacaelel (Omul care poartă un ficat), a făcut mobilizare generală în Tenochtitlan; pe de altă parte, Nezahualcoyotl, din Texcoco, şi-a adunat o nouă armată, numindu-l conducător suprem pe Tenocelolotl, şeful Huexotzingo. Maxtia trebuia să înfrunte o coaliţie foarte strânsă şi bine organizată.

Aztecii, stăpâni ai unui imperiu

Armata a trecut munţii şi a ajuns în faţa oraşului Tenayuca, care nu a opus nici o rezistenţă, în 1428, capitala tepanecă, Azcapotzalco, a căzut în mâinile asediatorilor.

Maxtla se refugiase la Coyoacan, încercând cu disperare să lupte împotriva adversarilor săi. În apropiere de Toyoacan, regele se oprise lângă un ochi de apă, ca să se odihnească puţin, dar a fost surprins de unul din duşmanii săi care, apucându-l de păr, i-a cufundat faţa în apă şi l-a silit să stea aşa ore în şir până când şi-a dat sufletul, în felul acesta, numai datorită faptului că au fost însufleţiţi de dorinţa de a-şi redobândi independenţa şi demnitatea firească, aztecii au devenit dintr-o dată stăpânii unui imperiu întins.

Itzcoatl a dovedit capacitatea sa de conducător iscusit şi de diplomat experimentat: a convins soldaţii din

---

[6] Sau Motecuhzoma (ambele grafii sunt acceptate) *(n.a.)*

Huexotzingo şi din Taxcalan că pământurile lor erau mult mai valoroase decât valea Tenochtitlanului – adică lacul Texcoco cu malurile sale. Ostaşii s-au întors la casele lor imediat.

Celorlalţi le-a făcut o împărţire dreaptă: a oferit oraşului Tlacopan – în prezent Tacuba – care i se raliase, regiunea de vest a văii, cu misiunea de a-i supraveghea pe tepanecii supravieţuitori ai regatului Azcapotzalco, de care ţinea oraşul; Itzcoatl i-a încredinţat negoţul şi aprovizionarea cu alimente.

Regiunea de est a fost atribuită oraşului Texcoco, deoarece oraşul era aşezat la nord-est de Tenochtitlan.

Apoi, Itzcoatl a dăruit oraşelor Tenochtitlan-Tlaltelolco întreg teritoriul din nord şi din sud, unde se vorbea limba nahua; a înzestrat cele două cetăţi aztece cu o armată bine pregătită, pentru că observase că o formaţiune militară disciplinată creează o castă trufaşă, dornică de cuceriri, deci de câştigarea unor avantaje.

Vechiul imperiu tepanec a fost integrat în această triplă alianţă.

Itzcoatl nu s-a mărginit la această repartizare; devenind „şeful suprem al forţelor aliate" el a mers din victorie în victorie şi a pus stăpânire pe toată valea Mexico-ului. Întreprinsese chiar cucerirea actualului stat Morelos când a murit fulgerător, în 1440.

Moctezuma I, cel trufaş

După cum am văzut, Moctezuma I a fost cel care a trimis preoţii săi cei mai destoinici pe drumul lung, străbătut odinioară de strămoşii săi, veniţi din Aztatlan; nu a aflat de la ei mai mult decât ştim noi acum, cu privire la obârşia poporului său. Sub domnia lui Moctezuma I, imperiul aztec a fost foarte întins, cuprinzând anexiunea completă a statului Morelos, a teritoriilor mixtece şi a actualului stat Hidalgo, până la Vera Cruz. Vecinii săi l-au urât pentru mândria lui dispreţuitoare, dar el i-a pedepsit atât de crunt încât relaţiile sale cu noii aliaţi s-au deteriorat foarte repede. Moctezuma a pătruns pe teritoriile oraşului Texcoco şi a declarat război capitalei tlaxcaltecilor – Tlaxcala – situată departe, în direcţia oraşului Vera Cruz şi a Golfului Mexic.

La Texcoco domnea un rege înţelept, cultivat, inteligent, Nezahualcoyotl, care dăruise poporului bunăstarea şi pacea; cât timp a cârmuit, Texcoco s-a dezvoltat uimitor, într-o „epocă de aur", extraordinar de rodnică. Regele studia cu pasiune filozofia; a făurit cultul unui Zeu necunoscut, căruia i-a înălţat un templu uriaş, în marea sa înţelepciune, a sfătuit poporul să-i dea toată cinstirea cuvenită şi lui Moctezuma, care a interpretat acest prinos ca o dovadă de slăbiciune.

Nezahualcoyotl cucerise teritoriile din jurul actualului oraş Puebla, precum şi Xilotepec (statul Hidalgo). Moctezuma a cerut să i se plătească tribut. Suveranul nu numai că a acceptat, dar şi-a trimis arhitecţii cei mai buni în ajutorul aztecilor, ca să se poată realiza apeductul care lega Chapultepec de Tenochtitlan.

Pentru slava domniei sale, Moctezuma I a construit un dig pe lacul Texcoco, a creat grădinile de la Texcotzingo, un adevărat paradis, cu trepte tăiate în stâncă, a înălţat temple, a clădit băi, ale căror vestigii uimesc şi în ziua de azi.

Prizonieri cât mai mulţi, pentru a-i sacrifica zeului lor

Comportamentul lui Nezahualcoyotl, preîntâmpinând războiul, a favorizat dezvoltarea artelor şi a ştiinţelor. Regele însuşi a fost un poet subtil. Moctezuma continua să se războiască, pentru a cuceri noi teritorii şi pentru a strânge cât mai mulţi prizonieri duşmani, pe care îi sacrifica zeului aztecilor.

În 1450 foametea a făcut ravagii; regele a fost obligat să procure hrana necesară de la cei care obţinuseră recolte bogate; a jefuit şi a atacat, fără cruţare, Huexotzingo, Chalco, Tlaxcala. Către 1460 şi-a îndreptat ostile către Vera Cruz; la Cuetlaxtlan a avut loc o bătălie crâncenă, în care Moctezuma a reuşit să evite înfrângerea numai datorită vitejiei lui Moquihuix (Beţivul), şeful războinicilor din Tlaltelolco.

Evenimentul acesta a avut repercusiuni importante asupra oraşelor aztece: rivalitatea dintre Tlaltelolco şi Tenochco s-a manifestat din nou, în clipa în care oştenii iui Moquihuix au vrut să înalţe un templu în cinstea victoriei lor. Monumentul respectiv, ce urma a fi clădit, însemna o insultă permanentă la adresa celor din Tenochco-Tenochtitlan, care suferiseră o înfrângere usturătoare.

Lucrurile ar fi luat o întorsătură foarte urâtă, dacă Zeul nu ar fi intervenit; în aproximativ cinci ani cei trei mari suverani au murit:

- în 1467, Cuauhtlatoa din Tlaltelolco, căruia i-a urmat Moquihuix, a cărui glorie nu pălise încă.
- în 1468, Moctezuma i din Tenochtitlan, avându-l ca succesor pe Axayacatl (Faţă de apă).
- în 1472, credinciosul şi înţeleptul Nezahualcoyotl din Texcoco, al cărui fiu, Netzahualpilli (Prinţul care postește), i-a urmat la domnie.
- în noua perioadă care a început, toate evenimentele au fost hotărâtoare. Soarta văii Mexico-ului avea să se precizeze în mod definitiv, până la sosirea lui Hernando Cortez.

Netzahualpilli, regele din Texcoco, a dovedit că era demnul urmaş al tatălui său, deşi nu se arăta deloc îngăduitor. Domnia lui a durat din 1472 până în 1516; suveranul studia astronomia şi ezoterismul[7] cu multă pasiune, în clipele lui de răgaz. Se căsătorise cu fiica lui Moctezuma I, frumoasa Chalchiuhnenetzin, pe care era foarte gelos. Este foarte adevărat că era îndreptăţit să fie, pentru că soţia lui îl înşela deseori, fără sfială, având neruşinarea să pretindă ca iubiţii ei să fie reprezentaţi de statui, pe care să le adore ca pe nişte divinităţi.

În cele din urmă, dezgustat, Netzahualpilli a ucis-o smulgându-i inima, pe care a aruncat-o la câini.

Suveranul mai condamnase la moarte mai multe fiice şi fii care săvârşiseră greşeli minore (dar pe care el le considerase foarte importante).

Acest om învăţat nu proceda astfel decât din dorinţa de a da poporului exemple grăitoare şi pentru a avea deplină putere de a aplica legea, cu toate rigorile ei, respectând astfel ordinea şi tradiţia. Condamnând la moarte pe cei care-i erau atât de dragi, el credea că insufla poporului teama, care îl ferea de săvârşirea unor nelegiuiri.

Supuşii lui aveau o neţărmurită încredere în judecata lui dreaptă şi neîndurătoare, astfel încât l-au ales mare elector de Tenochtitlan.

S-au furat veşmintele regelui Axayacatl

Urmaşului lui Moctezuma I, din Tenochtitlan, îi plăceau mult femeile, numărul soţiilor sale fiind greu de precizat. Cu toate acestea se ştia în mod sigur că recunoscuse optsprezece copii, fapt însemnat, din punct de vedere istoric.

Axayacatl a continuat politica de cuceriri dusă de tatăl său, tiranizând popoarele învinse, deportând masiv locuitorii regiunilor ocupate, ca să înăbuşe orice tentativă de răscoală. El a întreţinut garnizoane la toate graniţele imperiului, la est, la vest, la nord, la sud, având grijă să numească peste tot guvernatori şi perceptori pentru încasarea impozitelor.

Odată i s-a întâmplat un lucru neobişnuit: plecase la lacul Patzcuaro, în pelerinaj, însoţit de tarascii din Aztatlan. În apele lacului se făceau băile ritualice de purificare. Dar, în timp ce ei erau ocupaţi cu aceste îndatoriri religioase, tarascii stăteau de pază pe mal; dar zeul lor a intervenit şi le-a şoptit, viclean, să fure hainele şi armele aztecilor şi să fugă cât mai iute.

Ceea ce au şi făcut, fără să se gândească la consecinţele acestei „glume" necuvenite. Mânios din cale afară, Axayacatl le-a invadat ţara, ajungând mai sus de Tlaximaloyan; luptele au fost crâncene, dar la Michoacan coaliţia târască l-a învins pe suveran; tarascii şi-au păstrat, astfel, independenţa.

„Păpuşa de jad" avea o alenă fetidă…

Dacă nasul Cleopatrei ar fi fost mai scurt… de asemenea, dacă „Păpuşa de jad" ar fi avut alena mai puţin fetidă, soarta imperiului aztec ar fi fost cu totul alta.

Pentru a îmbunătăţi raporturile sale cu cei din Tlaltelolco, Axayacatl a socotit că este nimerit să-i dea de soţie lui Moquihuix, marele rege şi conducător de oşti, pe propria lui soră, Chalchuihnenetzin (soră geamănă cu soţia lui Netzahualpilli) al cărei nume însemna „Păpuşă de jad".

Căsnicia nu mergea deloc bine, pentru că intervenise o rivală, fiica primului ministru al lui Moquihuix, care i-a cerut regelui chiar să o izgonească pe soţia lui legitimă.

„Păpuşă de jad", umilită, s-a înapoiat la fratele ei, căruia i-a mărturisit toate necazurile ei conjugale; Moquihuix îi găsea toate cusururile, ba că era prea slabă, ba că era prea păroasă, îndeosebi pe picioare, ba că avea o alenă pe care nu o putea suporta, obligând-o să doarmă singură pe o rogojină soioasă, în fundul bucătăriei.

Ne întrebăm dacă nu cumva Moquihuix nu exagera în mod deliberat, ca să-l provoace, indirect, pe Axayacatl. „Păpuşă de jad" a adus la cunoştinţă fratelui ei că regalul ei soţ se pregătea de război, şi i-a înmânat planurile noilor fortificaţii din Tlaltelolco, precum şi o listă cu efectivele armatei.

Litigiul celor din Tenochco cu cei din Tlaltelolco se tot amplifica; templul înălţat pentru celebrarea victoriei Cuetlaxtlanului, pe care o repurtase Moquihuix, însemna umilinţa celor din Tenochco. Uriaşul de piatră înăsprea relaţiile dintre cele două popoare, care căutau alianţe cu străinii, în loc să se apropie şi să se unească între ele; cei din Tenochco se bizuiau pe descendenţii familiilor toltece din Culhuacan-Coyoacan, iar cei din Tlaltelolco se alăturaseră tepanecilor din Azcapotzalco.

---

[7] Transmiterea unei doctrine numai unui număr restrâns de iniţiaţi.

Rivalitatea lor nu era motivată decât de ambiţia de a face din propriul lor oraş capitala imperiului, de a-l situa în fruntea tuturor celorlalte cetăţi.

Insulta adusă „Păpuşii de jad" cerea răzbunare. Axayacatl şi Moquihuix s-au pregătit în vederea unei bătălii pe viaţă şi pe moarte; fiecare dintre ei vroia să obţină sprijinul oraşelor Cholula, Tlaxcala şi Huexotzingo, hotărâtor pentru victoria taberei lor.

Purtătorii de cuvânt ai celor doi şefi au fost trimişi de urgenţă în oraşele respective. Nu era o misiune uşoară pentru ambasadorii lor, care îşi riscau viaţa în fiecare clipă. De altfel, Axayacatl a capturat trimişii lui Moquihuix, iar acesta i-a înecat pe cei ai lui Axayacatl.

Cei însărcinaţi cu tratativele fiind eliminaţi, cei doi conducători au fost obligaţi să se întâlnească. Moquihuix a primit invitaţia lui Axayacatl, la un banchet regesc, după care urmau discuţiile pentru reglementarea conflictului.

Axayacatl a fost o gazdă desăvârşită; a fost atât de politicos şi de prevenitor încât a stat în spatele oaspetelui său, bătând toba ritmic, în timpul mesei. Ca desert – o „surpriză" – i s-a prezentat lui Moquihuix capul unuia din ambasadorii săi; în plus, a fost întrebat dacă tocăniţa – din care mâncase cu atâta poftă! – îi plăcuse într-adevăr, pentru că fusese pregătită cu ce mai rămăsese din trupul trimisului său special.

Moquihuix, jignit, înşelat de perfidul său duşman, a plecat degrabă; răzbunarea lui trebuia să fie cumplită, pe măsura crimelor de care se făcuseră vinovaţi duşmanii săi.

Au urmat lupte crâncene, incursiuni, adevărate „raiduri" de noapte, ciocniri de pirogi, pe canale, o încleştare pe viaţă şi pe moarte, care a durat ani de zile. În acest război fratricid care punea în pericol existenţa imperiului, viclenia era arma cea mai bună a celor două tabere vrăjmaşe.

In 1473, Axayacatl, pornind la atac cu toate efectivele de care dispunea, a pătruns până în „piaza mayor" din Tlaltelolco, provocând deruta adversarului său, care, văzându-se încolţit, a recurs la soluţia ce-i mai rămăsese: să trimită pe câmpul de luptă femei goale!

La început, aceste „războinice" deosebite şi-au invitat adversarii la lupte amoroase, convinse că vor izbuti să-i domine… Dar aceştia nu s-au lăsat ademeniţi! Furioase, femeile le-au aruncat murdării; apoi şi-au chemat copiii, mici de tot, pe care i-au zvârlit în picioarele lor. A urmat o învălmăşeală îngrozitoare, în care au luptat cu disperare, atât bărbaţii, până la ultima picătură de sânge, cât şi femeile, până la ultima suflare.

S-a pus capăt luptei numai atunci când, pe vârful unei lănci, a fost purtat capul celui mai mare şef militar din Tlaltelolco, generalul Ateconal, şi îndeosebi atunci când piciorul învingătorului Axayacatl a fost pus pe trupul neînsufleţit al lui Moquihuix, căzut pe ultima treaptă a templului care-i consfinţise victoria de odinioară.

„Picior pătat cu sânge"

Primul lucru pe care l-a înfăptuit Axayacatl a fost dărâmarea templului. Apoi a realizat unificarea oraşului aztec care a rămas, pe veci, Tenochtitlan cel unic. A mai poruncit să fie sculptat în piatră uimitorul calendar aztec; lucrarea a fost terminată înaintea morţii sale, în 1481.

Conducerea a fost preluată de propriul său frate, Tizoc (Picior pătat cu sânge), a cărui domnie a fost contestată. Aztecul trebuia să dovedească permanent capacitatea sa de luptă şi calităţile de războinic neînfricat, ca să poată domina celelalte popoare, asupra cărora îşi exercita autoritatea. Lui Tizoc i se reproşa tocmai slăbiciunea, chiar laşitatea. Primele lui campanii se soldaseră cu un eşec (interveniseră, de altfel, Huaxtecii, aliaţi ai Metztitlanului). Totuşi, repurtase victorii, în luptele duse cu poporul Matlazinca, din valea Tolula, şi cu tlapanecii din Guerrero. Se ştie că a făcut 100.000 de prizonieri, atât din rândurile huaxtecilor, cât şi al tlapanecilor.

Tizoc a domnit numai cinci ani şi nu a fost iubit; s-a bănuit că moartea lui s-a datorat băuturii otrăvite pe care i-a oferit-o un anume Tlacaelel…

Un Talleyrand[8] la azteci

Tlacaelel era o personalitate remarcabilă; deţinea funcţia de prim ministru şi slujise mai mulţi suverani azteci cu aceeaşi abilitate.

Dacă ne gândim la începuturile carierei sale de diplomat, în timpul domniei lui Itzcoatl, la calităţile sale

---

[8] Charles Maurice de Talleyrand-Perigord (1754-1838), diplomat francez, politician abil, maestru al intrigilor politice, unul dintre diplomaţii renumiţi ai lumii.

de negociator subtil, dovedite pe vremea lui Moctezuma Ilhuicamina, la intrigile pe care le-a urzit, şi la înţelepciunea cu care a rezolvat anumite situaţii încordate, în timpul domniei îndelungate a lui Axayacatl, putem conclude că Tlacaelel, prim ministru permanent al imperiului aztec, a fost, în realitate, un precursor înzestrat al lui Talleyrand.

Tlacaelel i-a dat nefericitului rege Tizoc o doză de otravă fulgerător de ucigătoare, trimiţându-l zeului stăpân al lumii de dincolo.

Înţeleptul Netzahualpilli, regele filozof din Texcoco, i-a propus atunci primului ministru al imperiului locul de frunte, cu titlul de împărat.

Tlacaelel a primit, cu ascunsă bucurie.

— De ce nu aş fi eu cel ales? Nu i-am povăţuit eu întotdeauna pe toţi regii noştri? Nu am înscăunat şi am detronat atâţia regi? De ce nu aş continua tot în felul acesta?

Un tiran genial: Ahuizotl

Tlacaelel, a cărui ascensiune politică fusese spectaculoasă, era pe deplin mulţumit; era preocupat numai de consolidarea măreţiei imperiului său. Cu talentul său înnăscut de fin psiholog, a impus – mai mult decât a sugerat – ca urmaş al lui Tizoc, pe cel de-al treilea fiu al lui Moctezuma, pe Ahuizotl (Câine al apelor).

Alegerea făcută a avut o importanţă istorică covârşitoare. Ahuizotl a fost un războinic dornic de noi cuceriri, un organizator neîntrecut, un tiran genial.

Această personalitate excepţională a fost impusă fără teamă de Tlacaelel, singurul care-i intuise valoarea. Cu toate acestea, Ahuizotl, devenit rege, şi-a arătat duritatea, cruzimea şi neîndurarea, într-un fel monstruos.

Fiind puternic atras de Oceanul Pacific, a întreprins cucerirea actualului stat Guerrero, a coastelor de la Acapulco, pătrunzând în istmul Tehuantepec, purtând nenumărate războaie; câmpurile de luptă cuprindeau zone extrem de întinse, de la Tehuantepec la Juchitan, de-a lungul ţărmurilor Pacificului, către sud, până la Guatusco (aproape de graniţa cu Guatemala), trecând şi prin actualul stat Chiapas. În marşul său încununat de victorii, Ahuizotl era atât de sigur de forţele de care dispunea încât îşi permitea să lase în punctele strategice „fierbinţi" câteva garnizoane, în permanentă primejdie, fiind rupte total de restul armatei. Dar prestigiul lui de războinic era atât de mare, înspăimântând duşmanii, încât garnizoanele acelea izbuteau să stăpânească şi să controleze traficul şi negoţul, în întregul istm.

Martiri, aliniaţi pe kilometri întregi

Pacificul nu i-a ajuns. Ahuizotl s-a repezit asupra Atlanticului; a pornit într-un raid cutezător înlăturându-i pe huaxteci, trecând apoi fără dificultate în actualul stat Tamaulipas, unde nici măcar nu s-a ostenit să supună hoardele de chichimeci nomazi; a ajuns până la actualul Sân Luis Potozi, a trecut dincolo de gura fluviului Panuco, dar a considerat că teritoriile situate mai la nord nu prezentau nici un interes; în consecinţă, trebuia să se întoarcă la Tenochtitlan.

A ajuns la timp, ca să sărbătorească inaugurarea templului uriaş, închinat lui Huitzilopochtli.

În acest lăcaş s-au desfăşurat atunci ceremonii neobişnuite, care implicau masacrarea multor nevinovaţi.

Ahuizotl convocase toate notabilităţile imperiului, prietenii, aliaţii săi de bunăvoie, aliaţii săi din constrângere, până şi cei pe care-i socotea duşmani. Toţi trebuia să vadă, cu propriii lor ochi, şi să aprecieze, la faţa locului, atotputernicia sa, care avea să se manifeste în cadrul solemnităţii la care fuseseră poftiţi.

În ziua hotărâtă, preoţii purtau statuia împăratului, în mărime naturală, şi o piatră unghiulară de jad transparent, prin care se vedea o reprezentare a împăratului care îşi străpungea urechile cu spini de cactus. Ahuizotl şi-a făcut apariţia, purtând un costum de ceremonie somptuos; a urcat treptele piramidei, ajungând în faţa zeului şi a propriei sale reprezentări, în piatră; în faţa numeroasei asistenţe şi-a străpuns lobii urechilor: sângele şiroia pe mantia (*tilma)* lui de ceremonie.

Diadema regală, lucrată în mozaic de turcoaze *(xihuit-ii),* s-a înclinat foarte uşor, ochii negri ai suveranului au strălucit mai mult, fericit că-l poate mulţumi pe zeul Huitzilopochtli.

Preoţii au înţeles că sosise clipa în care trebuia să fie aduşi prizonierii. Aceştia înaintau, într-o masă compactă, cuprinzând huaxteci, chichimeci, totonaci. Numărul lor părea infinit de mare. Înaintau încet, în rânduri de câte patru, iar coloana lor avea o lungime de peste şase kilometri, într-o ordine desăvârşită, ei urcau treptele templului uriaş, până sus, la ultima platformă. Acolo erau aşteptaţi de patru preoţi, cu ajutoarele lor. Li se smulgea cămaşa *(huipil*-ul), apoi erau traşi de păr astfel încât să dea capul pe spate; în momentul acela, un preot, ridicând cuţitul său cu tăiş din obsidian, îl împlânta în pieptul victimei, smulgea apoi inima în care viaţa

se mai zbătea încă şi o oferea zeului nesăţios, în plină lumină a soarelui. Trupul victimei se rostogolea pe treptele celeilalte laturi a templului, cea rezervată întunericului veşnic.

În ziua aceea de solemnă sărbătoare, Ahuizotl a sacrificat peste o sută de mii de prizonieri. Valuri de sânge au curs pe treptele templului, revărsându-se şi pe străzile Tenochtitlanului; de altfel, multă vreme lespezile lor late au păstrat o culoare sângerie, împăratul lucrase la planurile unui apeduct care să lege Coyoacan de Tenochtitlan; dar calculele pe care le făcuse erau greşite, astfel încât apele s-au revărsat cu putere, inundând oraşul. După această primă catastrofă, ploile torenţiale au făcut ravagii în valea Mexico-ului: marele dig, proiectat şi construit de Nezahualcoyotl s-a prăbuşit; nivelul lacului Texcoco a crescut îngrijorător de mult, atingând primul palier al marii piramide. Era oare nevoie de atâta apă, ca să spele atâta sânge?

Imperiul aztec se întinsese enorm; toate visele de cucerire ale lui Ahuizotl se realizaseră: supusese peste zece popoare; teama pe care o inspira îi făcea să plătească tributul la data sorocită; poporul lui nu avea ce să-i reproşeze.

Împăratul supraveghea lucrările începute la dig, când s-a rostogolit o piatră, lovindu-l cu putere; poate că un zeu nemilos i-o trimisese, pentru că o boală ciudată l-a făcut să sufere multă vreme; era complet descărnat, pielea lui se lipise de oase.

A murit, dar amintirea lui dăinuie în sufletul mexicanilor, din moment ce spun: *Que ahuizote!* (ce sălbăticie!), exprimându-şi indignarea faţă de fapte de o brutalitate nemaivăzută.

Suveranul plin de mânie

În 1502, an de foamete cumplită, după moartea lui Ahuizotl, s-a pus problema succesiunii la domnie. Unul dintre fiii lui Axayacatl se bucura de favoarea împăratului şi de bunăvoinţa preoţilor. Protecţia împăratului era câştigată prin nenumăratele războaie făcute cu scopul de a extinde imperiul; aprobarea preoţilor se obţinuse prin numărul mare de prizonieri, materialul uman necesar sacrificiilor cerute de zei. Acest candidat la domnie a murit într-o luptă desfăşurată pe versanţii înzăpeziţi ai muntelui Popocatepetl, în care huexotzingo au fost înfrânţi.

A fost desemnat un alt fiu al lui Axayacatl: Moctezuma Xocoyotzin (Suveranul plin de mânie). Prinţul era inteligent, cultivat, rafinat; studia cu plăcere şi căuta să stea cât mai mult în preajma savanţilor şi a înţelepţilor. Istoria aztecilor îl pasiona şi o ştia pe dinafară; el se închina zeului Quetzalcoatl (Şarpele cu pene) – pe care îl venera în mod deosebit – zeul care nu primea sacrificii umane şi care dispăruse în infinitul Universului. Promisiunea zeului de a se întoarce în mijlocul poporului său tulbura imaginaţia acestui prinţ cucernic şi studios.

Mama lui, născută la Tuia, era o descendentă a familiei regale toltece; ea îşi îndemnase fiul să caute tovărăşia preoţilor şi el acceptase bucuros. După ce a fost ales împărat, viaţa lui s-a schimbat complet.

Un mare împărat

Împăratul şi-a înţeles menirea, făcându-şi datoria cu cinste. General iscusit, războinic viteaz, a cucerit multe oraşe, a pacificat, în felul lui, Oaxaca, între Mexico şi istmul Tehuantepec, a inventat un sistem de scări în rapel, pentru escaladarea falezelor naturale ale oraşelor, socotite imposibil de cucerit. Mixtecii şi zapotecii au fost principalele victime ale experienţelor înfăptuite de geniul său militar, în concluzie, toată lumea îl considera un mare împărat. Era, de fapt! El îmbina măiestria războinică a celor din Tenochtitlan cu ştiinţa celor din Texcoco, cunoscând bine astronomia, ştiinţele, artele. Gustul său pentru plante neobişnuite, flori rare, uimea; în privinţa aceasta îl egala pe Moctezuma Ilhuicamina I, creatorul vestitei grădini botanice din Huaxtepec, unde, pe hectare întregi, se străduise să cultive toate varietăţile botanice existente în Mexic. Moctezuma II, respectând opera înaintaşului său, a îmbunătăţit aspectul grădinilor, le-a înfrumuseţat, creând, la rândul lui, minunatele grădini din Chapultepec şi terasele impunătoare din Tenochtitlan, El urmărea cu atenţie reproducerea unor păsări rare cu pene bogat colorate în colivii mari închise.

Autoritatea lui Moctezuma II se exercita asupra unui număr mare de provincii (peste treizeci), perfect organizate, pe plan militar şi social, care plăteau impozitele cu regularitate.

La începutul secolului XVI imperiul aztec cuprindea o optime din republica mexicană actuală, în partea centrală, contând pe alianţe, dispunând chiar şi de bastioane, situate în locuri foarte îndepărtate, la toate punctele cardinale. După toate probabilităţile, s-a ivit un conflict între aztecii şi mayaşii din peninsula Yucatan, la sud-vest de Mexic; desigur, aztecilor le-a revenit victoria, în plină expansiune a civilizaţiei lor, puternici, bogaţi, siguri de ei, adoptând de la popoarele vecine zeii care se dovediseră a fi binefăcători, nimic nu le stătea în cale; totul le era posibil: aztecii erau invulnerabili. Mayaşii, în schimb, se stingeau încet; ei nu cunoşteau

setea arzătoare a cuceritilor, iar bătăliile nu îi pasionau prea mult.

Moctezuma Xocoyotzin II era în plină campanie militară de cucerire a regiunilor din apropierea oraşului Oaxaca, intrând victorios în Itztitlan, când i s-a adus vestea că fiinţe ciudate, venind din larg, puseseră piciorul pe pământul mexican. Aztecii ignorau cu desăvârşire lumea din afara lor şi nu-şi puteau închipui că ar putea exista în univers oameni deosebiţi de ei. Moctezuma II a crezut că era vorba de reîntoarcerea lui Quetzalcoatl (la care se gândise de atâtea ori!).

A plecat în grabă spre Tenochtitlan, ca să-l primească pe Quetzalcoatl cu toate onorurile. Era în 1519. Soarta a vrut ca istoria aztecilor să sfârşească odată cu presupusa întoarcere a divinului ei creator.

Dar aceasta este cu totul altă istorie!

Cea a unui hidalgo[9] din Estremadura, fost student la Salamanca, fiul unui căpitan din corpul de infanterie al Regilor Catolici, a unui conquistador[10]

Hernando Cortez.

Zeii

Aztecii credeau că zeii sunt în permanenţă alături de oameni, care au datoria să le asculte poruncile şi să le îndeplinească (uneori cerinţele lor erau mai mari decât binefacerile!). Zeii lor aveau multe calităţi, dar se purtau tiranic, mereu nemulţumiţi. Această latură, mai puţin plăcută a firii divine, era acceptată cu seninătate de azteci, care îşi reprezentau zeii după chipul oamenilor; în afară de aceasta, nu făcuseră ei un zeu dintr-un om, cum a fost cazul lui Huitzilopochtli?

Zeii aztecilor erau extrem de numeroşi; unii dintre ei, împrumutaţi de la popoarele vecine, au fost adoptaţi, veneraţi, cu toată filiaţia lor foarte complexă.

De patru ori sfârşitul lumii

În concepţia lor despre existenţa universului, aztecii credeau că sfârşitul lumii avusese loc până atunci de patru ori, iar distrugerea Pământului fusese totală; „cei patru Sori" marcaseră fiecare sfârşit al lumii. Era în care trăiau (deci, şi era noastră) era a cincea, care urma să sfârşească în acelaşi fel.

Aztecii defineau astfel „cei patru Sori":

La primul Soare, pământul a fost dezmembrat (cutremur).

La al doilea Soare, pământul a fost înălţat (erupţie vulcanică).

La al treilea Soare, pământul a explodat (fisiunea atomului?).

La al patrulea Soare, pământul a fost înghiţit de ape (potop).

Sfârşitul celor patru perioade era indicat cu precizie, specificând data exactă, pe monumente, dintre care cel mai important este uimitorul calendar aztec sau Piatra Sorilor. Astfel, a patra perioadă – „Soarele apei" – era însemnată „4 apă", sfârşind, după cum ştim, prin inundaţii catastrofale care au stins Soarele.

Cumplita prezicere aztecă

O cruce, plasată în mijlocul calendarului aztec, pecetluieşte soarta noastră: crucea Sfântului Andrei, de fapt un semn al scrierii aztece sau mayase, având sensul de *ollin.* Semnul poate fi tălmăcit în două sensuri, pentru că desemnează atât „mişcarea", cât şi „cutremurul".

Tragem concluzia că, după risipirea întunericului şi retragerea apelor, soarele nostru se află acum în mişcare *naut ollin,* dar va ajunge la capătul drumului, la apusul lui, odată cu distrugerea totală a Terrei. Dacă dăm crezare aztecilor din cea de-a cincea perioadă, acesta este sfârşitul lumii în care trăim!

Aztecii îşi închipuiau Pământul sub forma unui disc plat, ca o bază a două triunghiuri echilaterale, unul având vârful în sus, iar celălalt, în jos.

În religia aztecă, triunghiurile erau reprezentate prin două piramide.

Urcarea sau coborârea unei trepte a piramidei însemna creşterea cu o oră, în piramida cerească, sau scăderea, cu o oră, în piramida inferioară. Piramida de sus primea orele de zi; piramida de jos era lăcaşul orelor de noapte.

Un fluviu înconjura Pământul – baza celor două piramide – şi se numea *Chicunauhapan,* „Curentul celor nouă"; pentru că se distingeau nouă ceruri şi nouă niveluri inferioare.

---

[9] Nobil spaniol.

[10] Cuceritor.

Ulterior, sistemul s-a complicat, într-o oarecare măsură, prin adoptarea „straturilor”. Aztecii credeau că există treisprezece straturi cereşti, în care figurau divinităţile, mai mult sau mai puţin importante, după rangul stratului care le era rezervat.

Raiul şi iadul

În schimb, şi-au imaginat numai nouă straturi inferioare, unde morţii erau terorizaţi în permanenţă.

Se pare că la început două straturi prezentau cea mai mare însemnătate pentru credincioşii înflăcăraţi: stratul superior – *Tamohuanchan* – (Casa din care descindem), un fel de rai, loc extrem de roditor (să nu uităm că mediul natural al aztecilor era caracterizat de uscăciune, iar seceta prelungită aducea foametea, cu efecte distrugătoare), în paradisul acesta, se auzea susurul unor izvoare limpezi, creşteau florile de o frumuseţe rară, încolţeau seminţele care dădeau roade bogate, iar vânatul se găsea din belşug.

Stratul inferior se numea *Mictlan,* având întunecimi înspăimântătoare, la care nimeni nu cuteza să se gândească…

Aşadar, în privinţa concepţiei despre lume a aztecilor, putem afirma că se apropie foarte mult de a noastră: acelaşi fel de reprezentare a raiului, a paradisului pierdut (Casa din care descindem) şi a infernului care ne pândeşte, *Mictlan.*

Pariul lui Pascal[11] amplificat

Ipoteza aceasta este pe deplin admisibilă, ţinând seama de faptul că aztecii, adoptând o mulţime de zei, erau foarte receptivi şi dispuşi să studieze mai multe posibilităţi. Aveau vederi largi: mai multe versiuni valorau mai mult decât una singură. Acceptându-le în totalitate, creşteau şansele de a o deţine pe cea corectă, unica adevărată. Era o prefigurare a pariului lui Pascal, amplificat!

Mai întâi au crezut că un crocodil care vieţuia în marea originară a creat Lumea… apoi au preferat să creadă că pământul era o broască râioasă uriaşă, coborâtă din ceruri, la porunca perechii divine, zeul Quetzalcoatl şi zeiţa Tezcatlipoca. După ce a ajuns jos, pe pământ, a creat, din cele patru membre ale sale, munţii, apele, văile, plantele, iar din capul său au fost plăsmuite animalele. (Versiunea aceasta a fost contestată, într-o oarecare măsură, deoarece Tezcatlipoca era foarte frecvent considerat ca un zeu androgin.)

Trebuie subliniată baza religiei aztece, care consta în dualismul care opunea elementului masculin pe cel feminin. Cu alte cuvinte, Quetzalcoatl – elementul masculin – reprezintă lumina, ziua, iar Tezcatlipoca, – elementul feminin – noaptea, întunericul.

Zeii supremi ai creaţiei

Mitologia aztecă îi considera pe Tenocatecuhtli şi pe Tonacacihuatl (Stăpânul şi stăpâna vieţii) creatorii supremi, cei care au generat zeii, astrele şi pământul. Credinţa cea mai răspândită era cea a perechii „Soare-Pământ” (soarele încălzind şi fecundând pământul). Perechea primordială se numea şi Ometecuhtli şi Omecihuatl – Doi Domni şi Două Doamne –, pentru că, atât Domnul, cât şi Doamna, aveau o „dublură”.

Perechea primordială a avut patru fii, creatorii altor zei, ai celor patru puncte cardinale, ai capetelor lumii. Toţi fiii se numeau Tezcatlipoca, dar se distingeau printr-o culoare caracteristică: Tezcatlipoca Albastru, identificat cu Tlaloc sau cu Huitzilopochtli, şi cu Sudul; Tezcatlipoca Roşu, identificat cu Xipe Totec sau cu Mixcoatl, şi cu Estul; Tezcatlipoca Alb, identificat cu Quetzalcoatl, şi cu Vestul; Tezcatlipoca Negru, Unicul, venerat ca atare, identificat cu Nordul.

Huitzilopochtli, zeul-strămoş

Dintre toate divinităţile importante, Huitzilopochtli era, desigur, unul dintre cei iubiţi de poporul aztec, pentru faptul că era strămoşul tribului lor, venind din mijlocul lor, un om obişnuit care dăduse dovadă, toată viaţa, de înţelepciune şi bărbăţie, în vremurile acelea aztecii îl aleseseră comandantul lor suprem. După moarte, a fost divinizat de popor; rămăşiţele sale pământeşti au fost strânse cu evlavie într-un sac, pe care-l purtau în peregrinările lor. În cursul drumului lor lung, către valea Mexico-ului, se făceau popasuri solemne pentru a

---

[11] În *Cugetări* (publicate postum, 1670), Pascal a abdicat de la raţiune în favoarea credinţei. Recunoscând că existenţa lui Dumnezeu nu poate fi demonstrată raţional, Pascal se mulţumeşte cu invocarea avantajului opţiunii pentru credinţă. El formulează vestitul său „pariu”, potrivit căruia, „dacă Dumnezeu nu există, nu pierdem nimic, iar dacă există, câştigăm totul!”

pune întrebări „sacului sfânt” şi a se asigura că erau pe drumul cel bun.

Huitzilopochtli înseamnă în limba aztecilor-nahualt – „Colibri din sud”; mai exact *Huitzilin* – Colibri şi *Opochtli* – din stânga, adică din sud.

Mai târziu a fost asimilat cu zeul Soarelui, care, când răsare, alungă luna şi stelele cu arma sa vrăjită, *xiuhcoatl* (Şarpele de turcoază), ce aruncă raze de foc.

Deseori era reprezentat ca divinitatea opusă lui Tezcatlipoca, purtând un scut cu cinci ghemotoace de puf, înarmat cu un arc şi săgeţi. Huitzilopochtli însemna cerul albastru al dimineţii, sfântul ocrotitor al nobilimii aztece, i se atribuia orice faptă măreaţă şi era slăvit, în tot imperiul, pentru ceea ce îndeplinise în trecut, ceea ce realiza în prezent şi pentru ceea ce rezerva viitorul.

Tlaloc era venerat ca Tezcatlipoca Albastru; divinitate contradictorie, în sensul că era un zeu binevoitor, care aducea ploaia şi tunetul în vreme de secetă, dar care era şi răuvoitor, când trimitea valuri uriaşe, inundând valea şi distrugând digurile şi barajele.

Aztecii credeau că Tlaloc trăia pe culmile semeţe ale lui Popocatepetl, într-un palat în care se formau norii şi de unde arunca trăznetul, dezlănţuia furtunile, ninsorile, grindina. Era înfăţişat cu ochi de bufniţă şi colţi de jaguar; broaştele şi şerpii îi erau consacraţi. Aztecii mai credeau că Tlaloc era cel care-i îmbolnăvea de gută şi de reumatism.

Mixcoatl, zeul războiului

Mixcoatl era zeul „străin” prin excelenţă, dar care era adorat ca şi celelalte trei divinităţi; îl înfăţişa atât pe Tezcatlipoca Roşu, cât şi pe Mixcoatl (Şarpe-nor), zeul naţional al chichimecilor[12]. Zeu al războiului şi al vânătorii, stăpân al animalelor, el mai reprezenta Calea Lactee sau Steaua Polară. Se spunea că era tatăl lui Ce Acatl Topilzin, fiind zeificat după moarte.

Totemul lui, reprezentând animalul care îi era înrudit, era cerbul, nahualli, după cum şi Huitzilopochtli avea pasărea colibri. Aztecii organizau, în cinstea lui Mixcoatl, o vânătoare simbolică, pe un teren reconstituit în mod artificial, de dimensiuni reduse.

Xipe Totec, zeul jupuirii

Xipe Totec (Domnul nostru cel jupuit) mai era numit şi Yuallahuana (Cel ce bea noaptea); reprezenta reînvierea naturii, sărbătoarea primăverii, cel care transmitea seva vieţii plantelor şi florilor (dar mai era şi divinitatea creatoare de *pulque,* favorizând beţiile – un Bacchus de temut).

În fiecare an se organiza o mare sărbătoare în cinstea lui, tlacaxipehualiztli (sărbătoarea jupuirii); cu această ocazie se făceau multe sacrificii umane: preoţii jupuiau pielea celor sacrificaţi zeului, se înveşmântau cu ea şi executau un dans ritualic.

În mod simbolic, aztecii vedeau în acest zeu întruchiparea reînnoirii, posibilitatea ca primăvara să se ivească, scăpând din stransoarea iernii, aducând cu ea toate bogăţiile. Oare şarpele nu îşi schimba pielea, ca să devină mai puternic? Xipe Totec avea o înfăţişare destul de înspăimântătoare, fiind înveşmântat cu pielea unui om, înnodată la spate; trupul lui era vopsit cu alb şi roşu. „Domnul nostru cel jupuit” reprezenta Roşul şi era adorat mai cu seamă pentru că lui i se datora reînnoirea, renaşterea, primăvara. Mai era şi zeul patron al bijutierilor.

Quetzalcoatl, zeul prea-iubit

Quetzalcoatl, Şarpele cu pene, Tezcatlipoca Alb, era divinitatea binefăcătoare a aztecilor; mai era numit Ehecatl (Zeu al vântului), Tlahuizcalpantecuhtli (care poate însemna „Venus” şi „Domn al casei zorilor”).

La origine a fost zeul venerat de poporul Nonoalca; era iubit şi slăvit cu înflăcărare, ca ocrotitor al vieţii bune şi frumoase, protector al fericirii, zeul reînvierii, creatorul unei vieţi cât mai bune.

Avea o înfăţişare luminoasă, întruchipând blândeţea; era alb, avea barbă şi iubea oamenii. Se spune că odată s-a preschimbat în furnică, când a părăsit lăcaşul ceresc, aducând primul bob de porumb – planta vitală a poporului aztec – în furnicarul unde se ascunsese, astfel încât copiii săi să-l poată sădi şi cultiva, ca să nu mai moară vreodată de foame.

Quetzalcoatl reprezenta bunătatea, binele; în faţa lui stătea Răul, Tezcatlipoca cel Negru.

---

[12] Am constatat, la urmaşii lor direcţi, poporul Tarahumara, care trăieşte în nordul Mexicului, că i s-a păstrat cultul *(n.a.)*

Tezcatlipoca cel Negru, vrăjitorul

Tezcatlipoca era cel de-al patrulea fiu, care nu avea nevoie de un nume special pentru că era Unicul, stăpânul Nordului de unde veneau noaptea, întunericul, vântul, frigul. Nu avea un picior pentru că un monstru pământean i-l smulsese; era ciung şi de aceea folosea gheara jaguarului (totemul lui) când făptuia o ticăloşie, ca de exemplu, când l-a împins pe Quetzalcoatl să săvârşească o faptă condamnabilă, neîngăduită unei divinităţi.

Tezcatlipoca înseamnă „Oglindă care fumegă". De obicei el apărea într-un nor de fum şi îşi alegea cu răutate înfăţişarea, ca să inspire groaza. Chiar războinicii se temeau noaptea de apariţia lui, ştiind că punea la cale ceva necurat; şiretlicurile la care recurgea îi terorizau şi pe cei mai viteji.

Acest duşman făţiş al lui Huitzilopochtli şi al lui Quetzalcoatl era, în mod ciudat, foarte iubit de preoţi. Când se întâmpla să fie bine dispus, zeul apărea cu o oglindă de obsidian, pe care o ţinea ca pe un scut, în care el vedea tot ce se petrecea în lume.

Patron al magicienilor, al tâlharilor, rege al vrăjitorilor, al misterelor, Tezcatlipoca era şi zeul care cerea sacrificii şi impunea pedepse, sancţiuni.

Pe piept purta un inel de piele prin care era trecută o panglică galbenă, simbol al *anahualt-ului* (eternitatea), în momentele lui de bună dispoziţie, îl împrumuta cu plăcere unuia dintre cei trei fraţi ai săi; era foarte susceptibil şi se simţea jignit din orice fleac; atunci, zeul – care putea să fie şi deosebit de bun şi de generos – îşi manifesta răutatea cu prisosinţă.

De altfel el nu ierta nici o abatere. Pe Quetzalcoatl îl îndemnase la incest, cu vrăjile lui de zeu negru, şi, pentru că această greşeală era de neiertat pentru un zeu, l-a trimis în exil.

Quetzalcoatl era foarte iubit de popor, care-i închinase un cult deosebit; de aceea promisiunea lui de a se întoarce, ca un zeu alb şi bărbos, venind dinspre răsărit, era vie în sufletele aztecilor, care aşteptau realizarea ei. Prin urmare, este explicabilă primirea însufleţită, făcută lui Hernando Cortez „zeu alb şi bărbos, descinzând din răsărit"… confundat, în acel an blestemat Ce Acatl, cu zeul iubit Quetzalcoatl, reîntors printre ai săi. Greşeală cu efecte catastrofale, care *a* dus la pieirea imperiului aztec. Poate Tezcatlipoca, vrăjitorul negru, a întrevăzut drama, dar nu a putut decât să-l alunge pe Quetzalcoatl, Şarpele cu pene; cu toate acestea, vrăjile lui nu au putut birui dragostea pe care aztecii i-o purtau zeului lor favorit.

Un zeu unic?

În fiecare noapte, preoţii şi savanţii cercetau stelele, studiau, reflectau, descopereau noi divinităţi sau îl aflau, poate, pe Dumnezeul unic. Nu este o afirmaţie hazardată, dacă ne gândim la lucrările cucernicului rege Nezahualcoyotl: el a poruncit să se construiască un templu grandios, cu un turn de nouă etaje, împodobit cu pietre preţioase, aur şi pene rare. La vârf, cel de-al zecelea etaj – ultimul – era vopsit în negru la exterior, iar în interior era reprezentată bolta cerească. Acest templu cu totul neobişnuit a fost consacrat „zeului necunoscut, făcătorul tuturor lucrurilor", numit Tioque Nahuaque sau Ipalnemohuani, „Cel datorită căruia trăim".

Până atunci nimeni nu îl pomenise, nu îl cunoscuse sau îl văzuse, deşi exista o tradiţie a respectării divinităţilor; zeul acesta nu era reprezentat prin nici un idol şi nici o statuie nu îl înfăţişa. S-a spus că Tloque Nahuaque a prefigurat unicul Domn Dumnezeu.

Ceilalţi zei ai panteonului aztec

Numărul celorlalţi zei era foarte mare; reţinem, aşadar, pe cei mai cunoscuţi:

Centeotl: Zeu al porumbului; adorat de agricultori şi de bijutieri. Era reprezentat ţinând în mână un ştiulete de porumb.

Centeocihuatl: Zeiţa porumbului, venerată îndeosebi de agricultori.

Chicomecoatl: „Şapte-Şerpi", zeiţă a porumbului care se coace. Era sora lui Tlaloc şi se mai numea Chicolotzin, adică „Şapte ştiuleţi de porumb".

Xilonen: „Ştiulete de porumb verde", zeiţă protectoare a dezvoltării răsadurilor. Cei săraci îşi puneau în ea toată nădejdea, în vederea obţinerii unei recolte bogate.

Centzontotochtin: înseamnă totodată „Cei 400", „Nenumăraţii", „Brazii". Erau zei cu activitate complexă, pentru că însoţesc luna şi divinităţile stelare. Li se atribuia apărarea recoltelor; mai erau slăviţi şi de cultivatorii de *maguey,* plantă cactacee din care se pregătea *pulque* (prin analogie erau, deci, şi zeii protectori ai beţivilor!)

Cihuacoatl: „Şarpe-femeie", zeiţa războiului, a naşterilor – mai ales „patroana" moaşelor – şi a cultivatorilor de tutun.

Coatlicue: „Fustă de şerpi”, Zeiţa mamă, supremă creatoare. Mamă a divinităţilor cereşti şi a lui Huitzilopochtli.

Nu cuteza nimeni să-i reprezinte frumuseţea chipului; aşadar, era înfăţişată ca un şarpe încolăcit sau un cap de mort. Ea purta un colier din inimi de om. Tunica ei era făcută dintr-o împletitură de şerpi; picioarele zeiţei erau, de fapt, ghearele unui vultur. Coatlicue era zeiţa florarilor. Cultul ei era celebrat mai cu seamă primăvara, când se aşterneau covoare de flori la picioarele reprezentărilor sale simbolice. Era numită cu familiaritate Tonantzin „Maica Noastră”; fapt tulburător: pe locul unde se înălţa cel mai important templu al zeiţei, la Tepeyac, creştinii au clădit sanctuarul Sfintei Fecioare de Guadelupa. Se poate stabili o comparaţie, cu toată smerenia şi evlavia, între cultul aztecilor faţă de Coatlicue şi cel al multor creştini faţă de Fecioara Măria.

Tlazolteotl: „zeiţă a scârnăviilor”. Pescarii o adorau. Ea acorda iertarea celor ce au păcătuit; lumea i se spovedea, pentru că avea calitatea de „mâncătoare de păcate” (mărturisirea ştergea greşeala).

Mictlantecuhtli: „Domn al împărăţiei morţilor”. Stăpân al lumii necunoscute în care se pătrunde după moarte. El îndruma şi conducea morţii, aflaţi sub protecţia sa.

Zeul sacrificiilor umane

Tonatiuh: „Zeul-Soare”. Înrudit cu Huitzilopochtli şi cu Tezcatlipoca. Aztecii îl hrăneau cu sângele celor sacrificaţi, ca să aibă puterea de a-şi continua drumul, în jurul lumii cunoscute. Din clipa în care răsărea, până la amiază, era însoţit de victimele sacrificate şi de războinicii ucişi în luptă. De la amiază la apus era escortat de zeii Cihuatetec. Mai era numit şi Tlatecuhtli (Soare absorbit) când erau eclipse.

Metzli: „Luna”; privind-o, aztecii vedeau în mijlocul ei un iepure şi o asociau cu venirea pe lume a copiilor. Era protectoarea dezvoltării plantelor. Scoicile o simbolizau, pentru că ea se ascunsese multă vreme în cochiliile lor.

Xochipilli: „Prinţ-floare”. Zeu al abundenţei şi al artelor, al cântecelor de dragoste, al petrecerilor. Cel care făcea viaţa plăcută şi veselă. Toţi artiştii îl adorau, în special dansatorii.

Xochiquetzal: „Floare-Pană”, uşoară… ca fulgul în zbor! Soţia lui Tlaloe, răpită de Tezcatlipoca, având o purtare destul de uşuratică… zeiţa slăvită atât de femeile căsătorite cât şi de prostituate. Jocurile cu mingea se practicau sub egida ei.

Huehueteotli: „Bătrânul zeu venerabil”. Probabil primul zeu adorat în Mexic, pentru că era zeul focului. De când îi însoţea pe azteci în peregrinările lor, se schimbase mult, îmbătrânise. Era reprezentat ca un bătrân ridat, ponosit, stând lângă un *brasero,* cu gura deschisă, care lăsa să se vadă un singur dinte, în zilele de sărbătoare el încheia procesiunea zeilor, din cauza vârstei sale înaintate şi de teama de a nu fi dat uitării…

Aceştia erau zeii cei mai de seamă. Ceilalţi zei, foarte numeroşi, îi complineau. Toţi zeii aveau şi un simbol sub forma unui animal. Aztecii se considerau înrudiţi cu tot ce reprezenta viaţa, fie oameni, animale sau plante.

Asocierea acestor „vieţi” contribuia la desăvârşita comuniune cu natura. Era normal să li se alăture zeii!

La acest „popor ales al soarelui”, exista o legătură simplă între oameni şi divinităţi; ciclul vital se realiza numai prin puterea îmbinării energiilor lor.

Jumătate viaţă, jumătate moarte

Noţiunile de „bine” şi de „rău” practic nu existau în valea Mexico-ului; în orice caz, respectarea sau nerespectarea lor nu implica intrarea în rai sau condamnarea la iad.

Moartea şi viaţa erau „capul şi pajura” aceleiaşi medalii, pe care o primise fiecare la naştere.

Soarele se năştea la răsărit şi murea la apus, însângerându-l; petrecea noaptea în *Teotlalli iitic* (Câmpia divină, infernul), dar se ivea în zori, învingând întunericul. Luceafărul de ziuă strălucea la răsărit apoi străbătea pământul pentru a reapărea, stea luminoasă a nopţii, la apus. Ciclul viaţă-moarte-viaţă era acceptat cu seninătate; aztecii nu se temeau de moarte, fiind siguri de nemurirea dată de zei. Olarii din Tlaltilco înţeleseseră foarte bine tâlcul vieţii: pe obiectele de lut fabricate de ei, chipul unui om era împărţit între lumină şi umbră: jumătate viaţă, jumătate moarte.

Concepţia aztecilor despre lumea de dincolo era deosebit de complexă; ei o împărţeau în trei lumi distincte.

Treisprezece niveluri în lumea zeilor

Lumea zeilor *se* întindea pe treisprezece niveluri cereşti. Omelecuhtli şi Omecihuatl ocupau nivelurile cele mai ridicate. Terasele Nesfârşitului le erau rezervate.

Nivelul unsprezece: cerul roşu, domeniu al zeului focului.

Nivelul zece: cerul galben, domeniul zeilor – soare.

Nivelul nouă: cerul alb sau luceafărul de noapte.

Nivelul opt: cerul sfâşiat de nori, leagăn al furtunilor, provocate de ciocnirea cuţitelor de obsidian.

Nivelul şapte: cerul albastru, domeniul lui Huitzilopochtli.

Nivelul şase: cerul verzui de unde porneau vânturile vijelioase.

Nivelul cinci: domeniu în care se adunau laolaltă limbile de foc, care întretăiau drumul cometelor, al stelelor căzătoare, al şerpilor de flăcări.

Nivelul patru: cerul de culoarea curcubeului, adăpostul păsărilor multicolore şi al zeiţelor pământului.

Nivelul trei: cerul pe care se plimba soarele.

Nivelul doi: lăcaşul Căii lactee şi al zeilor cerului de noapte.

Nivelul unu: „tavanul" oamenilor, palatul norilor în care se plimba luna şi circulau planetele.

Nivelurile treisprezece şi doisprezece, „terasele" lui Omelecuhtli şi Omecihuatl, admiteau sufletele copiilor morţi la naştere. Ei erau hrăniţi cu seva unui arbore şi, când venea sfârşitul lumii, ei constituiau germenele care regenera omenirea.

Cele patru niveluri superioare se mai numeau Teteocan, cerurile nevăzute.

Cele nouă niveluri cereşti inferioare se numeau şi Ilhuicatl, cerurile cu activitate vizibilă.

Lumea a doua era lumea oamenilor, iar cea de-a treia, lumea subpământeană.

Lumea subpământeană

Sufletul răposatului întâmpina multe greutăţi: părăsise lumea pământeană şi îl aştepta un drum lung şi anevoios, presărat cu mai multe obstacole decât cel al vieţii. Se luau toate măsurile de prevedere: o boabă de jad strecurată între dinţii încleştaţi ai mortului folosea ca inimă de schimb. Mâinile atingeau darurile pentru Mictlantecuhtli şi Mictlancihuatl, stăpânul şi stăpâna Infernului, ca să le fie pe plac şi să fie bine primit.

Mortul era înconjurat de drapele din hârtie, pături călduroase, porumb, apă şi cel puţin un câine.

După împrejurare, fără a avea o însemnătate deosebită, răposatul era ars sau îngropat, dar nu înainte ca preotul să rostească ultimele sfaturi:

— Fii foarte atent, nu uita, vei întâlni în calea ta cele opt obstacole ale lumii subpământene. Vei începe drumul trecând fluviul Chicnahuapan. Câinii tăi te vor aştepta pe mal. Bagă de seamă, să nu-ţi încredinţezi sufletul decât unui câine care să nu fie nici negru, nici alb, pentru că ceilalţi nu te-ar mai ajuta, la un câine roşcat, simbolul lui Xolotl, prinde-te bine de coada lui şi el te va ajuta să treci cu bine râul Infernului.

De cealaltă parte, vei vedea doi munţi foarte înalţi care se ciocnesc cu regularitate. Vei pătrunde în cea de-a treia lume a Infernului. Vei avea nevoie de toată puterea ca *să* urci potecile abrupte care duc spre vârf. Acolo, suflă vântul îngheţat al lumii a patra. Un vânt tăios ca tăişul obsidianului. Dacă izbuteşti să-l eviţi, vei zări fluturând drapelele celui de-al cincilea Infern. Atunci, săgeţile celui de-al şaselea domeniu te pot ajunge şi îţi pot ciurui trupul. Dar, ajungând la al şaptelea iad, jaguarii îţi vor sfârteca inima. Adună-ţi puterile în clipa aceea şi treci de defileul sinistru care duce la lumea a opta. Ajungând la capătul ostenelilor tale, vei fi întâmpinat de noapte şi de odihna veşnică, în Chicnahuatnictlan, cea de-a noua şi ultima lume infernală.

Acestea erau cuvintele adresate unui om de rând, un om mort, din gloata oamenilor simpli. Erau şi morţi privilegiaţi. Să nu uităm că, după credinţa aztecă, un om nu se bucura de veşnicie potrivit faptelor lui bune sau rele; conta numai felul în care murise.

Lumile veşniciei semănau cu cele pământene, împărţite în războinici şi vânători, pe de o parte, adorând zeul-soare; de cealaltă parte, cultivatorii, care-l slăveau pe zeul ploilor.

Raiul

Războinicul mort în luptă sau pe piatra de sacrificiu era primit în paradisul de răsărit al soarelui, numit *Tonatiuhichan* (Casa soarelui), fiind admis să devină „însoţitor al soarelui", *quauhtecatl.* După patru ani, timp în care însoţise astrul-suveran din clipa în care răsărea până la amiaza zilei, războinicii şi cei sacrificaţi erau preschimbaţi în păsări colibri, bucurându-se de cea mai deplină libertate, zburând din floare în floare, oriunde strălucea soarele.

Paradisul de vest al soarelui, *Cincalco* (Casa porumbului) era reşedinţa zeiţelor-mame şi a femeilor moarte la naşterea copilului (ele deveneau zeiţe *ciutateo,* de care oamenii se temeau)…

Raiul de sud al soarelui, *Tlalocan,* aparţinea binevoitorului Tlaloc; el îi primea pe înecaţi, sinucigaşi, leproşi, cei loviţi de trăznet şi cei cu reumatism.

Tlaloc îi primea ca un ţăran, într-o grădină minunată, cu fructe şi legume nemaivăzute, cu pajişti verzi şi flori care creşteau uimitor de repede, înviorate de ploi binefăcătoare. Pentru ţăranul aztec, raiul lui Tlaloc era ideal!

Paradisul de nord al soarelui era *Mictlan,* rezervat morţilor neînsemnaţi, care erau convinşi că încercările pământene erau mult mai greu de îndurat decât cele subpământene!

Nu ştim nimic despre locurile cereşti pe care trebuiau să le ocupe împăratul, prinţii, demnitarii, marii preoţi, preoţii. Dacă soarta fusese cu ei darnică, iar viaţa lor fericită, nu meritau după moarte acelaşi destin? Poate că se aflau sub protecţia lui Quetzalcoatl, care le oferea o viaţă şi mai bună!

Aztecul ştia că nu poate ocoli Destinul; dar mai ştia că este nemuritor şi că, în rai sau în Infern, fluxul vital îl va face să prindă din nou viaţă.

Un cler numeros în slujba zeilor

Dacă ne gândim la numărul mare de preoţi care slujesc civilizaţia creştină, ca slujitori ai unicului Dumnezeu, nu ne mai mirăm de numărul impresionant de preoţi care slujeau mulţimea de zei azteci! Ca să fim mai bine edificaţi, în privinţa aceasta, am reţinut faptul că cinci mii de persoane erau folosite pentru ceremoniile desfăşurate în templul lui Huitzilopochtli. În imperiul aztec, împăratul era, de drept, marele pontif – cel mai mare grad în ierarhia sacerdotală – iar primul ministru era, implicit, primul mare preot, al cărui nume şi titlu era *dhuacoatl.*

Cihuacoatl numea doi mari preoţi – *quetzalcoatl* şi *tlamacazque* – a căror autoritate era deopotrivă de mare. Aceştia, la rândul lor, atribuiau rangul de *mexicatl teohuatzin* celui mai merituos, care devenea, astfel, mare maestru al ritualurilor, conducător al clerului şi şef al intendenţei colegiului preoţesc Calmecac, marele seminar teologic aztec.

Comunităţile religioase aveau un administrator, cunoscând foarte bine principiile şi ritualurile religioase.

Mai erau şi alte grade clericale:

Cuacuacuiltin – bătrânii preoţi care slujeau cultul zeului Huitzilopochtli.

Cuahuehuetque – preoţi-soldaţi, care capturaseră mulţi prizonieri, din rândurile duşmanilor, pentru sacrificiile atât de plăcute zeilor însetaţi de sânge. Ei decorau soldaţii cei mai viteji, găurindu-le urechile şi buzele cu ace sacre.

Tenamacac – preoţi vârstnici, care nu avuseseră nici un rang clerical.

Tlamacazque – tineri preoţi hirotonisiţi.

Tlamacaztoton – tineri novici care urmau a fi hirotonisiţi.

Cihuateopixque – preotesele, al căror rol era, probabil, important, dar în privinţa aceasta dispunem de prea puţine documente.

Educaţia religioasă se desăvârşea la Calmecac; disciplina era extrem de riguroasă. Se poate afirma cu certitudine că viitorul preot îşi urma vocaţia, optând pentru această funcţie, în mod liber, nefiind constrâns de nimeni şi de nimic.

Împăratul, ca mare pontif, dăruia clerului domenii întinse, pe care să le cultive, venerându-l astfel pe Tlaloc.

Statul avea grijă ca preoţii să aibă traiul asigurat, ducând o viaţă conformă cu rangul şi menirea lor.

În cadrul ceremoniilor religioase, preoţii aveau veşminte sacerdotale diferite, adecvate podoabelor zeului pe care îl slăveau.

Halucinogene, post, abstinenţă, asceză

Darul profeţiei pe care-l aveau câţiva preoţi se datora plantelor sau ciupercilor cu proprietăţi halucinogene, pe care le consumau, ca, de exemplu*, ololiuhqui, peyotl* şi îndeosebi *teonanacatl,* o ciupercă cu gust foarte amar, care trebuia unsă cu miere, pentru a fi mâncată, în prezent, această ciupercă există şi indienii o numesc „carne de zeu”, în limba aztecă, *teonanacatl.*

Se ţinea deseori post; !a preoţi însemna o cale de ispăşire a unui păcat şi putea dura chiar optzeci de zile; hrana consta într-un număr foarte mic de boabe de porumb (în funcţie de gravitatea greşelii şi de penitenţa ce trebuia făcută). Se bea numai apă, după apusul soarelui.

Poporul postea câteva zile, uneori douăzeci de zile, luând o masă frugală fie la amiază, fie la miezul nopţii.

Cel care postea aducea la cunoştinţa tuturor abstinenţa sa, purtând o fâşie de împletitură de răchită,

înfăşurată în jurul coapselor; acasă îşi petrecea timpul meditând, făcând rugăciuni, arzând tămâie; ofrandele pe care le prezenta zeului erau, în majoritatea cazurilor, produse ale meseriei sale.

În caz de mare calamitate, cum ar fi inundaţiile, epidemiile, postul se impunea de la sine.

Bineînţeles, postul era însoţit de o totală abstinenţă sexuală.

Cunoaştere şi religie

O anumită categorie de preoţi se consacra studiului şi cercetării astrologiei, misterelor cerului şi ale infinitului. Cei care deţineau cel mai înalt rang clerical se ocupau de religie şi de filozofie. Rezultatele cercetărilor acestor mari iniţiaţi rămâneau secrete; poporul le ignora.

Ritualul de oficiere a cultului era respectat cu sfinţenie. Religia ritma viaţa aztecilor, înlăturând orice posibilitate de a-şi manifesta îndoiala, decepţia sau dezorientarea; religia constituia cimentul piramidei numite Imperiul aztec.

Sacrificiile umane

Călugărul dominican spaniol Bartolome de Las Casas afirma în lucrarea sa, *Apologia,* că aztecii au făcut sacrificii umane, în numele unei credinţe profunde: „Păgânul, într-un fel destul de confuz, posedă noţiuni de religie şi, dacă într-adevăr crede în existenţa zeului lui, este normal să-i ofere ceea ce apreciază el cel mai mult: viaţa oamenilor…"

Las Casas a citat din *Geneză,* cap. 22: „Dumnezeu a pus la încercare pe Avraam şi i-a zis: „la pe fiul tău, pe singurul tău fiu, pe care-l iubeşti, pe Isaac; du-te în ţara Moria şi adu-i acolo ardere de tot pe un munte pe care ţi-l voi arăta Eu!"

…Iar dacă au ajuns la locul de care-i grăise Dumnezeu, a ridicat Avraam acolo jertfelnic, a aşezat lemnele pe el şi, legând pe Isaac, fiul său, l-a pus pe jertfelnic, deasupra lemnelor.

Apoi şi-a întins Avraam mâna şi a luat cuţitul, ca să-l înjunghie pe fiul său. Atunci îngerul Domnului a strigat către el din cer şi a zis: „Să nu ridici mâna asupra copilului, nici să-i faci vreun rău, căci acum cunosc că te temi de Dumnezeu şi pentru Mine n-ai cruţat nici pe singurul fiu al tău".

Pentru Las Casas, jertfirea lui Isaac, pe care părintele său, Avraam, era gata să o facă, fără şovăială, reprezenta originea obiceiului de a sacrifica zeilor vieţi omeneşti.

Aztecii credeau că zeii adunau osemintele răposaţilor, le sfărâmau, le amestecau cu propriul lor sânge divin şi creau apoi alte fiinţe.

Omul, aşadar, era de origine divină, pentru că sângele zeilor curgea în vinele sale.

„Datoria de sânge"

Oamenii erau obligaţi să-şi plătească datoria faţă de zei cândva, menţinând astfel un echilibru al rânduielilor lumeşti, restituind zeilor o mică parte din sângele pe care l-au vărsat pentru ei.

Aztecul ştia că nu este altceva decât un grăunte de porumb sădit de zeu; era firesc să-l hrănească cu propria lui făptură, dacă îi era foame! Preoţii spuneau neîncetat că datoria sfântă de a hrăni soarele fusese încredinţată „poporului ales". Oamenii vedeau zilnic truda astrului-suveran ca să răsară, împrăştiind negura şi norii, şi ca să strălucească apoi în toată măreţia, dând lumii căldura de care avea nevoie; în cele din urmă, biruit de o forţă irezistibilă, astrul dispărea într-un nimb roşu aprins.

„Dacă soarele nu va mai avea suficientă putere a doua zi şi nu va putea să apară dimineaţa, ce se va întâmpla cu toată omenirea, cufundată în bezna rece?" – aceasta era întrebarea pe care şi-o puneau aztecii, la care unicul răspuns posibil era asigurarea hranei pe care zeul o primea bucuros – chintesenţa fiinţei omeneşti: inima şi sângele.

Dacă nu se făceau aceste sacrificii, lumea pierea, aşa cum se mai întâmplase până atunci de patru ori (v. cap. 3).

Jertfe pentru zeul-soare

Către 1450 calamităţile naturale s-au succedat, tot mai numeroase; patru ani în şir uraganele, furtunile, seceta, foametea, epidemiile au făcut ravagii, în faţa acestei catastrofe naţionale, au început să se generalizeze sacrificiile umane.

„Căderile masive de zăpadă au distrus casele, lacul îngheţase", „au apărut animale sălbatice în oraşe, iar vulturii se rotesc neîncetat" spuneau cronicile. „Patru ani mai târziu, zăpada abundentă, lipsa de hrană au dus la hotărâri şi pedepse cumplite: era condamnat la moarte cel ce fura un singur ştiulete de pe ogor, chiar dacă

acesta era proprietatea lui”.

Sacrificiile au fost închinate soarelui, punând capăt calamităţilor care duraseră patru ani.

Aztecii au înţeles că zeul Huitzilopochtli trebuia hrănit; „poporul ales” nu trebuia să-l lase să se stingă, dar, cum nimeni nu dorea ca elita Tenochtitlanului să fie jertfită, „materialul uman” a fost adus din afara graniţelor imperiului.

„Războiul florilor”

Aztecii au fost „obligaţi” să poarte războaie sacre, numite poetic *xochiyaoyotl,* „războiul florilor”; duşmanii nu trebuia să fie ucişi pe câmpul de luptă; era nevoie de capturarea unor prizonieri perfect sănătoşi, voinici, pentru a oferi zeului inimi de cea mai bună calitate şi sânge din belşug.

Din 1450, seceta, epidemiile, foametea, inundaţiile încetaseră, în valea Mexico-ului viaţa îşi reluase cursul normal. Aztecii credeau că au găsit cel mai bun mijloc de a-l mulţumi pe Huitzilopochtli şi, de atunci, jertfele umane se făceau cu regularitate.

„Războiul florilor” s-a permanentizat. Aztecii porneau în raiduri foarte îndepărtate, tot mai cutezători, cu scopul de a aduce cât mai mulţi prizonieri, ca să-i jertfească zeului. Plecau la război cu sufletul senin; nu le păsa de moartea care-i pândea pe câmpul de luptă; cel mai important lucru era să-l prindă de viu pe duşman, ca să-l ofere apoi, viu şi nevătămat, zeului. Aztecul era fericit să-şi ofere inima divinităţii adorate şi nu se îndoia că duşmanul prizonier nu va proceda la fel; o dovedesc cuvintele acestui cântec de marş:

Nu te teme, inima mea,
Acolo unde-i bătălia
Vreau să mor, răpus
De tăişul cuţitului de obsidian.
Inimile noastre nu îşi doresc decât moartea la război.
Voi, care sunteţi pe câmpul de luptă!
Îmi doresc moartea sub tăişul cuţitului de obsidian.
Inimile noastre nu îşi doresc decât moartea la război.

Diferite jertfiri; smulgerea inimii

În general, cei sortiţi sacrificiului purtau veşminte de culoarea preferată de zeul respectiv: albastră, albă cu dungi roşii, sau cu dungi galbene. Uneori culorile erau aplicate direct pe pielea celui adus spre jertfă.

Cel ce trebuia jertfit era deseori îmbrăcat în alb, culoarea orizontului înainte de răsăritul soarelui; ca să fie părul alb, i se presăra în păr puf alb de gâscă.

Sacrificatul devenea un „ambasador”, pentru ca să-l întâlnească pe zeu. I se încredinţau mesajele, adresate zeilor de la care se solicita un ajutor deosebit.

Landa ne-a transmis o descriere cutremurătoare a felului în care se desfăşura sacrificiul:

— Dacă victima era adusă spre jertfă, pentru a i se smulge inima, era condusă până în curtea templului cu mare alai şi mult fast.

Se vopsea cu albastru trupul condamnatului, care era adus în faţa unui altar rotund. Preotul, ajutat de asistenţii săi, vopsea cu albastru piatra şi apuca victima, pe care o aşeza pe dosul pietrei, ţinându-i strâns cele patru membre. Executorul se apropia şi cu un cuţit cu tăiş de obsidian, lovea, cu cruzime şi îndemânare între coaste, sub sân; vâra mâna în cavitate şi smulge inima sângerândă, pe care apoi o punea într-un vas şi i-o înmâna preotului. Acesta se ducea imediat să stropească chipurile idolilor cu sângele proaspăt sau ducea gura zeului o cupă plină cu sânge şi-i freca buzele, ca să-i potolească setea.

La „Sărbătoarea anuală” – anul avea 18 luni de câte 20 zile – se făceau jertfe şi sub alte forme, în noiembrie, în cinstea lui Huitzilopochtli se organiza o petrecere şi un fel de reprezentaţie teatrală, cu participarea largă a lumii adunate, în care se înfăţişau scene din viaţa zeului: naşterea lui pe „Muntele cu şerpi”, pericolele care îl pândiseră, felul în care reuşise să le evite, lupta sa încununată de izbândă împotriva uzurpatorilor: luna şi stelele.

100 000 de cranii

În secolul XII, oamenii aduşi spre jertfă nu mai erau sacrificaţi prin „cardiectomie”[13]; li se tăia capul, ca să li se păstreze craniile, pe un fel de suport de lemn, în formă de scară. Bernal Diaz, care-l însoţea pe Cortez, îşi amintea că, „într-o *piaza* din Tlaxcala, cu mai multe temple, erau cranii umane înşirate pe prăjini, atât de regulat aşezate încât puteau fi numărate cu uşurinţă; am socotit că erau peste 100000. În alt loc, erau stive de femur, pe care nu le puteai număra; mai erau numeroase cranii, înşirate între bârne de lemn. Trei preoţi aveau misiunea de a păzi toate aceste oseminte”. În vremea aceea, se obişnuia, în mod curent, ca să se păstreze craniile aşezate pe *tzompatli.* Practica aceasta s-a menţinut vreme îndelungată; ca dovadă, numărul important de oraşe mici din Mexic purtând numele *Zumpango,* însemnând, cu exactitate „Locul şevaletului cu cranii”.

Existau şi ofrande nesângeroase, pentru cultul zeului nesăţios: se pregăteau hârtii stropite cu cauciuc lichid, *tetehuitl,* care se lipeau pe idoli. Acelaşi fel de hârtii, împodobite cu pene aranjate într-un fel anumit, era depus în faţa zeului şi putea înlocui jertfirea unui om.

Spovedania aztecă

Cu toate acestea, erau destul de mulţi azteci cărora le plăcea să se bucure de viaţă, din plin.

Aceasta implica, firește, şi comiterea unor păcate, a unor fapte săvârşite împotriva societăţii sau a semenilor lor, care erau aspru pedepsite de lege. Judecătorul pronunţa deseori o sentinţă de moarte. Dar nu era vorba de o moarte prin jertfire – lăudabilă sau onorabilă – ci de o moarte înjositoare, ruşinoasă, care îl condamna pe vinovat la pierderea iremediabilă a speranţei că se va reîntoarce pe pământ sau că va avea dreptul la un locşor în lăcaşul ceresc.

Totuşi, s-a găsit o cale de a scăpa de pedeapsă: era suficient să se spovedească, să-şi mărturisească păcatele şi fărădelegile preotului, care îi dădea cuvenita dezlegare, în faţa zeilor, a justiţiei împărăteşti, aztecul era scutit atunci de orice învinuire.

Dar, în virtutea principiului „Cine a păcătuit, va mai păcătui”, aztecul amâna spovedania cât putea de mult, pentru că *nu putea să se spovedească decât o dată în viaţă.* După ce obţinuse iertarea păcatelor, nu mai avea voie să se abată de la legile impuse de împărat sau să calce poruncile zeilor, până la moarte. De aceea aztecul se spovedea cât mai târziu posibil, sau când era nevoit, fie de o boală gravă, fie din cauza unui accident, fie că se temea de moarte.

În faţa preotului

Tezcatlipoca, cel care vedea tot, ştia tot, era invizibil şi prezent în toate locurile, împreună cu Tlazolteotl, zeiţa dragostei interzise, a adulterelor, a desfrâului, îl inspirau pe *tlapouhqui,* singurul preot în măsură să transmită voinţa lor.

În faţa lui *tlapouhqui,* penitentul se prezenta cu umilinţă. Era bine primit de preot, care arunca boabe de tămâie într-un vas special, unde ardeau, răspândind un fum aromat şi pătrunzător. Preotul adresa apoi o rugăciune zeilor:

„Mamă a zeilor, părinte al zeilor, şi tu, foc strămoşesc, iată că a venit un biet om, plângând, necăjit, neliniştit. Poate că a făcut greşeli; poate s-a înşelat, poate a trăit în păcat. A venit acum cu inima grea şi amărăciunea lui e mare. Domn şi Stăpân al nostru, care ne eşti aproape şi ne eşti departe, curmă-i suferinţa, linişteşte-i sufletul.”

Penitentul îngenunchea atunci în faţa zeiţei Tlaelquani şi, cu voce tare, înşira, amănunţit, toate faptele urâte, necurate, nefaste, criminale, pe care le săvârşise. De fapt, avea obligaţia să povestească – fără să omită nimic – toată partea condamnabilă a vieţii sale. Dacă avea cumva de gând să ascundă ceva, fiindu-i prea mare ruşine, zeul Tezcatlipoca – care ştia totul despre făpturile pe care le crease – îl dădea de gol şi atunci era pierdut pe veci.

Rituri funerare

Civilizaţia aztecă nu a înălţat monumente funerare fastuoase, pentru preamărirea celor dispăruţi pentru că religia impunea un ritual aparte, în privinţa trupului defunctului.

Zeului Tlaloc i se cuveneau morţii, pe care îi favoriza vădit: înecaţii, leproşii, bolnavii de gută, de reumatism… singurii morţi care erau îngropaţi. Despre cei înecaţi, se credea că pieriseră din cauza lui *auitzotl,* balaurul din fundul lacului, care îi trăsese de picioare. Răposaţii care nu-i aparţineau lui Tlaloc erau arşi; în

[13] Ablaţiunea inimii; acest termen chirurgical înseamnă, conform textului anterior, smulgerea inimii.

vederea acestei ceremonii, trupul defunctului era mai întâi înveşmântat cu cele mai frumoase haine; apoi, trupul încovoiat – genunchii fiind aduşi sub bărbie – era strâns legat, ca să păstreze această poziţie; la urmă îl înfăşurau cu multe cuverturi suprapuse, albe sau viu colorate, prinse cu frânghii.

O singură excepţie la desfăşurarea acestui ritual funerar: femeile moarte la naşterea copilului, care erau divinizate şi aveau dreptul să fie îngropate în grădina interioară a templului Ciuapipiltin.

Piatra preţioasă între dinţi

Acelaşi rit funerar se desfăşura şi pentru împăratul mort, dar i se aplica pe faţă o mască de piatră, sculptată, şi i se puneau podoabele divine pe care le purta Huitzilopochtli, în reprezentările sale. Trupul împăratului defunct era purtat solemn, în timp ce se auzea o melopee funebră *(miccacuicatl),* până la rugul pe care-l aprindeau bătrânii. Aceştia urmăreau arderea lentă a trupului. După incinerare, bătrânii luau scoici şi adunau cu evlavie cenuşa, oasele şi craniul, pe care le aşezau într-o urnă.

Între maxilarele împăratului (sau ale demnitarului) se introducea o piatră preţioasă verde, care simboliza inima.

Templul lui Huitzilopochtli adăpostea cutii de piatră, cu capac, artistic gravate, care conţineau rămăşiţele imperiale, care erau slăvite patru ani. După aceea, aztecii credeau că ele reveneau pe pământ, ca păsări colibri sau fluturi.

Se întâmpla, de asemenea, ca odată cu decesul împăratului să fie sacrificate şi femeile sale preferate, precum şi servitorii dragi şi câinii favoriţi. Dar, în acest caz, femeile şi servitorii o cereau; nu li se impunea, dar dacă socoteau că nu puteau trăi mai departe, fără domnul şi stăpânul lor, nu puteau fi refuzaţi.

De fapt, orice mort – îngropat sau incinerat – era însoţit de un câine roşcat, condiţie indispensabilă pentru trecerea fluviului sacru.

Ţinând seama de faptul că destinul omului era hotărât de zei, fiecare îşi îndura viaţa, bună sau rea, ca pe un lucru dinainte sortit.

Aztecii gândeau că şi viaţa de dincolo era precizată de zei, în acelaşi fel:

Războinicilor, sacrificaţilor, însoţitorilor Acvilei imperiale le erau rezervate palatele solare cu lumini strălucitoare.

Nemărginita fericire, într-o grădină încântătoare a raiului, li se cuvenea celor protejaţi de Tlaloc.

Pe toţi ceilalţi îi aşteptau cele nouă încercări înfricoşătoare, până să dobândească odihna veşnică, sub ultimul cerc întunecat din Mictlan.

Soarta aceasta neîndurătoare care le era rezervată după moarte îi făcea pe azteci să prefere să fie jertfiţi zeului, oferindu-i inima.

Mulţi prinţi vestiţi pentru vitejia lor erau întrebaţi, când se întorceau victorioşi din război:

— Ce doreşti drept răsplată? Ai dreptul să ceri tot ce vrei!

Răspunsul lor era:

— Răsplata supremă! să fiu jertfit zeului!

Ruga le era ascultată.

Moctezuma şi oroarea de împărtăşanie

După cucerire, Moctezuma II studia cu multă seriozitate religia catolică a învingătorului, cu intenţia de a-l asocia pe Iisus în cultul marilor idoli – în cazul în care zeul venit de peste mări şi ţări justifica această cinstire.

Când a înţeles bine simbolurile creştine, a fost îngrozit: cuminecătura (împărtăşania) i se părea intolerabilă.

Indignat, l-a acuzat pe Cortez:

— Cine eşti tu, netrebnică făptură omenească, de cutezi să mănânci trupul Domnului tău şi să-i bei sângele?

Moctezuma îl considera, aşadar, pe Cortez un monstru dezgustător, dacă îşi permitea să-şi mănânce zeul! Câtă deosebire, faţă de azteci, care îşi ofereau sângele şi inima zeului creator, ca acesta să trăiască veşnic!

Sacrificii, şi în prezent

Patru secole mai târziu…

După ce am petrecut cinci ani în mijlocul triburilor de indieni mexicani independenţi, departe de civilizaţia actuală, pot afirma că s-a transmis din veac în veac, din generaţie în generaţie, cultul strămoşesc,

îndeosebi cel al lui Tlaloc. Cu dragoste şi cu credinţă.

Indienii din Nord sau indienii din Sud, cu care mă împrietenisem, mi-au mărturisit, împărtăşind părerea însoţitorului meu chiapas.

— Iisus a fost jertfit zeului de oamenii tribului său. De ce vrei să-l adorăm pe el, favoritul, aşezat alături de soare? El nu este decât un spirit preafericit. Toţi suntem fiii Domnului; Dumnezeu trebuie preamărit, nu omul! Înţelepciunea indienilor este adâncă, riguroasă, înţelepciunea Vechiului Testament. Angelito – prietenul meu chiapas nu făcea excepţie, într-o seară, i-am recitat poemul celebru al regelui din Texcoco, înţeleptul şi savantul Nezahualcoyotl:

E deci adevărat că trăim pe pământ? Pe vecie, poate? Pe acest pământ, doar o clipă!

Pietrele preţioase se sfărâmă, aurul îşi pierde strălucirea, penele minunate se prefac în pulbere. Vom fi oare veşnic pe pământ? Doar o clipă! Împletiţi florile albastre cu cele roşii ca focul! Plâng, pentru că moartea va distruge aceste ghirlande; ea ne spulberă lucrările, cântecele frumoase. Să ne bucurăm de clipa cât sunt ale noastre.

Angelito dădea din cap, cu înţeles, îi plăcuse… Apoi a oftat:

— Ce trist e!

Eu am crezut că se gândea la clipa când nu mai suntem pe pământ. Dar înţelesesem greşit; Angelito mi-a spus cu blândeţe:

— Nu, prietene!… Ce trist e că zeul nu ne mai vrea…

Mă întreb dacă, în fundul sufletului, Angelito şi fraţii săi indieni mexicani, nu ar fi capabili de orice sacrificii, ca să-şi întâlnească zeul, să se aşeze alături de soare, scăpând de întunecimile înspăimântătoare, sub al nouălea cerc al Mictlanului, unde nu este viaţă?

Imperiul aztec a dispărut, dar măreţia lui dăinuie încă, în Mexic!

Războaiele

Nu poate fi citat un alt exemplu istoric, la fel de uluitor: aztecul se năştea, trăia şi murea pentru război, care constituia, pentru el, q adevărată necesitate fiziologică, în tot imperiul, războiul era practicat ca un important sport naţional, dar nu oricum, ci după reguli foarte stricte!

Războiul – voinţa regilor

Războiul *(yaoyoti)* însemna îndeplinirea unei datorii fată de Univers, o manieră firească de a se conforma voinţei atotputernice a zeilor. Potrivit legendei, războiul a fost provocat de greşeala stelelor din nord – *Centzon Mimixcoa* sau „Cei patru sute de şerpi-nori”. (De fapt nici un aztec nu s-a plâns vreodată de efectele acestei greşeli!)

Ce se întâmplase? Zeii i-au creat, într-o seară, pe Centzon Mimixcoa, ca să aibă grijă de soare, pregătindu-i mâncarea şi băutura, pe care trebuia să i-o ofere zilnic.

Misiunea lor era de o importanţă covârşitoare, dar ei au fost atât de pătrunşi de semnificaţia ei, încât s-au considerat egalii zeilor… O dată au prins un jaguar mare (un exemplar superb!) şi, în loc să-l ofere soarelui, la masă, l-au păstrat şi au făcut o petrecere mare la care au invitat şi femei; s-au împodobit cu pene strălucitoare şi bijuterii deosebit de frumoase, au mâncat şi au băut vin *tziuactli,* până când li s-a tulburat mintea.

Orgia aceasta l-a supărat pe Huitzilopochtli, care şi-a chemat copiii – oamenii pe care îi crease – şi le-a spus:

— Mimixcoa sunt nişte ticăloşi. Nu-i dau de mâncare părintelui nostru: soarele poate să moară de foame! Duceţi-vă şi nimiciţi pe cei Patru sute de şerpi-nori…

Firește, oamenii au respectat voinţa zeului şi aşa a început războiul… în drumul lor lung, spre Tenochtitlan, aztecii se războiau zilnic – era ocupaţia lor preferată. Săgeţile lor, săbiile de lemn, incrustate cu obsidian, le asigurau libera trecere spre locurile unde trebuia să se realizeze prezicerea, descoperind pe un cactus acvila imperială, ţinând în cioc un şarpe.

Dorinţa puternică de a trăi, patima de a învinge

În regiunea mlaştinilor, pe insuliţele insalubre, aztecii au luptat din toate puterile ca să poată supravieţui.

Nimic nu îi dezgusta, nimic nu îi oprea din drumul lor, nimic nu îi descuraja: nici dezlănţuirea elementelor naturii, nici colcăiala de şerpi veninoşi, nici viclenia nisipurilor mişcătoare, nici coaliţia celorlalţi oameni, hotărâţi să distrugă acest „neam de sălbatici”.

Ca să supravieţuiască, se mulţumeau cu orice: larve, ouă de broască, insecte parazite. O asemenea sete

de viaţă era însoţită, în mod firesc, de dorinţa pătimaşă de a învinge. Aceasta era chezăşia voinţei acestui popor care aspira spre libertate şi dreptul la o existenţă autonomă, reprezentând totodată o ameninţare pentru vecinii săi mai favorizaţi de soartă.

La început, pe când erau consideraţi ca o specie inferioară, deosebindu-se foarte puţin de animalele sălbatice, aztecii au fost folosiţi de vecinii lor mai bogaţi ca mercenari. Credinţa lor nestrămutată, devotamentul lor constant faţă de zeul Huitzilopochtli le creau un scut inatacabil; aceşti viteji nu aveau teamă de moarte, în nici o împrejurare.

O sănătate de fier, o rezistenţă cu totul neobişnuită (mlaştinile condamnau de la naştere pe cei slabi, bolnăvicioşi, plăpânzi), o dorinţă înfocată de a învinge – trăsături caracteristice aztecilor – inspirau teama chiar şi celor care îi foloseau în slujba lor.

Arta militară

După aproape două secole, micul trib aztec, aşezat în insulele mlăştinoase ale lacului Texcoco a ajuns să se impună, prin forţa armelor, ocupând o mare parte a Mexicului actual.

Tehnica lor de luptă era rudimentară, la începutul expediţiilor lor războinice, fiind consacrată celui care le oferea mai mult; ei înfruntau cohortele duşmane ca pe mamuţi; urmărirea uriaşelor pachiderme, prinderea şi uciderea lor reprezentase totdeauna un foarte bun exerciţiu sportiv – dar numărul aztecilor care piereau era enorm.

Tezozomoc, regele tepanecilor din Azcapotzalco, a fost cel care a pus în mâinile lor de vânători arma tăioasă a puterii dominatoare. El i-a învăţat arta militară şi le-a arătat cea mai bună cale de a o practica, spre folosul lui şi al gloriei sale. Elevi destoinici, aztecii şi-au întrecut curând dascălul, dovedindu-şi superioritatea prin cuceririle pe care au început să le întreprindă, constituind o triplă alianţă, compusă din formaţiile militare ale oraşelor Tlapocan, Texcoco, Tenochtitlan cu scopul de a-l nimici pe Maxtla, fiul lui Tezozomoc, cel care i-a iniţiat în arta militară. Cele trei oraşe aliate şi-au făurit o platformă comună:

— Suntem urmaşii de drept ai dinastiei toltecilor şi, acum, ai dinastiei din Texcoco, care descinde şi ea din cuceritorii chichimeci…

Cu alte cuvinte, dacă veţi contesta autoritatea noastră suverană, vă vom trata ca pe nişte rebeli…

A imita eroismul soarelui

Religia şi instrucţia alcătuiau un tot, care le crea o stare de spirit favorabilă avântului lor războinic, înnobilat de misiunea sfântă pe care trebuiau să o îndeplinească în numele zeului Huitzilopochtli.

Împăratul aztec era comandantul suprem al armatei şi al clerului, în vreme de război, înscrierea preoţilor în rândurile armatei era îngăduită; „preoţii combatanţi" s-au distins pe câmpul de luptă în mod deosebit, iar vitejia ,lor a fost recunoscută prin instituirea unor decoraţii speciale.

Credinţa neştirbită a aztecilor le insufla un curaj neobişnuit: li se dădea ca pildă de eroism lupta zilnică a soarelui pentru a învinge întunericul care învăluia totul; astrul strălucitor, învingător în fiecare zi, zeul-soare, era pilda cea mai elocventă. Fiinţele pe care el le crease aveau datoria eroică să-l imite.

Războinicii se avântau în bătălie fără nici o teamă, pentru că aveau certitudinea că vor intra în rai, la est de soare, murind pe câmpul de luptă, sau fiind sacrificaţi zeului adorat.

Răsplata divină consta în favoarea de a însoţi soarele de la răsărit până la amiază. Pentru azteci, era un privilegiu să moară în luptă.

Vecinii, „rezervoare de sânge"

Pentru a supravieţui, zeii aveau nevoie de o „raţie umană", iar nobila misiune de a le oferi „hrana cerească" fusese încredinţată aztecilor, care aduceau prăzi de război numeroase. Vecinii lor au fost consideraţi ca furnizori de seamă, reprezentând rezervoarele de sânge atât de necesare zeilor.

Aztecii profitau de pe urma războaielor nenumărate pe care le purtau; beneficiile realizate corespundeau obiectivelor urmărite:

- furnizarea unui contingent important de prizonieri de jertfit zeilor;
- dări, tributuri impuse celor învinşi;
- protejarea propriilor negustori (pentru ca Orașul central – Tenochtitlan – Texcoco – Tlacopan – să prospere, trebuia să-şi vândă produsele şi să cumpere altele de la vecinii săi).

În consecinţă, războiul a adus imperiului stabilitate, o bogăţie excepţională şi o întindere teritorială uriaşă. Aztecul avea numai de câştigat de pe urma bătăliilor: moartea – şi atunci devenea semizeu; capturarea

unor prizonieri pentru jertfe; noi cuceriri sau descoperirea unor bogăţii.

Războiul în slujba comerţului

Dintre primele exemple cunoscute de *casus belli*[14], putem cita unul, motivul conflictului fiind raporturile comerciale.

Între oraşele Tenochtitlan şi Coyoacan se făceau zilnic, cu regularitate, schimburi de produse, într-o zi, s-a întâmplat ca „femeile mexicane să pornească la drum, încărcate cu alimente – peşti, broaşte, raţe – pentru piaţa din Coyoacan, unde obişnuiau să-şi vândă marfa. Paznicii aflaţi în diferite puncte de trecere le-au luat tot; femeile s-au întors la Tenochtitlan plângând şi tânguindu-se”…

Evident, nu s-au mai dus la Coyoacan. Regele acestui oraş şi-a adunat sfetnicii şi le-a spus:

— Prieteni! Aţi văzut că nu mai vin la piaţă femeile mexicane; fără îndoială sunt supărate de purtarea noastră… a fost o jignire pe care nu o vor trece cu vederea mexicanii… să ne pregătim armele, scuturile, săbiile…

Motivul conflictului era destul de neînsemnat, dar aztecilor nu le trebuia mai mult ca să treacă la fapte. Ei nu recurgeau la diplomaţie decât în cazuri limită: dacă nu aveau nici o şansă să câştige războiul, sau dacă bătălia părea dinainte câştigată; aztecii considerau diplomaţia ca o formă de înaltă trădare, atunci când, prin mijlocirea ei, se evita un război în care ar fi putut învinge. Astfel, când regele din Azcapotzalco, exasperat de abuzurile aztecilor, nemaiputând tolera pretenţiile lor, a luat hotărârea să lupte până când va izbuti să-i distrugă, şi a trimis iscoade, care s-au postat sub zidurile oraşului, aztecii, văzând primejdia care-i ameninţa, au trimis nenumăraţi soli, ca să-l înduplece pe rege. Eforturile lor au fost zadarnice! în cele din urmă i-au încredinţat această delicată misiune lui Tlacaeletzin, care-şi dovedise în alte împrejurări talentul de mediator iscusit. A plecat încărcat de daruri – bijuterii, haine, coroane de pene, săgeţi – pe care le-a pus la picioarele adversarului temut. Regele din Azcapotzalco a primit darurile, dar a refuzat să facă pace. Totuşi, pentru că exista un fel de curtenie cavalerească, i-a remis lui Tlacaeletzin un scut, o sabie bogat împodobită şi un costum splendid de comandant războinic.

— Mulţumeşte-i lui Itzcoatl şi mergi sănătos! Asta mi-e voia!

Diplomaţie de intimidare – prima etapă

Dacă, dimpotrivă, li se părea că izbânda lor e neîndoielnică, soliile aveau misiunea de a acţiona diferenţiat. Astfel, în prima etapă, *quauhquauhnochtzin* („ambasadorii” din Tenochtitlan) se prezentau cu multă solemnitate la curtea suveranului pe care-l pândea primejdia unui război şi discutau cu consilierii săi.

— Sunteţi oameni în vârstă, anii v-au deprins cu înţelepciunea, ochii voştri au văzut atâtea în trecut încât pot desluşi viitorul: ei văd incendii, calamităţi, distrugeri, înrobirea poporului vostru… Cum va suporta regele vostru prevestirea aceasta? Nu aţi putea să-l convingeţi că ar fi preferabil, pentru binele tuturor, să admită alianţa şi protecţia pe care e dispus să i-o acorde imperiul aztec?

De multe ori acest discurs elocvent avea efectul dorit: suveranul se angaja pe cuvânt de onoare, „să nu fie duşmanul imperiului, să permită intrarea şi ieşirea negustorilor cu familiile şi slujitorii lor, ca să-şi poată desfăşura activitatea, nestânjeniţi”, în plus, el era de acord să primească în templu o reprezentare a lui Huitzilopochtli, promiţând că îl va venera, cel puţin în aceeaşi măsură în care îşi slăvea cel mai mare zeu, şi că va trimite la Tenochtitlan darurile conform tradiţiei”…

Dacă suveranul şovăia, „ambasadorii” îi înmânau scuturi şi săbii, astfel încât să înlăture, de la bun început, posibilitatea de a trăda. După aceea se retrăgeau, lăsându-i regelui răgazul de a reflecta timp de douăzeci de zile (luna aztecă era de douăzeci de zile).

A doua etapă de intimidare

După expirarea acestui termen, dacă suveranul tot nu ceda, interveneau „ambasadorii particulari” ai celui de-al doilea oraş aztec – *achcacauhtzin* din Texcoco – care discutau cu mai multă asprime.

— Vi se acordă încă un răgaz, pentru a pune capăt şovăielilor voastre. Dacă, după alte douăzeci de zile, nu vă supuneţi, veţi fi ucişi. Capul vostru va fi sfărâmat cu ciomagul, după cum prevede legea. Bineînţeles, în afara cazului în care nu vă surprinde moartea pe câmpul de luptă sau nu sunteţi luaţi prizonieri, şi atunci veţi fi jertfiţi lui Huitzilopochtli.

---

[14] *(lat.)* motiv de război.

Curtenii, demnitarii erau pedepsiţi conform sentinţei date de cei trei şefi ai imperiului aztec.

În cazul în care se accepta supremaţia aztecilor, suveranul şi poporul său plăteau un tribut moderat, impus de fiecare şef. Acest triplu tribut trebuia plătit anual, nu numai ca măsură de pedepsire a suveranului şi a poporului său pentru şovăiala lor, ci şi pentru a le reaminti, periodic, că datorau supunere imperiului aztec.

Achcacauhtzin nu erau jigniţi dacă primeau un nou refuz; în cazul acesta, în ziua a 21-a, se întorceau la curtea suveranului şovăielnic, depuneau pe o cască uşoară din pene *tecpilotl* – care atesta nobleţea şi înaltele calităţi ale suveranului – apoi ungeau faţa şi braţul regelui cu o licoare fermecată, menită să-i dea puterea necesară pentru a ţine piept asaltului neîndurător al armatelor aztece.

Politeţea şi curtenia lor era nedezminţită!

A treia etapă de intimidare

Urma demersul ultimei delegaţii, al celui de-al treilea oraş al imperiului, Tlacopan (actualul Tacuba, la vest de Mexico). Ambasadorii din Tlacopan aveau un rol important: atragerea – mai exact, amăgirea – războinicilor din oraşul pe care aztecii doreau să-l cucerească.

— Veţi îndura chinuri, lovituri, toate nenorocirile pe care le aduce războiul. Vă cunoaşteţi propriile forţe, le ştiţi şi pe ale noastre. Chibzuiţi, ca adevăraţi ostaşi care nu doresc să fie robi! în mod inevitabil, înfrângerea voastră ne va înstăpâni pe noi, provinciile voastre vor fi pustiite, distruse. Oraşul vostru ne va plăti tribut: voi, cei ce vă aflaţi aici ca să-l apăraţi, nu-i puteţi dori o asemenea soartă!

Înainte de a se retrage, „ambasadorii" ofereau acestor războinici săbii şi scuturi, semn al preţuirii vitejiei lor – dar de care aztecii nu se temeau.

Misiunea odată încheiată, „ambasadorii" plecau şi se alăturau celor din Tenochtitlan şi Texcoco, aşteptând sfârşitul ultimului răgaz îngăduit oraşului râvnit (ultimele douăzeci de zile).

Declaraţiile de război erau făcute cu multă consideraţie, tratând adversarul cu menajamente; înainte de a porni la asalt pe câmpul de luptă, aztecii îşi asaltau rivalii pe altă cale, purtându-se extrem de politicos şi de curtenitor, încercând să-i cucerească cu promisiuni şi rugăminţi. Războiul începea în momentul în care preoţii şi prezicătorul încuviinţau o anumită dată, evident favorabilă.

Spionii – „şoareci"

Aztecii aşteptau multă vreme, pentru că respectau intervalul – destul de lung – pe care-l acordau adversarului, pentru pregătirile de război. Poporul ales îşi stabilise un punct de onoare: a nu acţiona prin surprindere sau prin trădare. El îşi prevenea viitoarea victimă, cu bună ştiinţă, cu mult timp înainte, oferindu-i astfel posibilitatea de a lupta după o pregătire adecvată, cu cele mai multe şanse de a câştiga, şi după o evaluare conştientă a situaţiei, în cazul unei înfrângeri.

Aztecii erau ferm convinşi de imparţialitatea zeului; Judecata" lui era dreaptă: victoria se cuvenea celui mai valoros, care îşi dovedise calităţile de războinic iscusit încă din perioada premergătoare declanşării războiului, până la terminarea lui.

Cu toate acestea, făcând cunoscut scopul urmărit, nu însemna câtuşi de puţin că aztecii ignorau planurile adversarului. Când se pregătea o campanie de expansiune teritorială, comandantul armatei aztece expedia în oraşul respectiv un corp de armată neobişnuit: *quimichtin* – „şoarecii" – format de bărbaţi şi de femei care aveau sarcina de a se infiltra peste tot. Aceşti spioni învăţaseră să se poarte, să se îmbrace, să se pieptene, să vorbească la fel ca băştinaşii, să deguste specialităţile culinare locale fără să se strâmbe, într-un cuvânt trebuiau să se identifice atât de bine cu populaţia vizată încât să poată fi consideraţi localnici. Misiunea „şoarecilor" nu era uşoară, iar pregătirea necesară îndeplinirii ei era foarte minuţioasă. „Şoarecii" acţionau din umbră, îndeosebi noaptea când era foarte plauzibilă „confuzia asupra persoanei." în cazul în care „şoarecele" era surprins în flagrant delict, era lapidat imediat, dacă nu murea de bătaia cu ciomagul.

Activitatea „şoarecelui", deseori eficientă, dădea roade importante, pe plan strategic, informa comandanţii azteci asupra punctelor slabe, mai puţin apărate, ale oraşului ce trebuia cucerit, a moralului populaţiei, a stării de spirit, a rezervelor de hrană.

Un „şoarece" care transmitea informaţii valoroase – şi recunoscute ca atare – izbutind să nu fie prins, primea drept răsplată domenii întinse.

De ce se numeau şoareci? Toţi aztecii ştiau foarte bine că un şoarece care roade un dig poate provoca o catastrofă uriaşă.

Luptătorul aztec

La luptă, războinicul aztec purta un fel de armură-tunică, din bumbac matlasat *(ichcahuipilli),* de o rezistenţă excepţională, putând opri o săgeată trasă de la zece metri. Era încălţat cu sandale cu talpă de piele, care se strângeau cu curele de piele, încrucişate până sus, sub genunchi.

Casca impresiona mai mult decât proteja; îi dădea celui care o purta o înfăţişare impunătoare, inspirând teama: obrazul era prins între maxilarele reale, articulate, ale unui jaguar sau purta pe cap un cioc de vultur. Casca era confecţionată din lemn, carton, pene, sau din os; după tipul de cască purtat, aztecii recunoşteau apartenenţa războinicului la una din şcolile lor militare – un fel de cluburi private, foarte preţuite în Tenochtitlan.

Braţul stâng al luptătorului ţinea un scut rotund, *chimal-ul,* făcut dintr-un amestec de piele şi de bambus, fiert şi apoi uscat, împodobit cu desene-totem, scutul reprezenta deseori un soare, înconjurat de mici flăcări. Un fel de jachetă din piele moale atârna sub discul acela rigid, pentru a amortiza lovitura unei arme tăioase, care lunecase, poate, pe *chimalli.*

Comandanţii purtau pe umeri un fel de port-drapel – din lemn, incrustat cu pietre preţioase, aur, pene, egrete; capturarea unor port-drapele era un semn al nemulţumirii zeului. Aztecii fugeau atunci, speriaţi, chiar dacă victoria lor părea foarte sigură. Podoabele armurilor, ale căştilor, decorarea scuturilor, portul unor stindarde, reprezentau modalităţi de răsplată, de acordare a distincţiilor, de promovare în ierarhia militară. Cel care îndrăznea să poarte o decoraţie fără a fi îndreptăţit să o aibă, îşi primea pe loc pedeapsa, chiar dacă se afla pe câmpul de luptă.

Preoţii-combatanţi nu se distingeau de războinici, dovedind, astfel, că în imperiul aztec Statul şi Clerul formau un tot unitar.

Arme aztece

Praştiile se foloseau în mod curent; mânuite de războinicii aliniaţi în rânduri strânse, ele aruncau asupra adversarului atât de multe pietre, încât se întuneca zarea, iar duşmanul era obligat să se ascundă sau să părăsească lupta. Arcul *(tlauitallt)* şi săgeţile, cunoscute de pe vremea chichimecilor, erau de mare folos. Aztecul a fost inventatorul *atlalt* -ului, un propulsor de săgeţi sau de suliţe scurte şi subţiri *(tlacochtli).*

Arma cea mai periculoasă era *maquauhuitl;* se prezenta ca o sabie din lemn întărit, lungă de un metru, lată de zece centimetri şi groasă de cinci centimetri, în grosime, erau dispuse oblic lame tăioase de obsidian, care doborau un om sau îl răneau grav. Războinicii purtau la centiron *macana* – un fel de măciucă – şi duceau *tepuztopilli* – lance lungă de doi-trei metri, împodobită cu pene colorate şi mărgele de sticlă.

Bătălia

După toate probabilităţile, bătălia însemna un spectacol bine regizat, la care participau şi culorile vii ale costumelor, freamătul penelor de pe coifurile războinicilor, clinchetul armelor, pocnetul portdrapelelor, impresionând duşmanul; în prezenţa adversarului, ofiţerii ordonau soldaţilor să sufle în fluierele de os, modulând sunete ascuţite. Fluierele se foloseau şi la transmiterea ordinelor prin semnale scurte (ca semnalele morse), pentru că, în mijlocul bătăliei, vocea umană nu se făcea auzită. Războinicii, de o parte şi de alta, scoteau strigăte asurzitoare, pentru intimidarea adversarului. Vacarmul era atât de mare încât ofiţerii purtau de gât o mică tobă pe care băteau semnalele potrivite pentru a da soldaţilor instrucţiunile necesare.

Bătălia începea cu atacul arcaşilor şi al celor care aruncau cu praştia, continua cu ofensiva suliţaşilor şi sfârşea cu lupta corp la corp.

Apărat de scut – *chimalli* – , războinicul lovea cu *maquauhuitl,* în care tăişul de obsidian rănea grav victima; uneori nu mai folosea lancea lungă – *tepuztopilli –,* preferând *macana* (măciuca), ca să doboare duşmanul, fără a-l ucide. De obicei, aceşti luptători aveau în preajma lor două sau trei ordonanţe care duceau un fel de targa. Dacă izbuteau să pună adversarul în imposibilitatea de a acţiona – fără a-i crea alte „neajunsuri" – ordonanţele îl aşezau pe targa, îl legau bine şi îl duceau, la adăpost, departe, în spatele frontului. Mai târziu, prizonierul era jertfit zeului sau devenea sclav.

Intimidarea strategică

Lupta continua, corp la corp; nu se mai urmărea cucerirea unor poziţii strategice, ci capturarea unui număr cât mai mare de prizonieri, „în stare bună"; scopul aztecilor era de a dezorienta adversarul, de a-l respinge cât mai mult, şi de a pătrunde până la templul duşmanului ca să-l ardă, odată cu zeul-protector naţional. Ei ştiau că inamicul va depune armele şi se va declara învins, îndată ce flăcările vor cuprinde templul – zeul lor nu fusese destul de puternic.

Înfrângerea adversarului era simbolică, pentru că nu se distrugeau structurile poporului învins; i se respectau tradiţiile, limba şi felul de viaţă. Aşadar, nu se punea problema unui război nimicitor, de distrugere, ci de o bătălie de prestigiu, de intimidare strategică, urmare a intimidării diplomatice.

În cursul acţiunilor de luptă, aztecii trimiteau mesageri, ca să-i informeze pe cei de acasă în privinţa desfăşurării bătăliei. Prin urmare, dacă Tenochtitlan zărea ştafeta purtând haina bine încheiată, însemna că lupta fusese egală. Dacă părul îi acoperea faţa, fiecare înţelegea că trebuia să se aştepte la o înfrângere usturătoare. Dacă, dimpotrivă, părul lui era strâns împletit, iar solul îşi făcea intrarea în oraş învârtind *chimalli* şi *maquahuitl,* atunci victoria era neîndoielnică. Lumea îi ieşea în întâmpinare; se presărau pe drum flori, trestii, hârtie colorată, se ardea tămâie, toţi îşi manifestau în fel şi chip bucuria şi dorinţa de a sărbători întoarcerea armatei învingătoare.

Victoria aztecă

După cum am văzut, războiul nu se declara decât în cazul în care nu se obţinea rezultatul dorit al negocierilor îndelungate. Sfârşitul războiului se desfăşura în acelaşi mod. Într-o capitulare, înfrângerea cea mai dureroasă era a zeului local sau naţional; cei învinşi realizau că Huitzilopochtli era cel mai puternic, iar ei veneraseră prea multă vreme un zeu inferior.

Depunând armele, învinşii căutau totuşi o soluţie mai bună, încercând să-i convingă pe viitorii conducători de sinceritatea lor.

— Am greşit! Cruţaţi-ne! Nu cerem altceva decât să fim luaţi sub ocrotirea zeilor voştri şi a împăratului vostru. Vom fi supuşii lui credincioşi şi devotaţi, lată ce vă oferim drept chezăşie a bunei-credinţe…

Atunci începeau tratative nesfârşite. Aztecii nu urmăreau distrugerea adversarului, care trebuia să-şi restabilească echilibrul vital, pentru a aduce cât mai multe beneficii imperiului. Exista o singură cerinţă, esenţială: învinşii jurau să-l cinstească pe Huitzilopochtli ca pe cel mai de seamă zeu al lor.

Exigenţa aceasta nu-i împiedica pe azteci să adopte vreo divinitate a fostului duşman, dacă li se părea favorabilă şi mai cu seamă binefăcătoare…

Împărţirea tributului impus (alimente, bijuterii, arme, pene) se făcea în proporţie de două cincimi pentru Tenochtitlan, două cincimi pentru Texcoco şi o cincime pentru Tlacopan. Aztecii se străduiau să se poarte cu demnitate, înţelegere şi nobleţe, ca să atragă definitiv poporul învins în confederaţia imperiului.

Opus războiului total

În Mezo-America[15]

nici un popor nu a încercat vreodată să distrugă complet un altul; a făcut excepţie Maxtla, dictatorul din Azcapotzalco, care a vrut să nimicească dinastia aztecă.

Ne amintim de federaţia formată împotriva lui de centrul de recrutare instituit la Tenochtitlan, de Itzcoatl, care a preluat conducerea efectivelor din Tenochtitlan, de Tenocelotl, comandantul armatelor din Huexotzingo. Azcapotzalco a fost asediat şi constrâns să capituleze. Maxtla a fost ucis la Coyoacan. Aceste fapte se petrecuseră în 1428, dar oamenii îşi aminteau şi acum cu spaimă de primejdia prin care trecuseră. Suveranii din Tenochtitlan şi Texcoco au procedat cu mult tact şi destulă diplomaţie, cruţând oraşul Tlacopan – care aparţinea regatului Azcapotzalco învins, – care a devenit ulterior aliatul lor privilegiat, în acest fel a fost creat triumviratul din valea Mexico-ului.

Aztecii nu au dorit niciodată să ucidă găina cu ouăle de aur. Era important să fie cât mai grasă, ca să poată profita de ea cât mai mult…

Declaraţia de război

Împăratul aztec nu putea declara război din proprie iniţiativă; avea nevoie de încuviinţarea consiliului, compus din comandanţii supremi ai armatei şi înalţii demnitari ai statului şi ai clerului.

Odată întrunit, consiliul primea ambasadorii celor trei oraşe aztece, ca să le asculte doleanţele şi să judece temeiul nemulţumirilor lor. Erau audiaţi cu cea mai mare atenţie negustorii şi „şoarecii" rechemaţi din ţara împotriva căreia urmau să se declanşeze ostilităţile, pentru a-i cunoaşte cât mai bine pregătirile de război, stocul de arme şi rezervele de hrană, punctele strategice de apărare, slăbiciunile, în general, consiliul dorea să

---

[15] Suprafaţa ocupată de civilizaţiile precolumbiene, la nord de istmul Panama, cuprinzând Mexicul central şi meridional, şi nordul Americii centrale.

sprijine hotărârea imperială, dat fiind că războiul genera multe avantaje şi satisfacţii pentru zeu şi poporul ales de el. Totuşi, ambasadorii se prezentau la suveranul pe care se pregăteau să-l combată, cerându-i pentru ultima oară să-l recunoască pe Huitzilopochtli drept zeu suprem şi să-i plătească tribut.

Numai în cazul unui refuz categoric se făcea declaraţia de război, potrivit legii.

Mobilizarea generală

Imediat, un preot, înveşmântat ca zeul Painel, mesagerul favorit al lui Huitzilopochtli, străbătea străzile din Tenochtitlan, învârtind cu o mână o plesnitoare şi ţinând un scut cu cealaltă; el oficializa în acest fel declaraţia de război şi chema la arme pe toţi cei care urmau să se alăture formaţiei de luptă respective.

Preoţii băteau într-o tobă mare – *panhuehuetl* – al cărui sunet grav se făcea auzit în toată valea Mexicoului, ca un clopot de alarmă impresionant.

Astfel înştiinţaţi, vasalii imperiului îşi adunau armele, alimentele, echipamentul şi se prezentau degrabă, în rândurile armatei aztece. Mobilizarea generală se efectua cu multă bucurie, într-un climat de fericire deplină, pentru că aztecul, de la naştere, era consacrat zeului războiului şi se afla în slujba soarelui. El nu venea pe lume decât pentru a-şi dărui sângele Celui care îi dăduse viaţă.

Cordonul ombilical

„Fiul meu preaiubit, ascultă ce ne-au învăţat zeii: locul unde te-ai născut nu este casa ta adevărată, pentru că tu eşti un soldat şi un slujitor al zeilor. Patria ta nu este aici, ci altundeva, fu aparţii câmpului de luptă şi toată fiinţa ta este consacrată războiului. Datoria ta este de a da soarelui să bea sângele duşmanilor tăi şi de a hrăni pământul cu leşurile celor care te-au înfruntat. Ţara ta, bunurile tale, soarta ta se află în casa soarelui. Acolo, vei putea să-ţi slujeşti zeul şi să fii fericit că eşti în slujba lui, dacă, printr-o întâmplare binecuvântată, vei fi demn să mori de o moarte luminată."

Cuvintele acestea erau rostite de moaşa care asistase la naştere, după ce constatase că nou-născutul era un băiat sănătos. După aceea, ea tăia cordonul ombilical, îl punea într-o scoică şi îl încredinţa rudelor de parte bărbătească ale nou-născutului, cărora le revenea o misiune neobişnuită: trebuiau să treacă noaptea într-o ţară duşmană, să sape o groapă în acest pământ străin, în care să depună scoica şi conţinutul ei, să netezească solul, ca să nu se vadă nimic, şi să se înapoieze. Aztecii credeau că o putere necunoscută va readuce copilul devenit războinic pe meleagurile unde fusese îngropat cordonul său ombilical şi că acolo va învinge în luptă. Teritoriul acela îi aparţinea, întrun fel; acolo, el îşi putea apăra viaţa, având prilejul de a oferi alte vieţi soarelui.

Plecarea în campanie

Deplasarea în marş a unei armate aztece respecta o anumită ordine. Mai întâi veneau iscoadele, ca să cerceteze poziţia şi mişcările adversarului; erau urmaţi de cohorta celor mai viteji războinici, cei mai puternici, „eroii", precum şi de o parte a comandanţilor.

Se studia terenul cu atenţie şi, treptat, se elaborau tacticile de luptă adecvate, ţinând seama şi de reacţiile duşmanului.

După o zi soseau preoţii, purtând zeii secundari şi idolii, precedând cu douăzeci şi patru de ore grosul trupelor, care înaintau întotdeauna în aceeaşi ordine, la interval de o zi întreagă:

- trupele din Tenochtitlan;
- trupele din Texcoco;
- trupele din Tlacopan.

Ariergarda era alcătuită din „micii aliaţi", intendenţa şi geniul.

Fiecare soldat purta într-un fel de raniţă hrana pentru douăzeci şi patru de ore. Intendenţa căra şi alte alimente cu brancardele care, în cursul bătăliei, erau folosite la transportarea trupului duşmanului capturat, care trebuia adus viu – şi cât mai puţin vătămat! Pregătirea alimentelor revenea femeilor care însoţeau armata.

Aztecii înaintau cu foarte mare prudenţă; patrulele explorau neîncetat munţii şi văile, pe distanţe mari. Noaptea se aprindeau focuri şi santinelele, care se schimbau din două în două ore, erau de o vigilenţă şi de o corectitudine exemplară.

Ultima tentativă de compromis

Când iscoadele descopereau grosul forţelor duşmane, gata de atac, armata aztecă, continuându-şi marşul, fără grabă, aştepta ralierea tuturor efectivelor, înaintea momentului hotărâtor; uneori trecea o săptămână până la regruparea definitivă a trupelor.

Pentru ultima oară, suveranul potrivnic era invitat să ia parte la un consiliu, în jurul focului: dacă primea să-l venereze pe Huitzilopochtli, îşi păstra titlul, tronul, bunurile… Să se supună suveranului din Tenochtitlan, să plătească tributul şi viaţa îi va fi cruţată!

Dacă regele respingea şi această ultimă soluţie de compromis, primea toate asigurările că va fi ucis, soldaţii sacrificaţi, capitala distrusă, recoltele arse, iar poporul, înrobit pe veci şi condamnat să plătească cele mai grele taxe…

Dacă refuzul era pronunţat răspicat, fiind auzit de toţi cei de faţă, aztecii aprindeau un rug uriaş, pe care fiecare soldat depunea o bucată de lemn; preoţii aruncau în foc boabe de tămâie. Războiul era iminent, nu se aştepta decât momentul favorabil, indicat de auguri.

Organizaţie şi specializări

Organizaţia militară a aztecilor era remarcabilă. Tenochtitlan putea concentra patru unităţi militare pe care aztecii le numeau armate; în consiliu se hotăra numărul armatelor de care putea dispune şeful-comandant; numărul era variabil, în funcţie de riscurile bătăliei angajate, de distanţa ce trebuia parcursă etc.

O armată era alcătuită din 8000 de soldaţi, repartizaţi, în mod obişnuit, în corpuri de armată, divizii, companii, în orice caz, Texcoco se baza pe două armate, cel puţin, iar Tlacopan, pe o singură armată.

„Aliaţii secundari" erau solicitaţi să le pună la dispoziţie mai multe armate.

Şeful-comandant era instruit de împărat, care nu lua parte la toate campaniile şi atunci numea un împuternicit, *tlacatecatecuhtli. Î*n campaniile foarte importante, acesta comanda celor patru generali ai celor patru cartiere din Tenochtitlan, având, fiecare, în subordine o armată; de asemenea, *tlacatecatecuhtli* ordona şi căpeteniilor armatelor aliate. La eşalonul diviziei, 1000 de oameni erau subordonaţi comandantului.

În compania sa, căpitanul dispunea de 150 – 300 de soldaţi.

Şeful de brigadă răspundea de douăzeci de oameni. Existau, firește, și diferenţieri, pe specialităţi.

Veteranul se numea *quachic,* i se încredinţau tinerii nedeprinşi cu lupta, ca să-i înveţe cum să procedeze în vederea capturării unui mare număr de prizonieri (în cazul în care adversarul era înfrânt), fără a se expune prea multor riscuri.

„Cavalerii" purtau o uniformă decorată cu gheare de vultur şi boturi de jaguar.

Yaoquizque era oşteanul de rând. Trebuia să dovedească, prin acţiuni deosebite, că putea fi socotit demn de a fi numit „războinic" – în acest caz, era necesar să aducă spre jertfă cel puţin un prizonier, în plus, oşteanul de rând nu primea soldă şi nu avea drept la nici un fel de împărţeală.

Toţi *yaoquizque* doreau să devină „războinici", pentru că numai aceştia aveau dreptul să se căsătorească.

Rugăciunea soldatului

Din fericire, cronicarul spaniol Fray Bernardino de Sahagun – călugăr franciscan, care a trăit pe timpul cuceririi spaniole – a păstrat textul rugăciunii rostite de azteci înainte de a se avânta în luptă:

„Zeii aleg acum pe cel care va trebui învins, pe cel care trebuie să ucidă, pe cei care trebuie uciși, pe cei al căror sânge va fi băut şi carnea le va fi mâncată… O, stăpân al nostru, îngăduie acestor nobili care mor în vâltoarea bătăliei să fie primiţi de soare şi de pământ, care sunt părinţii noştri, ai tuturor. Noi ştim că tu vrei să-i vezi murind pe câmpul de luptă, deoarece acesta este motivul pentru care i-ai adus pe lume, astfel încât sângele şi carnea lor să se prefacă în hrana soarelui şi a pământului.

O, stăpân al bătăliilor, împărat al lumii, te implorăm să îngădui celor care vor muri în acest război să fie primiţi în casa soarelui cu dragoste şi cu cinste, să se alăture celor a căror vitejie a fost vestită, care sunt înaintaşii lor şi sunt în slujba Domnului Nostru Soarele".

Lupta începea, reglementată după cum am văzut, respectând o disciplină riguroasă, care implica o supunere oarbă la ordinele armatei din Tenochtitlan.

Purtarea azteculuipoate descumpăni uneori, prin ciudăţenia sa: de pildă, au fost unii care, după ce au învins, au pus stăpânire pe zeii potrivnici şi i-au închis în cuşti, ca să-i pedepsească că i-au amăgit pe adversarii lor!

Şiretlicurile războiului

Erau numeroase, dar naive; cu toate acestea, datorită unui şiretlic, destul de simplist, împăratul Axayacatl a cucerit valea Toluca, câştigând bătălia de la Cuapanoayan.

Împăratul poruncise războinicilor săi să sape, noaptea, un sistem de tranşee în care să se ascundă. Camarazii lor le-au acoperit cu multe crengi astfel încât ei nu puteau fi văzuţi. A doua zi, în zori, duşmanii

înaintau fără teamă, nebănuind nimic, când au fost surprinşi de soldaţii din tranşee, care s-au aruncat asupra lor şi i-au ucis.

Alteori îşi băteau joc de adversar, atrăgându-l într-o ambuscadă.

Odată un „glumeţ” a creat o armă năstruşnică: umplut o tigvă mică cu viespi foarte mari şi agresive, în toiul luptei, inamicul a fost bombardat cu astfel de tigve care explodau pe scuturile lor…

Numai că aztecul acela maliţios a uitat un fapt esenţial: viespile, pe care zeii le tulburaseră, probabil, înţepau fără discernământ, atât într-o tabără cât şi în cealaltă! Bineînţeles, a urmat o debandadă de nedescris!

Invincibila putere a imperiului aztec

În concluzie, pentru azteci, războiul era o modalitate de a-i împăca pe zei; organizaţia lor militară era desăvârşită şi credem că nici un popor din Mexic nu ar fi putut evita ciocnirea, cucerirea şi aservirea; dacă nu se întâmplau toate acestea, însemna că aztecii nu doreau să cucerească şi preferau alte forme „recreatoare”, împotriva unor vecini. Ştiau foarte bine că prin gruparea tuturor forţelor imperiului ei pot distruge un duşman, chiar dacă se afla foarte departe. Dar ei nu urmăreau scopul acesta, preferând să menţină poporul respectiv ca o „rezervă” pentru nevoile lor ulterioare.

În privinţa expediţiilor la mare distanţă, cu efective mai puţin însemnate, ele nu erau întotdeauna triumfale, dimpotrivă! Dar prezentau avantajul de a păstra tradiţiile militare, de a face mari manevre, de a răspândi, dincolo de graniţe, groaza de tăişul sabiei de obsidian aztece care-i ameninţa pe indieni, în orice clipă. Adversarii aztecilor îşi dădeau seama că acele expediţii nesemnificative nu erau decât „raiduri”.

Puterea aztecilor era atât de mare încât se credeau singuri, în centrul universului, fiind convinşi că vecinii lor nu vor încerca vreodată să încalce regulile stabilite de cel mai puternic: imperiul aztec.

Ura ascunsă a victimelor care doreau să se răzbune, îmbinată cu dezorganizarea şi dezordinea rezultând dintr-un nou război, vor contribui la distrugerea aztecilor, odată cu debarcarea lui Hernando Cortez, cuceritorul venit din altă lume, necunoscută acelor războinici aprigi.

CAPITOLUL III

Comerţul

Fiecare naţiune, care începe să se dezvolte material şi spiritual, instaurează anumite dinastii – de fapt, clase sociale – funcţionale. La azteci, cea dintâi era, de drept, cea a războinicilor, care asigurau apărarea şi erau chezăşia puterii; *a* doua era cea a preoţilor, care se ocupau cu grijă de hrana sufletească a oamenilor. Urmau negustorii, care, datorită negoţului, contribuiau la prosperitatea şi viaţa tot mai bună şi mai plăcută a tuturor; bogăţiile lor creşteau, firește, în acelaşi timp; toată lumea recurgea la serviciile lor, deşi erau priviţi cu un uşor dispreţ.

Negustorul aztec era, însă, prin forţa împrejurărilor, deopotrivă soldat şi explorator. El a deschis calea cuceririlor imperiului şi deseori a fost cauza conflictelor, *casus belli.*

Dintotdeauna la origine au fost ţăranii, pescarii, vânătorii, cei care se duceau să-şi vândă marfa.

Casta *pochteca*

Apoi, odată cu evoluţia civilizaţiei şi extinderea teritoriilor, s-au întemeiat oraşe, care s-au specializat în fabricarea unor produse sau articole deosebite: ţesături de lână şi din fibre de bumbac, olărie, obiecte din metal, bijuterii, articole de lux. Desigur, fiecare oraş îşi putea asigura necesarul, fără a cere sprijinul altora, în afara cazului când surveneau calamităţi (secetă, inundaţii, cataclisme). Lumea a început să aprecieze frumuseţea obiectelor, preţuind talentul meşteşugarilor dintr-un oraş anumit, căutându-le produsele, străbătând distanţe destul de mari – peste cinci sute de kilometri – ca să le obţină. Negustorii le revindeau amatorilor cunoscători, la un preţ ridicat.

La Tenochtitlan şi în celelalte oraşe aztece exista o categorie de prăvălii unde se vindeau articole de primă necesitate sau produsele micilor meseriaşi. Acolo, negustorii constituiau o castă aparte, un fel de stat în imperiu, având un zeu anumit drept protector, *Yacatecutli* (Domnul care îndrumează). Steaua polară le îndruma paşii în regiunile necunoscute, pe care intenţionau să le prospecteze.

Membrii acestei caste negustoreşti se numeau *pochteca* (comis-voiajor) şi titlul se transmitea din tată în fiu. În afara dreptului acesta, prin naştere, *pochteca* putea deveni cetăţeanul care, datorită serviciilor strălucite pe care le adusese imperiului, obţinuse dreptul de a purta acest titlu, prin acordarea unui privilegiu regal.

La Tlaltelolco, şase instituţii judecătoreşti pentru comerţ

În imperiul aztec, Tlaltelolco – oraşul geamăn al Tenochtitlanului – se făcea remarcat prin numărul considerabil al celor ce se ocupau cu negoţul şi cu afacerile.

Încă de la începutul secolului XV, odată cu domnia lui Tlacateotl (1407), negustorii din Tlaltelolco au avut prilejul să facă afaceri minunate, vânzând vecinilor lor din Tenochtitlan primele ţesături de bumbac. Pe urmă s-au dus departe, ca să aducă obiecte rare, farduri pentru ochi şi pentru buze, piei de jaguar, şi îndeosebi acel articol de consum delicios care, în scurt timp, avea să fie savurat de toţi: seminţele arborelui de cacao.

În perioada de independenţă a oraşului Tlaltelolco – între 1407 şi 1473 – a fost organizată şi codificată corporaţia aztecă a negustorilor, a cărei putere şi autoritate s-a afirmat curând. Reşedinţa principală se afla în cartierul Pochtlan (de unde provine şi numele negustorilor), precum şi în alte şase cartiere, înzestrate, fiecare, cu o instituţie judecătorească, consacrată comerţului – fapt cu totul remarcabil! Toţi cetăţenii erau justiţiabili în faţa împăratului, numai negustorii aveau tribunalul lor special, reglementând orice litigiu între ei. Comercianţi din tată în fiu, ei alcătuiau o lume aparte – o corporaţie dinastică, în ierarhia lor, rangul cel mai înalt era deţinut de *pochtecatlatlotlac* – „preşedinte-director general" – înconjurat de toţi *pochtecatlaloque,* negustorii cei mai vârstnici, retraşi din afaceri, gestionari cumpătaţi şi înţelepţi, care controlau calitatea mărfurilor vândute de tinerii *pochteca.*

Călători-aventurieri

Nahualoztomeca erau aventurierii de profesie, călători, cei care îşi asumau riscurile: oameni deosebiţi, înzestraţi cu o minte sclipitoare, firi dinamice, a căror bărbăţie era uluitoare.

Călugărul franciscan Bernardino de Sahagun a remarcat şi a înţeles că: „Aceşti negustori străbat toată ţara ca să-şi ducă la bun sfârşit afacerile întreprinse. Nu există în lume vreun locşor unde să nu descopere vreun obiect corespunzător, de vândut sau de cumpărat, fără să le pese dacă e cald sau frig, fără să ţină seama că sunt mai mult sau mai puţin sănătoşi. Sunt atât de îndrăzneţi, încât au pătruns chiar în ţări duşmane; când au de-a face cu străinii, dovedesc multă şiretenie şi abilitate, învaţă limba localnicilor, cărora le arată multă bunăvoinţă, ca să-şi atragă clientela. Ei ştiu unde se pot găsi piei de animale rare şi unde le pot vinde, la un preţ cât mai bun".

Cunoaşterea ţărilor îndepărtate convenea de minune împăratului aztec: când se întorceau din expediţiile lor, negustorii făceau o relatare amplă, cu privire la ce văzuseră şi constataseră în regatele străine; îi prezentau împăratului o adevărată dare de seamă, în care menţionau credinţa, obiceiurile, starea de spirit a populaţiei, amplasarea şi puterea de apărare a anumitor zone, pregătirea soldaţilor.

La început, aceşti negustori au avut şi rolul de exploratori-spioni; pe urmă au fost folosiţi ca agenţi provocatori, iscând conflicte care degenerau în acţiuni militare, în caz de război, negustorii îşi alegeau propriul comandant, *quauhpoyohualtzin,* aveau propriile lor simboluri de luptă şi insigne, care-i deosebeau de ceilalţi războinici.

Ţelul lor era cucerirea

Odată s-a întâmplat ca o coloană mare de negustori să se aventureze prin părţile Tehuantepecului şi să fie prinsă într-o capcană, pusă la cale de o grupare puternică a zapotecilor. Negustorii azteci au fost pe punctul de a fi doborâţi, dar, cu preţul unei rezistenţe eroice, şi-au revenit şi au organizat o garnizoană într-un loc întărit, unde s-au închis. Triburile vecine au sărit în ajutorul zapotecilor. Cu toate acestea, în ciuda numărului foarte mare al celor coalizaţi împotriva lor – stimulaţi şi de gândul că negustorii apărau o pradă constând din bunuri materiale foarte însemnate, pe care ar fi vrut să pună stăpânire – aztecii le-au ţinut piept cu înverşunare. S-au apărat, astfel, singuri, timp de patru ani! Până în clipa în care, unii dintre ei, izbutind să străpungă liniile inamice, au ajuns vii şi nevătămaţi la Tenochtitlan. Împăratul Ahuizotl, revoltat, mâniat, a poruncit viitorului împărat Moctezuma, care, pe vremea aceea deţinea rangul de *tlacohcalcatl să* înroleze soldaţi şi să trimită o armată de eliberare, pentru supuşii săi credincioşi.

Moctezuma nu a mai avut nevoie să ajungă până la Tehuantepec. La jumătatea drumului, pe neaşteptate, a întâlnit un grup de oameni bărboşi, pletoşi, zdrenţuiţi, răniţi, care duceau anevoie o pradă de război uluitoare: trupurile duşmanilor ucişi şi zeii lor.

I-a privit uimit: erau *pochteca,* învingătorii!

Tenochtitlan le-a făcut o primire triumfală. Ahuizotl i-a invitat la palat; eroii *pochteca* au depus la picioarele împăratului stindardele şi trofeele capturate de la duşman, precum şi coroanele de pene ale comandanţilor răpuşi.

Ahuizotl i-a numit „unchii mei" şi într-un anumit fel le-a acordat un titlu de nobleţe, autorizându-i să poarte, în zilele de sărbătoare naţională şi la sărbătorile specifice corporaţiei lor, podoabe din pene şi bijuterii de aur; acesta era privilegiul exclusiv al demnitarilor din clasa conducătoare.

Un delegat al negustorilor, bun orator, a luat cuvântul şi i-a mulţumit împăratului:

— Noi, *pochteca,* aici de faţă, unchii tăi, ne-am primejduit viaţa, am trudit ziua şi noaptea, nu am precupeţit nici un efort, deoarece, în ciuda faptului că suntem numiţi negustori şi ne comportăm ca atare, noi suntem şefi militari şi soldaţi, care, pe ocolite, pornim spre noi cuceriri…

Cuvintele acestea, rostite cu îndreptăţită mândrie, contribuie la o apreciere mai corectă a poziţiei sociale a negustorului aztec.

Cele sfinte

Pe stradă, un negustor se distingea de ceilalţi concetăţeni prin faptul că purta un costum deosebit şi avea două însemne: un băţ mare în formă de lance, simbolul zeului *Yacatecutli* – protectorul călătorilor – şi un evantai din pene.

Când se îndreptau spre meleaguri necunoscute şi îndepărtate, negustorii aveau un comandant, pe care-l aleseseră pentru că avea o mare experienţă şi vechime în muncă, era sănătos şi apt pentru îndeplinirea mai multor scopuri.

Seara, ei înfigeau toate beţele în pământ şi le legau cu o frânghie făcută din trestii împletite. Pe urmă, în faţa acestor beţe legate, aşterneau o pânză, îngenuncheau pe rând şi îşi luau puţin sânge de la încheietura mâinii, slăvindu-l în acest fel pe Yacatecutli, adresându-i totodată rugămintea de a le acorda protecţia sa, neîncetat.

La înapoiere, dacă afacerile fuseseră fructuoase, rezervau o parte a beneficiilor pentru cumpărarea unor sclavi, ca să-i ofere ca jertfă zeului Yacatecutli, celor cinci fraţi ai săi şi surorii sale.

Cât lipseau de acasă negustorii, membrii familiilor lor nu se spălau pe faţă.

Dacă se afla despre moartea unui negustor, departe de oraşul său natal, familia înjgheba un schelet, alcătuit din beţe, de statura răposatului. Acest „manechin" era înveşmântat cu hainele cele mai frumoase ale defunctului şi, la miezul nopţii, aceste rămăşiţe simbolice erau arse în faţa divinităţii. Faptul că trupul celui dispărut nu putea fi adus şi incinerat conform tradiţiei era perceput ca o nenorocire, o adevărată dramă.

Noroc că totul se rezolva cu puţină imaginaţie!

La patru zile după acest foc simbolic, rudele răposatului îşi spălau faţa, în cadrul unei ceremonii publice, care reprezenta forma obişnuită de a alunga tristeţea şi doliul.

Pieţele din Tlaltelolco

Într-o oarecare măsură, organizarea comercială a oraşului Tlaltelolco a stârnit invidia celor din Tenochtitlan, generând, în 1469, războiul civil care a durat până în 1473. A învins Tenochtitlan, oraşul cu cei mai puternici războinici, îndată ce a pus stăpânire pe Tlaltelolco, impunându-şi autoritatea, împăratul a perceput un tribut asupra tuturor activităţilor desfăşurate în pieţe, în schimb, el asigura protecţia totală a negustorilor, pe tot cuprinsul imperiului, şi nu pregeta să participe la războaie pustiitoare, pentru a-i sprijini în negoţul lor. Desigur, împăratul cucerea, în acest mod, noi titluri de glorie şi noi bogăţii…

Aztecii erau atât de mândri de pieţele lor din Tlaltelolco, încât, la sosirea lui Hernando Cortez la Tenochtitlan, împăratul Moctezuma s-a grăbit să-l conducă la „minunea imperiului". Cronicarul conquistadorului, Bernal Diaz, a consemnat vizitarea acelor pieţe, transmiţându-ne o descriere edificatoare.

„Când am sosit în piaţa aceea mare, numită Tlaltelolco, am fost surprinşi să vedem acolo atât de multă lume şi asemenea bogăţie de mărfuri; de asemenea, am fost uimiţi să constatăm ordinea desăvârşită şi disciplina respectată de băştinaşi. Niciodată nu ni se oferise o asemenea privelişte. Fiecare fel de marfă era vândută separat, într-un loc amenajat în mod special.

Mai întâi se prezentau cei care făceau comerţ cu pietre preţioase, cu pene, cu veşminte şi lucruri brodate. Apoi se vedeau sclavi indieni, atât bărbaţi, cât şi femei; erau aduşi legaţi de prăjini lungi, cu un lanţ pus de gât, ca să nu poată fugi. Unii, totuşi, umblau liber. După aceea am descoperit negustorii care vindeau bucăţi mari de ţesătură de bumbac, obiecte din fibre textile împletite, precum şi cacao.

Se vedeau acolo, adunate laolaltă, toate felurile de mărfuri care pot fi găsite în Noua-Spanie. Erau oameni care vindeau materiale ţesute din fibre de *henequen* – frânghii, sandale – şi rădăcini ale acestei plante, care se mănâncă fripte şi sunt bune la gust.

În alt loc se vindeau piei de lei şi de tigri, de lutră şi de şacali, de cerbi şi de alte animale, ca bursucii şi pisicile sălbatice. Unele piei erau tăbăcite, iar altele în stare brută. Şi se mai aflau acolo multe alte mărfuri…"

Mâncăruri, dulciuri, hârtie, tutun

Dăm din nou cuvântul lui Bernal Diaz – cronicar meticulos, prin excelenţă:

„Am mers mai departe; i-am întâlnit pe cei care vindeau fasole, salvie şi alte legume sau ierburi, într-un colţ al pieţei şi în altul, pe cei care aveau păsări de curte, cocoşi, iepuri, cerbi, raţe, pui de căţei şi altele de acelaşi fel. Nu trebuie omişi cei care vindeau fructe, femeile care aduseseră mâncăruri şi aluaturi; cei care ofereau amatorilor miere şi dulciuri, ca pasta de nuci. Alte mărfuri se vindeau în locul ce le era rezervat: obiecte din lut ars, de la chiupuri mari până la căni mici, modelate în mii de feluri; lemnul de construcţie, scândurile, grinzile, butucii, lemnul de pin pentru foc…

Hârtia, trestiile parfumate cu *liquidambar*[16] şi umplute cu tutun, alifiile galbene, alte articole de genul acesta erau desfăcute în locurile ce le erau destinate. Sub arcadele acestei pieţe, special amenajată pentru târg, se vindeau multe coşenile[17]; acolo stăteau de obicei şi negustorii de plante aromatice, împreună cu cei care vindeau verdeţuri.

Era să uit vânzătorii de sare, pe cei care făceau cuţite din piatră, cioplind aşchii direct din piatră, pe nevestele pescarilor care îmbiau cumpărătorii cu prăjiturele preparate dintr-o spumă provenind din apele lacului cel mare; cu spuma aceasta, care se întărea, ele făceau un fel de pâine, care avea un gust de brânză."

---

[16] (cuvânt spaniol) arbore din Asia Mică şi din America, din care se extrag diverse răşini.

[17] Insectă exotică din Mexic, din gogoşile căreia se extrage cârmâzul (materie colorantă roşie).

Aramă, alamă, grăunţi de aur

„în altă parte a pieţei erau expuse topoare, barde, ploşti de aramă şi de alamă, vase de lemn, vopsite în culori vii. Nu am puterea să descriu tot ce se vindea acolo, erau atâtea lucruri, şi piaţa de desfacere, cu porticurile sale, era atât de înţesată de lume, încât, chiar dacă aş fi stat acolo două zile în şir, tot nu aş fi fost în stare să cuprind totul, cu de-amănuntul.

Înainte de a părăsi târgul, am văzut mulţi negustori care aduseseră spre vânzare grăunţi de aur, exact aşa cum se găsesc în mine. Aurul era fixat în pene lungi, albe, transparente, de la aripa sau coada gâştelor. Învoiala se făcea în funcţie de lungimea şi grosimea acestor pene: se ofereau, la schimb, atâtea pene cu grăunţi de aur pentru atâtea haine, sau atâtea tigve pline cu cacao, sau atâţia sclavi, sau orice altă marfă corespunzătoare schimbului.” Bernal Diaz a zugrăvit în culori vii bogăţia incomparabilă a pieţei din Tlaltelolco; se cuvine să-i adăugăm, completând tabloul, larma zecilor de mii de cumpărători, de gură-cască, strigătele negustorilor, reclama făcută de vânzătorii ambulanţi, zumzetul tocmelilor, cotcodăcitul păsărilor, şuieratul păsărilor din junglă, culorile vii ale ţesăturilor de bumbac, sclipirea ţesăturilor preţioase, mănunchiurile de pene multicolore, varietatea nesfârşită a florilor, a fructelor, a legumelor extraordinare, parfumul greu al tămâiei, îmbinat cu mirosul ciupercilor otrăvitoare şi al peştilor. Şi, mai presus de orice, veselia neîngrădită a mulţimii aztece, binecuvântată de soare, manifestându-şi intens bucuria de a trăi.

Aztecii sunt acolo şi în ziua de azi

Întrucât cunosc bine Mexicul actual, am profitat de generoasa lui ospitalitate şi m-am împărtăşit din marea-i înţelepciune, voi adăuga recomandarea de a vizita, în prezent, unul din marile târguri mexicane, adresând-o celor care doresc să regăsească, într-o formă optimă, urmele grăitoare ale vieţii aztecilor.

Dacă facem abstracţie de plasticul urât, rece, vulgar, toate se află la locul lor ca pe vremea strămoşilor.

Mai mult, ei sunt prezenţi acolo! S-au refugiat, pentru câteva ore, în acele *piaza* zgomotoase. Au revenit, s-au contopit cu mulţimea gălăgioasă, dornică să se bucure de viaţă.

Închideţi ochii o clipă! Vă jur că îi puteţi vedea, întocmai cum i-a descris Bernal Diaz.

Credeţi-mă! Aztecii nu au pierit!

Nu exista monedă

Nu putem vorbi despre piaţa de desfacere din Tlaltelolco, fără să ne întrebăm: „Cum se făceau plăţile?”

Aztecii practicau trocul, conform legii schimburilor, care reglementa atât strictul necesar traiului, cât şi inutilul produselor de lux.

Exista o „bursă a valorilor”, variind după diferite perioade, bune sau rele. Seceta şi inundaţiile influenţau puternic valorile alimentelor de bază.

După toate probabilităţile, unitatea de bază a trocului a fost miezul seminţei arborelui de cacao. *Xiquipilli* (sacul) trebuia să conţină 8.000 de mieji.

Toporiştele de aramă, cu două tăişuri, se foloseau şi ele în mod curent ca articol de schimb în natură.

Se mai calcula valoarea produselor şi pe bază de *quachtli* (bucată de ţesătură); o „încărcătură” era alcătuită din 20 de bucăţi.

Urmau, în ordine crescătoare egretele, panaşurile, smocurile de pene (cotate mai mult sau mai puţin, după raritatea păsării şi a dificultăţii de a le procura) pietrele semipreţioase, pietrele preţioase, penele conţinând pulbere de aur, veşmintele de lux, podoabele.

Se trecea apoi şi la produsele de bază, necesare hranei: se cereau *xiquipilli* de porumb, de fasole, de ardei, de seminţe de plante oleaginoase.

Şi pe vremea aceea, cei bogaţi îşi umpleau hambarele şi, dacă era secetă şi foamete mare, aceste rezerve le asigurau nu numai supravieţuirea, dar şi îmbogăţirea!

Transportul mărfurilor

Negoţul aztecilor se baza pe uimitoarele lor cunoştinţe despre natură şi multiplele ei resurse animale, vegetale şi minerale.

Hărnicia lor era extraordinară, dacă ne gândim că nu dispuneau de nici un animal de tracţiune sau pentru arat ogorul. Ei lucrau pământul cu unelte foarte rudimentare; după ce strângeau recolta, erau nevoiţi să o transporte cu spinarea.

Indianul era în stare să parcurgă distanţe enorme purtând în spinare poveri grele, susţinute de o curea

lungă de piele împletită, aşezată cruciş; pentru poverile uşoare, el folosea o curea dintr-o împletitură de trestii. O bandă îi încingea fruntea, uşurându-i efortul, în mod obişnuit, nu era obligat să străbată mai mult de opt leghe zilnic. La cingătoare purta raţia sa de hrană.

Rezistenţa la oboseală a aztecului era cu totul ieşită din comun: nu avea limite, după cât se pare.

Acum câţiva ani, am avut ocazia să verific performanţa unui indian din neamul Tarahumara, care efectuase, „la trap mărunt", 120 km în aproximativ unsprezece ore, scurtând drumul datorită unor poteci uneori greu accesibile.

A doua zi, după o masă frugală compusă dintr-un piure de fasole roşie şi din *tortilla* de porumb, fără să arate vreun semn de oboseală, era gata să pornească din nou.

Civilizaţia porumbului

Civilizaţia aztecă, asemenea celei mayase, este deseori numită „civilizaţia porumbului."

Această plantă graminee cu boabe comestibile a constituit, de la bun început, baza hranei aztecilor, asigurându-le supravieţuirea, contribuind, aşadar, la propăşirea neamului şi la formarea caracterului său atât de original. Zeii lor, extrem de numeroşi – să nu uităm! – erau divinităţi ale porumbului.

Centeotl, zeu şi duh al porumbului, era nu numai „patronul" – protectorul – agricultorilor, ci şi al bijutierilor; care încercaseră să reprezinte, în primele lor lucrări, ştiuletele de porumb cu boabele sale de aur, simbol al forţelor naturii, al vieţii şi al capacităţii ei de regenerare şi perpetuare.

Centeocihuatl era divinitatea porumbului şi a fertilităţii. *Chicomecoatl* reprezenta porumbul în pârgă. *Xilonen,* „Ştiuletele crud de porumb" sau, mai poetic, „Păpuşa cu părul blond" era zeiţa mlădiţelor şi, bineînţeles, ocrotitoarea celor săraci – dacă porumbul nu se cocea, cei săraci erau condamnaţi să piară de foame. Plantă suverană, porumbul a fost elementul de sprijin esenţial, care a asigurat existenţa tuturor civilizaţiilor meso-americane.

Introducerea porumbului în Europa a avut loc abia în secolul XVI, după cucerire; era complet necunoscut.

Pasiunea instructivă a aztecilor pentru tot ce trăia şi ce creştea pe pământ sau în apă este impresionantă. Ei observau neîncetat, cercetau, experimentau, testau însuşirile binefăcătoare ale speciilor sau caracterul lor dăunător.

Datorăm aztecilor peste patruzeci de varietăţi de alimente. Lista specialităţilor lor este convingătoare şi pe baza ei se pot alcătui meniuri bogate, cu infinit de multe variante.

Bogăţia de alimente pe care am moştenit-o

Mai întâi, nepreţuitul porumb, în prezent, indienii din Mexic îl pregătesc tot ca pe vremea aztecilor, folosind o dală de piatră, scobită *(metate),* în care-l zdrobesc cu un fel de pisălog cilindric *(mano).* Sunt necesare mai multe ore pentru sfărâmarea şi pisarea boabelor de porumb, pentru a fi pregătit.

Ei mai fac, pe pietre foarte calde, „floricele" de porumb, din boabe prăjite, umflate şi crăpate (porumb expandat), foarte asemănător cu popcorn-ul vândut pe aleile Central Park-ului din New-York.

Lumea Nouă ne-a făcut să descoperim multe plante comestibile; dintre tuberculii şi rădăcinile cele mai apreciate, menţionăm cartoful, pătata[18], topinamburul[19], taroul[20], maniocul, din care se prepară tapioca[21].

Dovlecii enormi, dovleceii, tigvele se cultivau în mod constant.

Xictomatl au devenit, prin deformare lingvistică, tomatele noastre. Indienii le mâncau cu *Xonocates* (ceapă). Pe câmpuri întinse, cât vezi cu ochii, ca şi pe cel mai mic petec de pământ se cultivă şi acum fasole, din care există peste cincizeci de varietăţi, în Mexic se găteşte fasolea cu ardei dulce, plăcut la gust, sau cu o căpăţână de *chile,* care te face pe loc să crezi că cerul gurii s-a transformat brusc în cazanul încins al unei locomotive supraîncălzite. Cu timpul, s-a renunţat la hrana vegetală tradiţională aztecă: *huauhtli,* cu care se delecta Moctezuma. Se mai macină şi în prezent, în special cu ocazia marilor sărbători religioase, fiind folosit la aluatul de plăcintă *(tamales). Chia,* a cărui frunză seamănă cu cea a teiului, nu se mai foloseşte acum decât la prepararea băuturilor răcoritoare.

---

[18] Specie de plantă cu tuberculi comestibili *(Ipomoea batatas).*

[19] Un fel de nap *(Helianthus tuberosus).*

[20] Plantă cu tuberculi comestibili din regiunile tropicale *(Colocassia esculenta).*

[21] Substanţă alimentară făinoasă, extrasă din tuberculii manioculuí, folosită în alimentaţia copiilor.

Arborii oferă multe fructe savuroase: nuca hicoriului[22], nuca-unt, nuca de Brazilia.

Arborii de pâine[23] străjuiesc şi acum ruinele templelor; fructele lor sunt foarte hrănitoare, deşi gustul lor nu e prea plăcut.

Aztecii mâncau cu poftă fructe savuroase, ca: *jocotes, tejocotes,* cireşe de Surinam, o varietate de rodii, avocado, papaya, mamey, fructele unui arbore tropical *(Annona muricata),* curmale, zmeură, afine, ananas.

Arborele numit „sapotilier" secretă un suc lăptos, foarte gras şi elastic; aztecii mestecau acest *chictli* sau *tzicli* – strămoş al *chewinggum-ului* – pentru albirea dinţilor, dar o făceau acasă, în taină; altfel, dacă mestecau în public, se făceau de râs…

Preparate culinare obişnuite şi mai puţin obişnuite

Aztecii erau mari amatori de peşte; cei din Tenochtitlan pescuiau în lacul Mexico cu undiţa cu cârlig sau cu năvodul, iar cei de pe coastă adunau tot felul de scoici, crabi, languste, peşti cuibăriţi printre stânci.

Pe lacul Mexico se găseau cârduri întregi de raţe; aztecii aruncau deasupra lor *atlalt* – propulsorul cu săgeţi – care nu dădea greş. Mari consumatori de carne de raţă, ei au început să le crească, ca păsări de curte, împreună cu bibilicile şi curcanii.

Păsările erau prinse sau vânate, fie pentru carnea lor, fie pentru penele lor; în acest scop, aztecii puseseră la punct un mijloc ingenios şi eficace: o sarbacană cu un sistem dublu vizor-linie de ochire. Iscusinţa lor era uluitoare! Cei mai îndemânatici doborau chiar o pasăre a paradisului, cocoţată într-un pom, la 30 m înălţime!

Vânătorii îşi mai umpleau tolbele şi cu cocoşi-de-munte, turturele albe, *chachacala,* prepeliţe.

La Alciman exista un târg special, unde se vindea carne de *techichi,* foarte căutată.

Părintele Clavigero este singurul care ne-a informat şi ne-a lămurit, în această privinţă:

Aceşti *techichi* – patrupede din rasa canină care se găsesc în Mexic şi în alte locuri ale Americii – au o carne comestibilă şi, dacă dăm crezare celor care o consumă cu mare plăcere, are gust bun şi este hrănitoare. Când te uiţi la aceşti *techichi,* au un aer trist; nu scheaună, nu latră, chiar dacă îi baţi. După cucerirea Mexicului, spaniolii, neavând altă carne comestibilă la dispoziţie, au început să vândă *techichi* la măcelăriile lor; a rezultat un consum atât de mare, încât specia a dispărut, deşi, pe vremea aceea, se găseau o mulţime de *techichi."*

Specialităţi de fripturi

În regiunile sudice se obişnuieşte ca un oaspete de seamă să fie servit cu o anumită specialitate locală; e o cinste deosebită, rezervată numai persoanelor dragi. Prietenul meu mexican mi-a oferit acest prilej.

S-a adus la masă un cilindru lung din lut, fumegând, aşezat pe frunze de hevea. Cu o lovitură scurtă de *machete*[24]*,* gazda a despicat recipientul; am văzut, mărturisesc, cu emoţie, şi cu repulsie, ceva care semăna cu trupul unui bebeluş de şase luni. M-am liniştit repede; nu era decât un pui de maimuţă, jupuit, copt în spuză, în învelişul său de lut.

Aztecii apreciau şi carnea de iguană, acest balaur în miniatură. Cine mai are în prezent ocazia să deguste fileuri de iguană, va declara, cu siguranţă, aşa cum fac şi eu, cu toată sinceritatea, că sunt delicioase, gustul cărnii ei amintind de pui şi de broască. Mexicanii mănâncă şi acum anumite specii de şerpi, servite la grătar, felii, sau marinate (cu sos de vin şi ceapă).

Aztecii mâncau şi o anumită specie de furnică, al cărui pântece era plin cu miere (în iunie şi în iulie). Desprinsă de primul inel toracic, această pungă cu miere era ca o bomboană fondantă. Aztecii îşi procurau miere şi pe alte căi: dintr-un arbore scobit, tăiat, astupat la unul din capete, ei făceau stupi, apăraţi de vânt, de un taluz; mierea era recoltată foarte uşor, pentru că albinele negre care o produceau nu înţepau.

O delicatesă aztecă actuală

Felul de mâncare cel mai rafinat, suprema delicatesă, rămânea viermele de *maguey* – un cactus spinos, uriaş, atingând uneori trei metri înălţime. Mai mulţi oameni se străduiau să-l taie; după ce îl legau, încercau să-l răstoarne; nu era o treabă uşoară! în prezent, un călăreţ prinde *maguey*-ul cu lasoul şi îl trage până când îl doboară. Şi acum, ca şi pe vremea aztecilor, oamenii se reped să adune viermii care se găsesc la umbra

---

[22] Originar din America de Nord, hicori este asemănător cu nucul, din al cărui lemn, greu, foarte tare şi flexibil se fac diverse obiecte, mai ales schiuri.

[23] *Artocarpus.*

[24] Cuţit.

răcoroasă a rădăcinilor *maguey-ului.* Sunt larve albe, de mărimea degetului mare de la mână, al căror aspect este dezgustător.

Un an întreg am avut şi eu această repulsie prostească, până într-o zi, când prietenul meu mexican mi-a spus:

— Nu te înţeleg! Şi înţeleg cu atât mai puţin dezgustul tău. Ca toţi europenii, deguşti cu încântare crevete, languste, langustine, homari, crabi, care se hrănesc cu hoiturile care putrezesc în apă… trebuie să mărturiseşti că toate animalele acestea nu miros prea frumos… Or, viermele de *maguey* este alb ca neaua, curat, nu se hrăneşte decât cu seva parfumată şi curată a *magaey*-ului… şi ţie ţi-e silă! Cred că recunoşti că nu eşti normal…

Acest discurs foarte logic nu putea primi alt răspuns decât o tentativă cinstită de absorbire a alimentului hulit. Mărturisesc că la început, înainte de a fi gustat, mi-era stomacul contractat. Trebuie să vă spun că el este demn de a figura la ospeţele celor mai renumiţi gastronomi; zeii înşişi l-ar mânca cu multă plăcere; gustul cărnii lui este unic şi delicios.

Mai aveţi vreo îndoială? Aztecii au fost, desigur, cei dintâi cunoscători şi consumatori rafinaţi ai produselor din Lumea Nouă.

Ciuperca-comuniune divină

Numeroase preparate culinare aztece erau bazate pe ciuperci; din soiurile cele mai alese se pregăteau feluri minunate, într-o ţară în care carnea de vită se găsea foarte rar, lumea învăţase să folosească ciupercile, bogate în proteine, care menţineau echilibrul alimentar atât de necesar corpului omenesc. Ele mai produceau şi un dezechilibru sacru al facultăţilor psihice.

În acest scop, erau organizate ceremonii speciale în cursul cărora se consumau *peyotl* sau *teonanacatl,* care provocau mari tulburări.

Teonanacatl a reprezentat pentru azteci mijlocul ideal de comunicare cu zeii. Ei îl numeau, de altfel, „carnea zeului", a-l mânca însemna a fi în comuniune cu zeul.

Sahagun a descris consecinţele ingerării acestei ciuperci:

„Primul lucru pe care-l mâncau la ospăţ era o ciupercă mică, neagră[25] care îmbăta, te făcea să ai viziuni şi te îndemna la desfrâu. Ei mâncau ciuperca asta înainte de răsăritul soarelui… cu miere, şi când începeau să se înfierbânte, se apucau să danseze. Unii cântau, alţii plângeau, ameţiţi cum erau, iar alţii rămâneau pe gânduri. Unii aveau viziuni de coşmar, se credeau pe patul de moarte, şi plângeau; alţii se vedeau sfâşiaţi de o fiară; alţii capturau prizonieri mulţi pe câmpul de luptă, sau se îmbogăţeau, devenind stăpânii multor sclavi. Unii se vedeau acuzaţi de adulter şi pentru înfăptuirea acestei crime erau pedepsiţi crunt: li se sfărâma capul. Alţii se vedeau ucişi pentru că furaseră; şi multe alte viziuni le tulburau mintea. După ce se trezeau din beţie, discutau între ei despre viziunile avute."

Se folosea mult *peyotl,* mult mai puţin primejdios decât *teonanacatl. Peyotl* nu este o ciupercă; se extrage din mugurii mici din vârful frunzelor unei varietăţi de cactus. El provoca halucinaţii violente, amestecând culorile cu brutalitate, ca într-un caleidoscop a cărui rotaţie prea rapidă ar ameţi, creând senzaţia de greaţă.

„Cei care îl mănâncă au viziuni înfiorătoare sau comice şi această beţie ţine două sau trei zile. Planta aceasta face parte din hrana chichimecilor, care susţin că îi ţine în viaţă şi-i îmbărbătează, ca să nu se teamă de luptă, să nu sufere nici de sete, nici de foame; ei sunt convinşi că *peyotl* îi fereşte de orice primejdie" afirma Sahagun.

În ziua de azi, la graniţa nord-nord-vest a Mexicului, se foloseşte curent *peyotl* în cadrul unor ceremonii religioase oficiate în mare taină, pentru că utilizarea *peyotl*-ului este oficial interzisă, atât în Mexic, cât şi în Statele Unite.

Condimentele şi divina cacao

Preparatele condimentate erau pe gustul aztecilor, ca şi al mexicanilor din ziua de azi. Firește, le plăceau la nebunie toate varietăţile de ardei, de care abuzau[26] indienii totonaci din statul Vera Cruz cultivă şi în prezent

---

[25] *Teonanacatl* sau „carnea zeului" nu se prezintă întotdeauna ca „o mică ciupercă neagră". Diferă foarte mult ca aspect, mărime şi culoare, potrivit regiunii în care creşte. Se găseşte din plin în regiunea Tarahumara. (n.a.)

[26] Folosirea ardeiului iute, consumat excesiv, provoacă ulceraţii stomacale (faimoasele *agruras* mexicane – arsuri la

aceeaşi varietate de vanilie, care făcea deliciul suveranilor din Tenochtitlan şi al vizitatorilor pieţei din Texcoco.

Ei pun şi acum floare de vanilie în aluaturi, pentru parfum, iar din floarea de dovleac pregătesc *quesadillas* bine rumenite.

Coriandrul, scorţişoara, salvia, maghiranul se foloseau mult pe vremea aceea, ca şi în prezent.

Dar, mai presus de orice era băutura neasemuită, divina cacao. Când i-au descoperit savoarea, spaniolii au fost atât de încântaţi încât o beau chiar şi în timpul slujbelor, la biserică, stârnind legitima indignare a preoţilor.

Aztecii considerau *amaxocoatl* o plantă sacră. Sămânţa arborelui de cacao a fost folosită, după cum am văzut, drept unitate de bază pentru orice tranzacţie comercială a imperiului.

Au fost şi falsificatori (din lăcomie sau din dorinţa de câştig?) care au avut ideea „ingenioasă" să scoată pulberea de cacao şi s-o înlocuiască cu pământ, pentru a folosi mai departe sămânţa ca mijloc de troc…

Ospeţele grandioase ale iui Moctezuma

Deşi aprecia o masă bună, fiind chiar un cunoscător rafinat, aztecul era, cu toate acestea, cumpătat, printr-un fel de autodisciplina. Dacă avea cunoştinţe destul de vaste în domeniul ştiinţelor naturii, nu ajunsese în schimb să descopere mijloacele de a cultiva suprafeţe întinse, cu un randament bun. Produsele necesare traiului erau răspândite pe mai mult de 2000 km, de la nord la sud, de la un capăt al imperiului la celălalt. Transportul se efectua cu spinarea.

Roata nu era cunoscută[27]. Seceta, cataclismele devastatoare, foametea loveau crunt populaţia. Victimele calamităţilor se numărau cu miile, deşi împăratul distribuia toate rezervele de alimente depozitate în hambarele sale.

Azteculuii îi plăcea să mănânce bine, către mijlocul dimineţii, iar masa de seară o lua cel târziu la ora 16. În schimb, marii preoţi, prinţii, demnitarii, negustorii bogaţi, deşi afişau un aer modest şi rezervat, organizau ospeţe fastuoase.

Masa servită împăratului Moctezuma II l-a impresionat în mod deosebit pe Bernal Diaz, care a afirmat, cu uimire, că ceremonialul, luxul, rafinamentul prezentării cinei împărăteşti aztece erau mult superioare protocolului curţii regale a Spaniei, precum şi al marilor seniori din Peninsula Iberică. Relatarea lui Diaz a menţionat trei sute de feluri, pregătite zilnic pentru împărat, şi o mie de feluri, pentru satisfacerea poftei de mâncare *a* marilor demnitari ai palatului.

Şefii bucătari aveau „secretele" lor culinare, cunoscând diferite feluri de pregătire a aceluiaşi aliment.

Când lua masa, Moctezuma se aşeza, singur, pe un *ic*-pa///(supuşii săi se aşezau pe pământ, cu picioarele încrucişate sub ei), în faţa lui se afla o masă joasă, acoperită cu o faţă de masă sclipitor de albă, brodată cu măiestrie, precum şi mai multe şervete de masă.

Slujitorii treceau prin faţa împăratului, ducând, fiecare, o specialitate: crustacee, peşti din lac, viermi de maguey, plăcinte de mălai, umplute cu carne, iepuri de câmp, iepuri de casă, căprioară de Yucatan, curcani, porumbei, turturele, fazani, prepeliţe, potârnichi, porc sălbatic…

Împăratul schiţa un gest, arătând, astfel, felurile alese, care-i plăceau.

Pipă, prosop, bol pentru clătit degetele, la masă

„Patru femei, foarte frumoase şi foarte curate, îi prezentau bolurile cu apă, pentru a-şi clăti degetele – *Xicales;* apa care se scurgea de pe mâinile sale era strânsă în alte recipiente, ca nişte farfurii mari; i se întindeau, apoi, prosoapele, iar alte două femei îi aduceau plăcinte."

Împăratului nu-i prea plăceau fructele; se întâmpla ca, la sfârşitul mesei, să ceară *temales* cu melci, unul din felurile sale preferate, garnisit cu *axolotl,* salamandră de apă, pregătită cu ardei galben.

Moctezuma bea cu plăcere două sau trei cești de cacao; după aceea făcea un semn, ca să i se clătească degetele şi să i se şteargă buzele, l se aduceau pipele, pe o mobilă joasă care le era destinată în mod special.

---

stomac) *(n.a.)*

[27] În civilizaţia aztecă există un „mister al roţii"; după toate probabilităţile, nu a fost niciodată folosită pentru transportul poverilor; dar în cursul unor săpături arheologice s-au descoperit jucării de copil, montate pe roţi. Cum se explică faptul că aztecii nu au folosit-o, din moment ce au creat roata şi au imaginat modalitatea de a o întrebuinţa? Rămâne un mister! *(n.a.)*

Pipele nu erau, de fapt, decât tuburi groase din lut ars; sau, de cele mai multe ori, din trestie; erau însă decorate, incrustate chiar cu pietre preţioase, viu colorate. Aceste tuburi se umpleau bine cu tutun numit *picietl* (de altfel, „tubul pentru fumat" se numeşte, în prezent, *poquietl*). Nu se fuma niciodată fără a fi amestecat, în prealabil, tutunul cu praf de var, mangan, miere şi liquidambar.

Poquietl se aprindea la un capăt şi fumul era aspirat la celălalt; se răspândea un fum gros, cu proprietăţi narcotice, care-i adormea pe împărat şi pe curtenii din jurul lui. Cu toate acestea, înainte de a adormi, împăratul nu-şi uita îndatoririle faţă de oaspeţii din palatul său.

Bufoni şi măscărici

Sahagun îşi amintea că „după ce suveranul îşi lua masa, el poruncea pajilor sau slujitorilor săi să le dea de mâncare tuturor oaspeţilor de seamă şi ambasadorilor veniţi din diferite oraşe, de asemenea, celor ce păzeau palatul; atunci luau masa şi educatorii tinerilor – *tepuchtlatoque* – preoţii care slujeau idolii, cântăreţii, servitorii; de asemenea, li se aducea de mâncare tuturor celor care erau în palat; muncitori, bijutieri, cei care prelucrau penele rare, cei care lucrau în piatră, mozaicarii, cei care confecţionau încălţăminte de lux pentru demnitari, frizerii care le tăiau părul, nu era uitat nici unul, toţi se îndestulau…"

Cu puţin timp înainte ca împăratul să-şi aprindă pipa, începeau să se perinde prin faţa lui fiinţe ciudate şi slute: cocoşaţi, pitici, bufoni, echilibrişti, măscărici, iluzionist!. Şi aici Moctezuma proceda la fel: alegea numărul care-i plăcea, ca pe o mâncare gustoasă, şi, în timp ce artiştii îşi jucau rolul sau îşi făceau numărul, fumul inhalat de suveran îi crea alte iluzii şi îl cufunda într-un somn adânc, ca şi pe oaspeţii de seamă care avuseseră cinstea să se apropie de augusta lui persoană.

Prohibiţia

Putem afirma că aztecii au avut un al şaselea simţ, un sentiment premonitoriu vigilent, care i-a ferit de băutura dătătoare de euforii artificiale. Ei îşi cunoşteau foarte bine propria fire şi nu ignorau înclinaţia omenească spre unele excese; dar erau foarte conştienţi că le-ar fi prejudiciat demnitatea, raporturile sociale, sănătatea mentală. Consecinţele ereditare grave ale alcoolismului erau aduse la cunoştinţa publică.

Alcoolul pe care-l consumau aztecii era obţinut prin fermentarea sucului de agavă, din care rezulta *octli* (actualul *pulque)*. Agava este numele dat mai multor plante ornamentale, cu frunze lungi până la 2 m, late şi groase, cu spini pe margini; ea nu înfloreşte decât o dată, la o vârstă înaintată, şi moare imediat după aceea. Din fibrele frunzelor unei specii se fac frânghii şi diferite ţesături.

Mayauel, zeiţa agavei, era furnizoarea celor „400 de iepuri", zei lunari şi tereştri ai abundenţei. Dar aztecii ştiau că trebuie să se ferească de aceşti „iepuri", să nu se încreadă în ei, rezervându-şi plăcerea de a bea *octli* în împrejurări deosebite.

Pedeapsa cu moartea pentru beţie

Neglijarea, „uitarea" interdicţiilor stabilite de înţeleptul rege Nezahualcoyotl era foarte aspru pedepsită. Dacă un preot, un ambasador, un demnitar al imperiului, un erou – deci cei mai iluştri – al căror comportament trebuia să fie un model demn de urmat – erau surprinşi în stare de ebrietate, în palat, erau imediat condamnaţi la moarte. Dacă persoana se afla în afara incintei palatului, îi era rezervată aceeaşi pedeapsă, dar se făcea pe ascuns, în grabă.

Omul de rând care se îmbăta şi mergea clătinându-se pe stradă nu era scutit de neplăceri; propriii lui concetăţeni puneau mâna pe el, îl insultau şi îl duceau în piaţa publică unde i se rădea capul. Dacă se întâmpla să recidiveze, un sclav vânjos îl sugruma, ca pedeapsă exemplară pentru lipsa lui de cumpătare.

Clasa aztecă conducătoare depunea multă osteneală ca să ferească poporul de efectele nocive ale alcoolului, ţinând seama de faptul că indienilor le plăcea să bea.

Libaţiile vârstei a treia, singurele libaţii legale

In schimb, erau tolerate, cu înţelegere, „abaterile" celor vârstnici, care nu aduceau nici un prejudiciu, nimănui. Libaţiile legale ale vârstei a treia aveau loc, de obicei, când i se punea un nume nou-născutului.

Îl citez din nou pe Sahagun:

„Spre seară, bătrânii şi bătrânele se întruneau ca să bea *pulque* şi să se îmbete. Aşezau în faţa lor un vas mare cu băutură; un servitor o turna în tigve şi le dădea tuturor să bea, pe rând. Când beau destul ca să fie ameţiţi, începeau să cânte… Alţii discutau, râdeau, făceau glume… Petreceau în legea lor cât se poate de bine".

Era unica situaţie admisă, acceptată; Sahagun a precizat că prima îndatorire a împăratului, după alegerea

sa, era de a rosti o cuvântare în faţa poporului adunat cu această ocazie solemnă, împăratul declara:

„Această băutură numită *octli* este sursa tuturor relelor şi a pierzaniei, pentru că *octli* şi beţia reprezintă cauza tuturor neînţelegerilor şi nemulţumirilor, a răscoalelor şi tulburărilor care distrug oraşele şi împărăţiile. Efectul lor este ca un vârtej care distruge şi năruie totul, ca o furtună pustiitoare, aducătoare de nenorociri. De la beţie se trag adulterele, furturile, crimele, mărturiile false, zvonurile, calomniile, încăierările. Toate acestea apar din cauza beţiei şi *octli*-ului."

Aceste recomandări, făcute cu înţelepciune de împăratul aztec, erau respectate, de voie, de nevoie, în interesul tuturor.

Un număr surprinzător de vindecări

Curiozitatea vie a aztecilor, dorinţa lor de cunoaştere, studierea naturii au contribuit la formarea unei competenţe deosebite, destul de rar întâlnită în secolul XIV: aceea de a alina suferinţa şi de a vindeca mai mult şi mai bine decât în oricare altă parte a lumii (poate, cu excepţia Chinei). Cum se explică această performanţă? Ipotezele sunt nesfârşite. Părerea pe care mi-am format-o în privinţa vindecării bolnavului aztec se rezumă la următoarele explicaţii, plauzibile:

- credinţa profundă în zeii care puteau să-i alunge boala;.
- *ticitl* (medic, bărbat sau femeie) erau bine pregătiţi; era uimitoare cunoaşterea empirică a unui număr enorm de plante sau de minerale specifice locurilor, ale căror proprietăţi curative sunt surprinzătoare;
- În ţara în care sacrificiile umane erau frecvente, trupul omenesc, în principalele lui structuri, era destul de bine cunoscut;
- se ţinea seama de horoscopul fiecăruia, de anotimpul când se manifestase boala, precum şi de faptul că diagnosticul părea a fi precizat de o putere magică.

Toate aceste puncte sunt absolut complementare, iar în cazurile cele mai grave, vindecarea era rezultatul strânsei lor asocieri.

Zeii şi sănătatea

Aztecii atribuiau îmbolnăvirile introducerii în organism a unui corp străin, folosind un procedeu de magie neagră. Ei mai explicau boala prin influenţele divine nefaste sau prin dispariţia tona///-ului, care înseamnă atât zodia în care s-a născut bolnavul, cât şi imaginea sufletului său. De fapt, aztecii se refereau la „soartă", în sensul unei zodii norocoase sau nenorocoase.

Să nu uităm că ei credeau într-o anumită predestinare.

Se putea întâmpla ca zeii care priveau cu duşmănie oamenii să devină o adevărată calamitate.

Tlaloc, de exemplu, răspândea hidropizia, guşa, lepra, ulcerul, reumatismul.

Xochipilli pedepsea perechile care nu respectau abstinenţa sexuală în cursul posturilor de purificare, îmbolnăvindu-i de boli venerice, de hemoroizi.

Tlazolteotl condamna perechile adultere la moarte prin epuizare.

Xipe Totec era foarte darnic cu oftalmiile.

Din fericire, mai erau şi zei binevoitori, care vegheau asupra oamenilor:

Huehueteotli, zeul focului, ocrotea femeile care năşteau.

Tzapotlatenan vindeca răguşeala, durerea de gât, rănile pielii capului, ulcerele.

Cihuacoatl, zeiţă bună, avea grijă ca inima amatorilor de băi de abur să funcţioneze perfect.

Ixtilton, deşi numele lui înseamnă „chip negru", avea sufletul atât de curat încât nu se ocupa decât cu vindecarea copiilor, în templul care-i era consacrat se aflau vase mari, pline cu apă neagră. Dacă i se dădea unui copil să bea din ea, era salvat…

În cele din urmă Tlaloc şi Xochipilli nu erau atât de răi; dacă erau rugaţi, cu credinţă, ei alungau boala pe care o trimiseseră ca pedeapsă, într-o clipă de mânie.

Un diagnostic divinatoriu

Stând la căpătâiul bolnavului, *ticitl* punea diagnosticul. Modestia îl făcea să mărturisească întotdeauna că fără harul pe care i l-au acordat zeii, de a desluşi şi de a ghici lucruri ascunse, neştiute de nimeni altul, s-ar face de râs. După reguli personale şi într-o anumită ordine, el proceda în diferite feluri:

- arunca boabe de porumb într-un vas plin cu apă şi le cerceta cu atenţie: dacă pluteau în grup, dacă erau izolate sau cădeau la fundul vasului;
- după ce îşi freca mâinile cu frunze de tutun, măsura de câte ori se cuprindea palma mâinii sale

drepte pe toată lungimea braţului stâng al bolnavului;

- fuma sau îl punea pe bolnav (sau pe cineva care asista la întreaga scenă) să fumeze tutun. De asemenea, mânca *peyotl* sau îi dădea din el şi bolnavului, în cursul halucinaţiilor care urmau, se putea descoperi „magia" malefică, prin intermediul căreia se strecurase boala în trupul pacientului.

Deseori, *peyotl* denunţa vinovatul, numindu-l pe cel care făcuse vrăji. Revelaţiile acestea stârneau o ură nedomolită, care dădea naştere unor adevărate „vendetta".

Spaţiul amenajat pentru ceremonii la Teotihuacan: Calea Morţilor şi Piramida Soarelui.

Remedii miracol?

Toate acestea nu ne conving prea mult. Dar când *ticitl* îşi utiliza cunoştinţele medicale, spre binele pacientului, obţinea rezultate excelente; probabil era înzestrat cu un fluid magnetic, în felul acesta, a putut vindeca migrene şi dureri de cap numai prin aplicarea mâinilor pe cap şi pe frunte; prin acelaşi mijloc, *ticitl a* alinat durerile bolnavilor de ficat sau a ameliorat bolile de nervi. Mai ştia să ia sânge, cu multă îndemânare, folosind o lanţetă. Punea aţele după ce oasele fracturate fuseseră puse la loc perfect.

Una din marile lui calităţi era că ştia să dozeze şi să se folosească cât se poate de bine de flora mexicană, atât de bogată şi cu însuşiri multiple.

Iztecpatli făcea să scadă febra, dacă nu se obţinuseră rezultate bune folosind balsamul de Peru, rădăcina de salcie, rădăcina de Jalapa; *matlalitztic* era aliatul medicului militar, pentru că oprea hemoragiile cele mai mari; *chichiquauitl,* în trei ore, oprea dizenteriile cele mai rebele; *iztacoanepilli* era un diuretic bun, iar *nixtamalaxochitl* se prezenta ca un minunat medicament revulsiv.

Cascara sagrada[28]*,* săricică, ipecacuana, omagul, rubarba, ginsengul, curara, mandragora, erau folosite întotdeauna în modul şi la timpul potrivit.

Chinina făcea minuni, salvând mii de vieţi.

Din nenorocire, cele mai minuţioase observaţii ale *ticitl,* cele mai ingenioase aplicaţii ale cunoştinţelor lor au dispărut, odată cu năruirea civilizaţiei aztece.

Dispariţia farmacopeei aztece

În anul 1570, regele Filip al II-lea al Spaniei a hotărât, cu multă înţelepciune, să-l trimită în Mexic pe medicul său personal, Francisco Hernandez, cu misiunea de a însemna numele plantelor din farmacopeea mexicană, de a le studia, insistând asupra proprietăţilor curative ale acestora, despre care conquistadorii nu aveau decât cuvinte de laudă.

Francisco Hernandez a consacrat acestui studiu şapte ani şi a cheltuit o mică avere ca să poată alcătui un ierbar de 1200 plante. El a lucrat cu entuziasm în Mexic, continuându-şi cercetările cu egală pasiune şi la întoarcerea sa în ţară. Dar, tocmai când se pregătea să-şi publice studiile, a izbucnit un incendiu la Escorial[29] şi o mare parte a preţioaselor documente a fost distrusă. Totala lipsă de interes a contemporanilor săi a îngropat, practic, ceea ce mai rămăsese.

Comoara de cunoştinţe, strânsă cu meticulozitate de Hernandez, cu privire la plantele Mexicului, a fost iremediabil irosită; iar acum, lumea secolului **XX** le redescoperă calităţile purgative, sedative, diuretice, emetice, antitermice, pe care aztecii le cunoşteau empiric atât de bine!

Proprietăţile curative ale pietrelor

Ticitl vindecau rănile cele mai adânci, prin aplicarea unei pulberi extrem de fine (ca o făină) de obsidian. Faptul este incontestabil; părintele Sahagun, pe care nu-l putem bănui că se putea lăsa impresionat de rituri magice, a declarat, cu convingere, în notele sale de călătorie:

„Există pietre pe care ei le numesc *eztetl,* pietre de sânge, care au proprietatea de a opri hemoragiile nazale. Am experimentat şi eu însuşirile acestei pietre; în anul 1576, în timpul epidemiei, am salvat mulţi oameni care pierdeau mult sânge, care le curgea din nas – şi îşi pierdeau viaţa. Era de ajuns să o ţii în mână câteva minute; hemoragia înceta şi bolnavii îşi reveneau, în târgul Santiago Tlaltelolco se găsesc mulţi martori ai acestor vindecări, care pot adeveri spusele mele.

Mai este şi o piatră numită *quiauhteocuitlatl,* aur de ploaie, care alungă spaima celor speriaţi de bubuitul

---

[28] În spaniolă, scoarţă sacră de copac.

[29] Palat la nord-vest de Madrid.

tunetului… şi care-i vindecă pe cei care au fierbinţeli. Piatra aceasta se găseşte în zona dinspre Jalapa, Itziepec şi Tlatlauchquitepec, iar băştinaşii spun că atunci când începe să tune şi să plouă, la munte, pietrele acestea cad din cer, pătrund în pământ şi se măresc, în fiecare an. Indienii le caută… ei scormonesc pământul şi scot pietrele acelea"…

Vindecarea indiană

În prezent, câţiva oameni studiază posibilitatea de a recupera din farmacopeea indiană toate sursele curative, care dau, într-adevăr, rezultate miraculoase. Susţin cu tărie acest lucru, pentru că sunt în cunoştinţă de cauză: mi-au salvat viaţa.

Intrasem în statul Coahuila, străbătusem Sierra Perdida, când m-a doborât o răceală puternică, cu febră mare. Am căzut de pe cal, aproape leşinat, şi am fost salvat de câţiva indieni nomazi care migrau în regiunea Vibora.

Aveam, probabil, o dublă bronho-pneumonie (după cum mi-au spus, mai târziu, medicii specialişti din Mexico). Indienii aceia m-au îngrijit atât de bine încât după nouă zile mă înzdrăvenisem. Nu-mi aminteam nimic, zăcusem într-o inconştienţă totală. Slăbisem, dar eram perfect sănătos acum. Am căutat să aflu cum procedaseră salvatorii mei. După câte am înţeles, ei mă duseseră într-o colibă special amenajată pentru acest scop, unde au menţinut o temperatură foarte ridicată; la intervale regulate, ei puneau pe pieptul meu un strat gros de frunze de arţar canadian, în care era şi un amestec de bucăţi de animale şi pulberea unor pietre lucitoare (nu am aflat niciodată care erau). Prietenii mei Seri, care vorbeau nahualt, puneau pe stratul de frunze pietre fierbinţi. Se degaja mult abur. Mi se dădea să beau un lichid în care se pusese *peyotl* sfărâmat, ceea ce explică amnezia mea.

Cert este că îndată ce am fost pe picioare, mă simţeam în stare să încalec din nou şi să pornesc la drum, fără să resimt nici o slăbiciune.

Cauciuc pentru jocul sacru cu mingea

Am ajuns la capătul listei în care am enumerat comorile pe care le puteau negocia *pochteca* în întreg imperiul: de la porumb, articol de primă necesitate, minune a naturii, la plantele care alinau suferinţele, vindecau bolile şi salvau viaţa multora.

Documentaţia de care dispunem este săracă, inventarul pe care l-am întocmit fiind destul de „elastic"; din fericire, completările binevenite, actuale, sunt rodul cercetării unor savanţi entuziaşti, care şi-au dedicat viaţa acestui scop.

Întotdeauna sunt şi „omisiuni regretabile". De pildă, cuvântul „elastic" mi-a atras atenţia. Nu am pomenit nimic despre cauciuc, invenţie aztecă. Aşa cum au observat cât era de plăcută mestecarea gumei *tzictli-ului,* care albea dinţii, tot astfel au ajuns să usuce laptele de hevea, din care a rezultat un latex întărit, i s-a găsit repede întrebuinţarea: din acest cauciuc s-au făcut mingi, pentru jocul sacru cu mingea, *tlachtli* (asemănător cu oină). *Pochteca* deţineau monopolul cauciucului, ca şi al altor produse.

Înainte de a ne lua rămas-bun de la ei, să le recunoaştem meritele; fără aceşti „cavaleri" ai negoţului, imperiul aztec nu şi-ar fi extins binefacerile civilizaţiei sale neasemuite.

Felul de viaţa

La azteci, moaşa avea un rol extrem de important: ea îl ajuta pe copil să vină pe lume, îi tăia cordonul ombilical, rostind cuvintele ritualice de bun venit; de fapt, ea prelua îndatoririle unui preot. Cu o lună înainte de a se naşte copilul, moaşa se instala în familia respectivă şi i se încredinţa întreaga gospodărie; ea îşi asuma întreaga răspundere pentru toate.

Femeile moarte la naşterea copilului: sfinte şi martire

Dacă naşterea era grea, moaşa îi dădea femeii o infuzie de *duapatli,* plantă care provoca contracţii puternice. Un decoct de frunze de nopal era administrat în cazurile grave, când trebuia salvată viaţa mamei, fătul fiind mort.

O femeie care murea la naşterea copilului era asemănată cu un războinic viteaz, căzut pe câmpul de luptă, sau oferit zeilor, ca supremă jertfă. Era considerată ca o sfântă sau o martiră şi era slăvită în mod deosebit, ca o semidivinitate. După cum afirma un martor al acelor vremi, după moarte i se spăla trupul, i se spălau cu săpun capul şi părul şi i se puneau haine noi, cele mai bune pe care le avea. Soţul ei o purta în spate până la locul unde urma să fie îngropată. Moarta avea părul despletit. Bătrânele şi moaşele, purtând scuturi şi

arme tăioase, scoţând strigăte de luptă, ca soldaţii la atac, formau convoiul mortuar…

Hoţii de deget

„Defuncta era îngropată la apusul soarelui în curtea templului, consacrată zeiţelor şi femeilor cereşti sau *ciuapipillin* (prinţese). Soţul, împreună cu prietenii, veghea patru nopţi consecutive, ca să nu se fure trupul moartei.

Tinerii războinici pândeau momentul favorabil ca să-l fure, pentru că reprezenta ceva sfânt sau divin; se luptau cu femeile care vegheau şi ele, şi uneori izbuteau să-i taie moartei degetul mijlociu de la mâna stângă. Fapta aceasta se întâmpla numai noaptea; dacă aveau „noroc", tăiau şi părul răposatei, păstrându-l ca pe nişte moaşte sfinte, care le hărăzeau putere şi bărbăţie, făcându-i de neînvins. Despre femeia moartă la naşterea copilului se ştia că era dusă în palatul soarelui, care o primea alături de el, ca o răsplată şi o recunoaştere a vitejiei sale…

Femeile care mureau în război sau la prima naştere erau numite *mociuaquetzque* (femei viteze, făceau parte din categoria celor morţi în război). Toate erau primite de soare şi sălăşluiau în partea de apus a cerului; de aceea bătrânii numeau occidentul *ciuatlampa* (partea femeilor)… Plecând de la zenit, femeile slăveau soarele, coborând odată cu el până la apus, şi îl purtau într-o lectică aşternută cu pene de *quetzal.* Mergeau înaintea lui, preamărindu-l prin strigăte de bucurie. Se despărţeau de soare acolo unde apunea, pentru că el era întâmpinat apoi de lumea de jos, subpământeană".

Faptul de a aduce un copil pe lume era considerat, aşadar, ca o adevărată luptă pentru viaţă. Femeia care murea în cursul acestei bătălii se bucura de mare faimă, aducându-i-se toate onorurile.

Sfaturi pentru nou-născut

La o naştere normală, moaşa se adresa nou-născutului, după invocările ritualice, dându-i sfaturile cuvenite, potrivit sexului.

Astfel, băiatului îi spunea: „Fiul meu preaiubit, casa ta nu se află aici, unde te-ai născut, pentru că eşti un războinic, o pasăre *quecholli,* iar casa în care ai venit pe lume este doar cuibul tău…

Datoria ta este de a da soarelui să bea din sângele duşmanilor tăi şi de a hrăni cu trupurile lor pământul Tlatelcuhtli. Ţara ta, patrimoniul tău, tatăl tău se află în casa soarelui, în cer…"

Fetei îi spunea: „Datoria ta este de a fi în casă ceea ce este inima în trup, tu nu trebuie să ieşi din casă… rămâi acolo, ca cenuşa în vatră".

După aceea, moaşa spăla nou-născutul, invocând-o pe zeiţa apei, Chalchiuhtlicue, mamă şi soră a zeilor, divinitate purificatoare.

De abia acum era îngăduit rudelor şi vecinilor să vină în vizită; se aduceau laude părinţilor şi nou-născutului; se făceau comparaţii cât mai măgulitoare, şi, după posibilităţile fiecăruia, se ofereau cadouri.

Prezicătorul calculează horoscopul

Cu tot şuvoiul de complimente şi de urări liniştitoare, tatăl copilului, pentru mai multă siguranţă, chema prezicătorul – *tonalpouhqui* – pentru a calcula horoscopul nou-născutului. Mai întâi „astrologul" aztec se informa asupra eredităţii copilului; după aceea, cerea să i se precizeze ora naşterii[30], ca să-i poată stabili zodia. Pe urmă se cufunda în studiul cărţii de astronomie – *tonolamatl,* se iveau atunci două posibilităţi. Copilul avea o zodie favorabilă? Atunci toate visele de mărire erau permise, soarta lui fiind bună şi blândă. Era născut într-o zodie nefavorabilă? În cazul acesta, *tonalpouhqu* făcea tot felul de calcule, ca să găsească, în seria de treisprezece zile, un punct de sprijin, ca să poată efectua o modificare. Prezicătorul era foarte binevoitor şi găsea o soluţie, firește, pentru că cifra 7 era mereu favorabilă, iar cifrele superioare lui 10 erau la fel. În consecinţă, din treisprezece zile rezultau cel puţin patru posibilităţi de recuperare…

Botezul aztec

În mod normal, botezul avea loc cel târziu la patru zile după naştere, fiind oficiat de moaşă.

---

[30] Nu era deloc uşor, pentru că aztecii nu cunoşteau nici ceasul, nici cadranul solar şi nu îşi imaginaseră diviziunea timpului abstract şi calculabil. Cronicarii nu sunt de acord în privinţa evaluării timpului. După toate probabilităţile, pe vârful templului din Tlaxcala, se auzea sunetul cochiliilor enorme (ale unui melc marin), lovite de şase ori, în douăzeci şi patru de ore, la intervale regulate, *(n.a.)*

Cifra patru, cifră sacră, revenea în cursul ceremoniei, având un rol esenţial. Moaşa îşi cufunda mâna într-un vas plin cu apă şi lăsa să cadă câţiva stropi pe buzele copilului:

— Ia, primeşte, datorită acestei ape vei trăi pe pământ, vei creşte, vei prinde puteri. De la această apă primim tot ce ne trebuie ca să trăim pe pământ.

Cu mâna udă, moaşa atingea, după aceea, pieptul gol al copilului:

— Asta e apa cerească, asta e apa foarte limpede, care-ţi spală inima, îndepărtând orice urmă de pângărire. Primeşte-o! O rog să binevoiască să-ţi purifice inima.

Cufundându-şi din nou mâna în vas, moaşa stropea apoi capul nou-născutului, rostind cuvintele:

— Să pătrundă în trupul tău, rămânând vie, apa aceasta cerească, apa aceasta albăstruie…

Moaşa lua apoi copilul în braţe şi-i spăla tot trupul:

— Oriunde te-ai afla, tu, care ai putea face vreun rău copilului acestuia, lasă-l, dă-i pace, du-te, depărtează-te de el, pentru că acest copil se naşte din nou, din nou mai ca noastră Chalchiuhtilcue îi dă fiinţă şi trup.

Planurile ursitei răuvoitoare fiind astfel dejucate, cele patru etape ale ritualului apei odată încheiate, moaşa prezenta copilul celor patru puncte cardinale.

Pe urmă, dacă era un băieţel, ea întindea către cer un scut mic, un arc şi săgeţi, cu rugămintea următoare:

— Fă-l să meargă în palatul tău de desfătări neasemuite, unde se odihnesc vitejii căzuţi în luptă.

Dacă era vorba despre o fată, ritualul era identic, cu mica deosebire că fata era înzestrată cu un cofret în care se aflau fusele şi suveica şi că ea nu era prezentată soarelui, „zeul bărbaţilor şi al luptătorilor.”

Alegerea numelui

Botezul se termina cu atribuirea unui prenume. La azteci nu exista nume de familie, deci transmisibilitatea era imposibilă, dar se întâmpla ca acelaşi nume să fie purtat într-o familie, de la bunic până la nepot.

Frecvent, numele acordat era propriu-zis cel al zilei în care se născuse copilul. Aztecii socoteau douăzeci de zile, din care unsprezece purtau denumiri din lumea animalelor, a plantelor sau a elementelor naturii: *cipactli* – crocodil; *cuetzpalin* – şopârlă; *coatl* – şarpe etc.

Numele putea fi şi porecla unuia dintre zeii care dominau seria de 13 zile căreia îi aparţinea ziua de naştere a copilului.

Fetelor le erau hărăzite nume elegante, poetice, de pildă, *Quiauhxochitl* – Floare de ploaie. Un băiat se putea numi *Itzcoatl* – Şarpe de obsidian, sau *Tlacateotl* – Om divin, sau *Axayacatl* – Faţă de apă.

După ce venirea pe lume a copilului era constatată oficial, iar numele lui reţinut de toţi, începea petrecerea (după cum ştim, era o ocazie binevenită pentru bătrâni, care se puteau îmbăta cu *pulque*).

„Cei şapte ani de acasă”

Educaţia primită de copiii azteci era superioară, din multe puncte de vedere, celei date în Europa, la vremea aceea. Sistemul educaţional era obligatoriu pentru toţi, fie săraci, fie bogaţi, şi fiecare se bucura, în egală măsură, de roadele lui, fără nici un fel de discriminare directă sau indirectă.

Nimeni nu se gândea să se sustragă de la această îndatorire.

Asigurarea educaţiei viitorilor cetăţeni ai imperiului aztec era o obligaţie de stat; însuşirea ei optimă, conform nivelului intelectual al fiecăruia, era o datorie civică.

Unul dintre marile merite ale acestei uluitoare civilizaţii a fost preocuparea de a oferi tuturor copiilor, fără excepţie, o educaţie bazată pe corectitudine civică, pe dragoste şi înţelegere.

Tânărul aztec trebuia să devină un om desăvârşit. De la o vârstă fragedă, copiii erau deprinşi, direct, de părinţi, vecini sau prieteni, să ia parte la „munca pentru supravieţuire”. Astfel, li se încredinţau diferite treburi: să aducă apa bună de băut, să adune lemne de pus pe foc, să strângă boabele de porumb uitate pe câmp, să pună capcane pentru animalele dăunătoare, pentru cele bune de mâncat, să prindă peşti, broaşte; învăţau să recunoască ciupercile comestibile, deosebindu-le de cele otrăvitoare; studiau îndeosebi proprietăţile plantelor tămăduitoare.

Era necesar să ştie să conducă o corabie pe lagună, să o pună la adăpost, ferind-o de rafalele de vânt şi de furtuni, în consecinţă, tinerii azteci observau deplasarea norilor şi puteau face o prognoză, pe baza aprecierii exacte a condiţiilor atmosferice.

Fetele, şi ele, învăţau tot ce se cuvenea să ştie o viitoare gospodină: să ţină casa curată, să aibă grijă de

confecţionarea şi întreţinerea veşmintelor, de împodobirea casei, să pregătească o masă bună, să ţească pe războaie de ţesut – la care se lucra foarte greu.

Un noviciat religios sever

Familiile puteau îndruma copiii spre colegii, de la vârsta de şase, nouă sau cincisprezece ani. Odată hotărârea luată, viaţa copilului era orientată definitiv. Se analiza comportamentul copiilor, cu scopul de a le descoperi însuşirile, înclinaţiile, astfel încât să înveţe uşor o meserie în care să-şi poată dovedi măiestria, cu cele mai mari şanse de reuşită, pentru fericirea lui personală şi pentru propăşirea neamului aztec.

Alegerea hotărâtoare era cu atât mai grea, cu cât nu erau decât două categorii de colegii, corespunzând unor concepţii despre viaţă deosebite, fiecare dintre ele fiind plasat sub tutela unui zeu.

Cele două posibilităţi erau reprezentate de Calmecac şi de Telpochcalli.

Calmecac era asemănător unui mare seminar teologic. La Tenochtitlan se înfiinţaseră mai multe Calmecac. Vicarul general – *nexicatl teohuatzin* – le controla şi îndruma preoţii care se ocupau de învăţământ.

În general, fiii şi fiicele demnitarilor frecventau acest colegiu clerical. Erau admişi şi copiii negustorilor, dar, în cazul acestora, ca şi al copiilor proveniţi din clase sociale cu posibilităţi modeste, trebuia să se constate la ei un zel religios deosebit şi o credinţă nestrămutată. Suntem de a-cord în privinţa aceasta: fiul de negustor sau de om sărac trebuia să aibă o adevărată vocaţie, o chemare interioară puternică pentru a urma Calmecac (la fiii marilor dregători nu se constata întotdeauna fervoarea religioasă).

De aceea, deseori marii preoţi aparţineau claselor de jos. După absolvirea colegiului, celor mai buni elevi li se ofereau perspective promiţătoare, în magistratură, în sacerdoţiu, în administraţie (cele mai înalte funcţii).

Calmecac însuma multe instituţii de învăţământ superior; poate fi comparat, în prezent, cu un mare seminar teologic, asociat cu Politehnica, Şcoala normală superioară şi Şcoala naţională de administraţie din Franţa.

Disciplina era foarte riguroasă, iar pedepsele corporale, frecvente. Numai un suflet oţelit rezista şi persevera, învăţământul se întemeia pe abnegaţie şi sacrificiu de sine; înainte de a fi primiţi la Calmecac, taţii îşi preveneau fiii:

— Ascultă-mă cu atenţie, fiule! Acolo nu vei fi nici onorat, nici ascultat, nici stimat. Vei fi umil, înjosit şi dispreţuit, în fiecare zi vei tăia spini de agavă pentru penitenţa ta, vei scoate sânge din trupul tău cu aceşti spini, te vei scălda noaptea, chiar dacă e foarte frig… când va veni vremea să posteşti, să nu cumva să întrerup! postul, acceptă cu seninătate şi postul, şi penitenţa…

Tinerii studiau domenii extrem de variate; planul lor de învăţământ era vast, complex; erau obligaţi să muncească la câmp, efectuând muncile cele mai grele, astfel încât să aprecieze la justa valoare munca celorlalţi, să le înţeleagă necazurile, să le cunoască frământările şi suferinţele.

(Să nu uităm că în biserica catolică, noviciatul în ordinul călugăresc al trapiştilor era extrem de dur!)

Fetele erau consacrate slujirii templului, pentru o perioadă anumită; ele se angajau să oficieze cultul zeului de mai multe ori pe noapte, în calitate de „preotese"; bineînţeles, felul lor de trai era cât se poate de neprihănit, pe toată durata „slujbei"! Aceasta nu însemna că nu se puteau mărita, într-o bună zi!

Elevii colegiului teologic – Calmecac – se dedicau lui Quetzalcoatl, căutând idealul, perfecţiunea; viaţa lor se întemeia pe castitate, studiu, renunţare, contemplare, sacrificiu.

Colegiu pentru marea masă

Celălalt tip de colegiu era Telpochcalli (Casa tinerilor) mult mai răspândit decât Calmecac, şi se afla în toate cartierele importante ale capitalei, fiind condus de *telpochtlaloques* – profesorii tinerilor – şi de *ichpochtlaloques* – profesoarele tinerilor. Şi unii, şi alţii, erau laici.

Telpochtlaloques erau războinici vestiţi pentru isprăvile lor pe câmpul de luptă, ca şi pentru îndemânarea lor deosebită în mânuirea armelor; priceperea lor tactică şi strategică era exemplară. Elevii învăţau, sub îndrumarea lor, diferite tehnici de atac şi de apărare, bazate pe o cunoaştere temeinică a armelor şi a modului lor de folosire. Antrenamentul se făcea în fiecare zi şi nu-l scutea pe elev de efectuarea unor munci grele înjositoare – după părerea unora – dar necesare: întreţinerea curăţeniei în instituţie – măturat, spălat, efectuarea unor reparaţii, tăierea lemnelor pentru foc. În plus, colegiul trimitea elevii deseori pe şantierele de utilitate publică, unde munceau la drenarea, irigarea şi refacerea canalelor; de asemenea, lucrau pe loturile de pământ ale comunei, arau, însămânţau, pliveau, ca ţăranii.

După o zi de muncă istovitoare, aveau dreptul să se destindă, spre seară, la căminul cântecului –

cuicacalco – dansând şi cântând împreună cu colegii.

În schimb, elevul unui Telpochcalli dobândea destul de curând statutul de adult, bărbat în toată puterea cuvântului, având dreptul de a cunoaşte, înainte de a se căsători, dragostea şi mângâierile curtezanelor – *auianime* – rezervate distracţiilor nocturne ale viitorilor luptători.

Telpochcalli forma masa largă a cetăţenilor destinaţi unor funcţii medii. Cu toate acestea, anumiţi absolvenţi ai colegiului ajungeau să deţină posturi foarte importante, pentru că în imperiul aztec totul era îngăduit, tuturor: era suficient să ai voinţă şi capacitate fizică şi intelectuală adecvată. Tezcatlipoca era zeul tutelar al colegiului şi al elevilor săi.

Exista o preocupare permanentă, o căutare neîncetată de îmbunătăţire a calităţii vieţii, de evoluţie a gândirii. Aztecii, cu toată firea lor agresivă şi temperamentul lor războinic, dispuneau şi de instituţii de educaţie şi învăţământ, tutelate de Quetzalcoatl, divinitatea protectoare a artelor şi a ştiinţei, care propovăduia cunoaşterea şi abnegaţia, în ciuda faptului că un număr mare de elevi venera zeul Tezcatlipoca, cel care-i ocrotea pe viitorii apărători ai imperiului, spiritul era superior forţei, ca importanţă, ca valoare; în consecinţă, elementul spiritual avea întâietate faţă de cel material.

Căsătoria: un aranjament al familiilor

In general, nu se gândea nimeni la căsătorie, înainte de terminarea studiilor la Telpochcalli sau la Calmecac. Acordându-i tânărului dreptul de a se căsători, dascălul îi conferea totodată diploma de absolvire a colegiului Telpochcalli. Probabil că tânărul absolvent împlinea atunci douăzeci de ani, dat fiind că aztecii se căsătoreau la vârsta de douăzeci, douăzeci şi doi de ani, socotind un an în plus pentru cei de la Calmecac.

Nu se poate spune că zeii dragostei puneau la cale căsătoria tinerilor; în realitate, părinţii erau cei care „aranjau" căsătoria, potrivit aspiraţiilor şi ambiţiilor lor. Înainte de a-şi da acordul, ei consultau prezicătorii, astrologii, ca să fie siguri că astrele care determinau zodiile copiilor lor se îmbinau armonios şi nu puteau provoca o catastrofă conjugală.

Odată îndeplinite aceste condiţii preliminare, începeau tratativele, conduse de bătrânele intermediare – *cihuatlanque* – care se duceau la părinţii fetei alese. Aceştia îşi jucau rolul cu multă convingere: după cum era obiceiul, ei trebuia să recunoască, exagerând, fireşte, că aveau multe defecte, că educaţia dată fiicei lor era cu totul nesatisfăcătoare, fiind nedemnă de alegerea băiatului, că fata era slută şi proastă şi că, desigur, tânărul avusese o clipă de rătăcire când îşi exprimase preferinţa faţă de copila lor…

În orice caz, demersurile acestea nu se efectuau decât cu încuviinţarea prealabilă, deplină, a celor două părţi interesate…

Dacă părinţii fetei consimţeau, era în regulă; rămânea doar să se fixeze data căsătoriei – fără îndoială, după ce oracolele îşi spuneau cuvântul.

Familia tânărului avea nevoie de trei sau patru zile pentru pregătirile de nuntă, întrucât ceremonia şi petrecerea aveau loc în casa mirelui.

Alai nupţial original

Părinţii mirelui se duceau să ia mireasa, de la casa ei părintească. Aici se forma un alai mare, care atrăgea atenţia prin originalitate, prin varietatea şi bogăţia culorilor, prin pitorescul mulţimii adunate. Dacă mireasa era de viţă nobilă, era purtată în lectică, iar dacă era de origine mai modestă, era purtată pe umerii unei matroane vrednice de tot respectul. Rudele, prietenii, cunoscuţii, invitaţii celor două familii – *telpochtlaloques,* moaşe, preoţi, astrologi-prezicători – alcătuiau un alai vesel, care se îndrepta încet spre casa mirelui. Ceremonia trebuia să se desfăşoare seara, târziu, în consecinţă, nuntaşii nu se grăbeau; râzând şi glumind, făceau ocoluri mari pe străduţe întortocheate, ca să ajungă la momentul potrivit. Trecerea cortegiului nupţial era salutată cu entuziasm şi bucurie, li se adresau mirilor cele mai bune urări.

Când ajungea în faţa casei logodnicului ei, tânăra cobora, fiind întâmpinată de viitorul soţ, care ţinea în mână o cădelniţă. El se pleca cu respect în faţa ei şi-i oferea o altă cădelniţă. După ce se salutau, conform obiceiului, cu toată politeţea cuvenită, ei luau cădelniţele şi le mişcau într-o parte şi în alta, în dreptul feţei partenerului, exprimând în felul acesta puritatea persoanei lor şi sinceritatea sentimentelor lor.

Ceremonia

Ceremonia propriu-zisă era foarte scurtă: după ce se cădelniţau, tinerii intrau în casă, dansând şi ţinându-se de mână, îndreptându-se spre vatra unde ardea focul; mirii se aşezau pe două rogojini, cu picioarele încrucişate, ca orientalii.

Invitaţii se perindau prin faţa lor, oferindu-le multe cadouri. Pe urmă, mama fetei îi prezenta ginerelui primele sale haine de bărbat însurat. Mama băiatului înmâna norei sale fusta şi bluza potrivite unei femei măritate, în faţa tuturor nuntaşilor, tinerii îşi puneau hainele oferite de mamele respective, iar *cihuatlanque* trecea în spatele lor şi înnoda poala hainei băiatului cu partea de jos a fustei fetei, acest gest însemnând oficierea căsătoriei lor. Tinerii căsătoriţi îşi dăruiau chifle de mălai *(tamales)* şi le mâncau, pentru oficializarea deplină a căsătoriei. Oaspeţii îi felicitau, îi aplaudau, cântau cântece tradiţionale, înainte de a se aşeza la masă şi de a petrece după datină.

Mirii se duceau în camera nupţială şi nu se apropiau unul de altul patru zile, timp pe care erau obligaţi să-l petreacă făcând rugăciuni. La amiază şi la miezul nopţii, ei se întorceau în camera principală, ca să ardă tămâie pe altarul familial.

Abia în a patra noapte, după miezul nopţii aveau voie să se culce împreună, pe o rogojină în care părinţii ascunseseră pene rare, preţioase, şi o piatră de jad, înzestrate cu puterea magică de a le aduce noroc în căsnicie, precum şi copii buni şi frumoşi.

De la soţia principală… la „celelalte”

Aztecul nu se căsătorea decât o dată în viaţă, conform ceremonialului descris, dar acest lucru nu-l împiedica câtuşi de puţin să aibă tot atâtea soţii „adjuncte” câte putea să întreţină. Acestea erau respectate de toţi şi aveau tot dreptul să aibă un loc rezervat anume, în casa soţului lor. Fără îndoială, soţia „principală” le domina pe celelalte, care i se supuneau, în general; ajungeau să se înţeleagă destul de bine până când apăreau copiii. Atunci se iveau conflicte, deoarece copiii soţiei principale erau privilegiaţi, fiind socotiţi urmaşii de drept. Soţiile secundare nu se lăsau şi încercau să obţină cât mai multe favoruri pentru copiii lor. Dramele erau uneori inevitabile, mai cu seamă în familiile demnitarilor; nici familia imperială nu putea evita astfel de situaţii tensionate.

Monogam, din punct de vedere religios, dar poligam, sub aspect laic, aztecul avea destule probleme matrimoniale sâcâitoare…

Amintim, cu această ocazie, că o lege mexicană recentă încerca să instaureze „căminul unic”, pentru simplificarea unor situaţii practic nerezolvabile, cu privire la numele de familie. Pentru că cetăţeanul mexican actual se comportă deseori ca strămoşul său aztec! Cel mai umil posedă şi el o *casa grande,* în care locuiesc soţia sa legitimă, „oficială” cu copiii ei, precum şi mai multe *casas chicas* pentru una sau mai multe concubine „oficioase”. Soţul şi stăpânul casei face tot posibilul să-şi împartă salariul şi câştigurile, cât mai echitabil, făcând parte dreaptă atât uneia, cât şi „celorlalte”…

Pedeapsa cu moartea pentru adulter

Poligamia implica şi o explozie demografică, foarte necesară imperiului: războaiele, cuceririle, jertfele umane cereau neîncetat victime, care trebuia să fie înlocuite. Cronicile menţionau faptul că regele Netzahualpilli, de exemplu, a avut o sută patruzeci şi patru de fii şi fiice, unsprezece copii fiind ai soţiei principale…

Regimul familial aztec era categoric cel de patriarhat, bărbatul fiind şeful familiei, care făcea să domnească dreptatea şi egalitatea în căminul său. Dacă nu izbutea, era ţinta criticilor neîndurătoare ale tuturor prietenilor, vecinilor şi superiorilor. Dispreţuit, dezaprobat, situaţia lui se înrăutăţea tot mai mult. Concluzia? Fiecare aztec trebuia să se poarte cât se poate de bine cu femeile cu care îşi împărţea viaţa.

După părerea mea, aztecul era puternic tentat de adulter, ca şi de băutură. Ca dovadă, asprimea legilor care condamnau aceste două excese.

Dacă alcoolul tulbura raţiunea, dăuna sănătăţii şi compromitea calitatea genetică a neamului, adulterul putea crea multă neorânduială într-o societate al cărei scop era tocmai respectarea echilibrului şi a ordinii.

„Soţiile secundare” reprezentau o supapă necesară bărbatului care îşi găsea astfel o compensaţie pentru faptul că soţia principală îi fusese impusă, într-un anumit fel, făcând abstracţie de sentimentele şi de gustul lui.

Femeia părea dezavantajată… dar, pentru ca tribunalul să o poată condamna pentru adulter, afară de acuzaţia soţului, mai era nevoie şi de mărturia unor persoane a căror comportare era ireproşabilă, demne de toată încrederea.

Dacă se întâmpla ca soţul să-şi surprindă soţia în braţele unui iubit şi să o omoare, pe ea şi pe iubitul ei, în ciuda faptului că fusese un „delict flagrant”, soţul care se răzbuna atât de crunt era pasibil de pedeapsa capitală, pentru că, în imperiul aztec, nimeni nu era îndreptăţit să-şi facă singur dreptate.

Fiica lui Axayacatl, diabolic de vicioasă

La Tenochtitlan, crima pasională nu era absolvită de pedeapsă. Legea era dură, în cazul adulterului, condamnându-i la moarte, deopotrivă, pe cei doi surprinşi asupra faptului. Neiertătoare, legea prevedea ca femeia să fie sugrumată, după care i se sfărâma capul cu piatra, înfiorător spectacol, care inspira groaza!

Ixtlilxochitl, urmaşul direct al regelui din Texcoco, Nezahualcoyotl, a relatat un caz celebru de adulter, care a avut repercusiuni istorice grave, contribuind la căderea oraşului Texcoco.

…Pe vremea aceea, regele din Texcoco, Netzahualpilli, avea atât de multe soţii „secundare" încât abia le ştia numărul. Printre ele figura şi fiica împăratului aztec Axayacatl, copilă încă, dar diabolic de vicioasă!

Datorită bogăţiei numelui şi prestigiului imperial de care se bucura tatăl ei, avea la dispoziţie mii de servitori ca să-i îndeplinească poruncile, iar palatul care-i era destinat era de un lux neobişnuit. Era atât de răsfăţată, încât excesele ei nestăvilite depăşeau orice limită. Dacă vedea un tânăr arătos, elegant, potrivit gusturilor ei, dădea ordin, în secret, să-i fie adus; ea i se dăruia cu patimă, dar după ce se sătura de el, poruncea să fie ucis şi un artist trebuia să sculpteze o statuie care să semene cu iubitul ei de o clipă. Ea împodobea apoi statuia cu bijuterii de aur şi cu pietre preţioase, îi punea haine somptuoase şi o aşeza în camera în care obişnuia să stea mai mult. În cele din urmă se adunaseră atâtea statui ale celor ucişi, încât se înşirau de-a lungul pereţilor întregii camere".

Răzbunarea regelui

„Când se ducea să o vadă, regele o întreba ce reprezentau acele statui; ea îi spunea că sunt zeii ei şi regele o credea, pentru că ştia cât de mult era legat poporul mexican de divinităţile sale, pe care le venera cu neţărmurită credinţă."

Odată, regele Netzahualpilli a remarcat pe haina – *tilmatli* – unui tânăr şi frumos curtean, o bijuterie pe care o oferise tinerei sale soţii, îndoiala i-a pătruns în suflet. Cum s-a făcut noapte, regele s-a dus la palatul copilei-soţii; slujitorii şi matroanele i-au ieşit în întâmpinare, spunându-i că prinţesa dormea, nădăjduind că regele se va înapoia, aşa cum procedase şi în alte daţi. Bănuitor, regele nu s-a lăsat convins şi a pătruns în camera ei, să o trezească. Dar în culcuşul soţiei sale era pusă o statuie purtând perucă…

Umilit, turbat de furie şi de mânie, regele a poruncit să fie căutată prinţesa… a fost găsită, în cele din urmă, cu trei tineri aparţinând nobilimii celei mai alese; mica petrecere galantă a fost curmată. Regele a făcut dreptate, într-un fel cumplit, dar pe măsura vinovăţiei celor acuzaţi. El a deschis o anchetă, în mod public, din care au rezultat mărşăviile făcute de tânăra prinţesă. Cei care au tăinuit, fiindu-i complici, au fost arestaţi; au fost condamnaţi la moarte pentru complicitate la asasinat, fiind executaţi în piaţa publică, în faţa unui public extrem de numeros.

Prinţesa a fost sugrumată conform obiceiului, iar faţa ei a fost strivită cu pietre; cei trei curtezani au avut aceeaşi soartă.

Divorţ şi repudiere

Societatea aztecă condamna cu asprime adulterul; cu toate acestea era foarte liberală pentru vremea aceea. Deşi trăia în patriarhat, femeia nu era o victimă: libertatea de care se bucura era foarte mare, privilegiile ei erau recunoscute, apărate cu străşnicie. Era de-ajuns ca soţia să depună o plângere la tribunal, învinuindu-şi soţul, că se poartă brutal, că o loveşte, că nu aduce în casă tot ce trebuie pentru acoperirea nevoilor familiei sau că e un tată care-şi neglijează copiii, ca plângerea ei să fie acceptată. Tribunalul hotăra atunci să-i încredinţeze soţiei copiii, ordona inventarierea bunurilor cuplului respectiv, hotăra împărţirea lor, în egală măsură, şi pronunţa divorţul.

Femeia era atunci liberă să se recăsătorească.

Pe de altă parte, bărbatul, dacă dovedea că soţia lui nu putea avea copii şi că nu se ocupa prea mult de gospodărie, era îndreptăţit să o repudieze şi să o gonească de acasă.

Şi mai simplu: era de ajuns ca unul dintre soţi să părăsească domiciliul conjugal, ca plecarea lui să fie recunoscută legal, şi divorţul să se pronunţe în mod automat.

Fapt cu totul remarcabil: cu toate aceste înlesniri, cazurile de divorţ erau extrem de rare. Alt fapt interesant: a fi divorţat nu însemna a fi stimat mai puţin; nimeni nu era considerat „un caz social".

Casa aztecă

La Tenochtitlan, templele şi palatele erau situate în centrul oraşului, în jurul lor se aflau casele arătoase ale demnitarilor, cele mai modeste ale funcţionarilor, ale negustorilor, ale meşteşugarilor, ale militarilor.

De cealaltă parte a lagunelor se întindea o „zonă" locuită de cei cu venituri modeste, de cei umili şi truditori: muncitorii agricoli, lucrătorii de la terasamente, hamalii. Locuinţa acestora era, de fapt, o colibă din rămuriş şi din chirpici, cu acoperiş din trestii. Reamintim că Tenochtitlan se asemăna cu Veneţia, fiind stabilit în centrul unei zone mlăştinoase. Casa azteculuidin clasa mijlocie era clădită din cărămizi uscate la soare. Când tinerii căsătoriţi intrau într-o casă nouă, era foarte posibil ca aceasta să nu aibă decât o singură cameră mare, camera principală, în mod obligatoriu, în mijlocul camerei era vatra, altar al lui Huehueteotli, venerabilul zeu bătrân şi divinitate a focului. Se ardeau crengi tăiate, pe trei pietre simbolice. Cine păşea pe aceste pietre sacre murea pe loc, după superstiţia aztecă.

În jurul camerei principale, se înfiripa casa, pe măsură ce veniturile familiei se îmbunătăţeau şi se năşteau copiii.

Casa unor oameni destul de înstăriţi se compunea atunci dintr-o mică bucătărie, în curte (era plasată sub o streaşină de protecţie), dintr-o încăpere-dormitor pentru întreaga familie – se dormea pe jos, pe o rogojină –, dintr-un *temazcalli* – baie – şi dintr-un colţ rezervat rugăciunilor, un fel de mic sanctuar. După posibilităţi, i se adăugau una sau două camere rezervate femeilor.

Aztecii nu foloseau întreaga suprafaţă a terenului pentru ridicarea unei clădiri; ei păstrau cel puţin jumătate din ea pentru a amenaja un *patio,* o curte interioară şi o grădină. Cea mai mare mândrie a lor era să aibă florile cele mai frumoase, cactuşii şi arbuştii cei mai rari. Adeseori construiau şi un mic bazin; pretutindeni păsările zburau în libertate şi papagalii erau favoriţii casei, în *patio,* copiii se jucau în voie şi femeile puteau să se recreeze puţin.

Datorită aşezării sale pe lagună, casa aztecă avea cel puţin o latură care dădea spre mare; de aceea se construia un ambarcader, cu piroga familială.

Practic, nu existau mobile: doar cufere din împletituri de răchită, unde se rânduiau ţesăturile şi hainele. Dar, cel puţin într-unul din zidurile casei, era prevăzută o ascunzătoare secretă, în care se depuneau bunurile cele mai de preţ.

Palate uluitoare

Palatele erau uriaşe; cel al regelui Nezahualcoyotl, la Texcoco, acoperea o suprafaţă de aproximativ un kilometru pătrat. Construcţia vastă, complexă, cuprindea serviciul de administraţie a imperiului, arsenalul de război şi palatul propriu-zis, rezervat regelui. Erau peste trei sute de încăperi, pentru folosinţa personală, pentru recepţiile oficiale ale suveranilor sau demnitarilor, în trecere pe acolo, şi pentru harem.

Palatul, ca şi casele obişnuite, păstrase cea mai mare parte a terenului pentru amenajarea grădinilor.

Bernal Diaz, profund mâhnit că asemenea minunăţii dispăruseră pentru totdeauna, îşi amintea cât fusese de uluit de strălucirea palatului de la malul lacului, unde poposise o noapte, la Iztapalapa:

„Strălucirea acestui palat m-a uimit prin dimensiunile sale şi prin calitatea construcţiei: clădirile erau din piatră de cea mai bună calitate, şarpanta era din lemn de cedru şi din alte varietăţi de arbori, cu miros plăcut, cu încăperi mari şi *palioun,* demne de a fi admirate, acoperite cu ţesături de bumbac, aşa cum sunt corturile. După ce am privit îndelung frumuseţile acelea, am vizitat grădinile. Priveam cu nesaţ, cu încântare, diversitatea florilor, iar parfumul lor era nespus de plăcut. Mai erau nenumărate brazde de flori, mulţi pomi fructiferi, un soi de trandafiri, specifici locurilor acelea, şi un bazin cu apă dulce. Am remarcat ceva extraordinar: corăbiile mari, venind din lagună, puteau pătrunde până în livadă…"

Grădini de vis

Pe de altă parte, un nobil indian hispanizat, Ixlilxochitl, autorul *Istoriei chichimecilor,* a descris, poetic şi entuziast, ansamblul grădinilor din Tetzcotzinco:

„… Parcurile şi grădinile erau împodobite cu vase din lut, care conţineau apă, foarte bine executate, cu fântâni, rigole de irigare, canale, pavilioane pentru băi, labirinturi minunate, unde regele Nezahualcoyotl plantase o mare varietate de flori şi arbori de toate soiurile, unele fiind aduse din regiuni îndepărtate… Apa care alimenta fântânile, bazinele şi rigolele pentru udarea florilor şi a pomilor din parcul acesta, provenea direct din izvor: pentru a fi captată, a fost necesar să se clădească ziduri de ciment, înalte şi solide, de dimensiuni neobişnuit de mari, care legau un munte de altul, cu un apeduct, pe culme, care ajungea în partea de sus a parcului… Apa cădea, învolburată, din stâncă în stâncă, stropi de apă se pulverizau în aer, înainte de a uda grădina în care erau plantate florile înmiresmate ale regiunilor calde; mi se părea că plouă în această grădină, atât era de mare forţa căderii de apă pe stâncile acelea, în spatele grădinii erau băile, cioplite direct în stâncă.

În sfârşit, în palatul regal, situat în acest parc, se mai vedeau numeroase încăperi şi apartamente,

menţionând în mod special o încăpere foarte vastă, precedată de o curte, în care erau primiţi regii din Mexico şi Tlacopan, precum şi alţi demnitari invitaţi la o recepţie sau o sărbătoare.

În curtea aceea aveau loc reprezentaţii de divertisment, se executau dansuri, cu scopul de a petrece timpul în mod plăcut. Tot restul parcului era plantat, cum am mai spus, cu tot felul de copaci şi de flori parfumate; mai vedeai acolo tot felul de păsări, afară de cele pe care regele le adusese din diferite regiuni şi care stăteau în coliviile lor; nu se auzeau decât trilurile lor armonioase. Dincolo de zidurile grădinii, se întindea câmpia, pe care se fugăreau căprioarele şi alergau iepurii…"

O astfel de descriere ne lasă gânditori, în voia imaginaţiei… dacă ne amintim că Tetzcotzinco nu era decât una din „reşedinţele secundare" ale regelui din Texcoco!

Animalele care lipsesc…

La palatul din Texcoco existau şi alte lucruri extraordinare, într-un decor feeric, cu două mii de pini, fântâni, bazine, canale, „numeroase labirinturi care comunicau cu băile regale; odată intrat, nici un om nu putea să se descurce, neputând găsi calea de a ieşi de acolo…

Ceva mai departe, alături de temple, se înălţa casa păsărilor, care adăpostea toate speciile de păsări şi de animale, de reptile şi de şerpi, aduşi din toate părţile Noii Spânii; în cazul celor care nu puteau fi aduse, se găsise soluţia, ca să figureze, şi ele, sub forma unor statuete din aur şi pietre preţioase, în consecinţă, nici o pasăre, nici un peşte, nici un animal, din întreaga ţară, fie viu, fie din aur, nu lipsea din grădina de vis a regelui!"

Grădinile şi palatele lui Moctezuma erau şi mai bogate, împăratul iubea tot ce era frumos, rar, de bun gust, rafinat; el poruncea trimişilor lui să-i procure cele mai noi şi cele mai rare specii de animale sau de plante.

Cortez: „Aşa ceva nu există în Spania"

Cortez îi scria lui Carol Quintul, exprimându-şi admiraţia şi entuziasmul, copleşit de măreţia celor văzute:

„împăratul posedă în oraş un palat atât de grandios încât mi-e foarte greu să-l prezint, să-i descriu măreţia şi frumuseţea. Pot numai să declar, cu toată sinceritatea, că aşa ceva nu am văzut în Spania".

Cunoscând orgoliul naţional al unui spaniol, mai ales dacă acesta era şi conquistador, nu putem să ne îndoim de adevărul celor spuse de Cortez.

‚Atât în oraş, cât şi în afara oraşului, se găsesc mai multe clădiri, în care utilul se îmbină cu frumosul, pentru desfătarea celor care le frecventează. Una dintre ele are cea mai minunată grădină pe care am văzut-o vreodată, deasupra căreia se înalţă posturi de observaţie, din marmură şi jasp, frumos şlefuite… tot acolo, se află zece bazine cu păsări acvatice de tot felul…

Păsările marine au bazinele lor cu apă sărată, iar celelalte le au pe ale lor, cu apă dulce. Din când în când bazinele se golesc, se curăţă şi se umplu din nou, prin nişte canale: fiecare pasăre îşi primeşte raţia de hrană cuvenită, aşa cum şi-o lua din natură. Astfel, celor care mănâncă peşte li se dă peşte, celor care se hrănesc cu viermişori li se dau viermişori, celor care preferă grăunţele de porumb ii se dă porumb… O rog pe Majestatea Voastră să fie încredinţată de adevărul spuselor mele. Numai păsărilor mari consumatoare de peşte li se dă zilnic zece *arrobas* (peste 100 kg). Trei sute de slujitori se ocupă de aceste păsări, dându-le toată atenţia. Alţi oameni se ocupă exclusiv de îngrijirea păsărilor bolnave. Deasupra fiecărui bazin sunt posturi de supraveghere şi coridoare de unde împăratul Moctezuma Ie urmărea cu încântare…"

Împăratul, ocrotitor al naturii

Împăratul se purta ca un om căruia zeii îi încredinţaseră misiunea de a ocroti şi de a salva de la pieire tot ce trăia şi creştea pe acest pământ.

Împăratul ajunsese să colecţioneze toate fenomenele, chiar anomaliile naturii: pitici, cocoşaţi, albinoşi, schilozi.

În grădinile sale din *O mie şi una de nopţi* era şi o Curte a Miracolelor[31], iar în această curte „mişună numeroase vipere şi năpârci veninoase, a căror coadă are solzi cornoşi care produc un sunet caracteristic de clopoţei: sunt cele mai periculoase reptile. Sunt ţinute în vase mari, pe fundul cărora este aşternut un strat de

[31] Cartier vechi, din Paris, rău famat, descris de Victor Hugo în romanul *Notre-Dame de Paris.* Actualmente, corespunde cartierului Reaumur-Sebastopol.

pene; acolo îşi depun ouăle şi îşi cresc puii… când se aude răgetul tigrilor şi al leilor, urletul vulpilor şi al coioţilor, şuieratul şerpilor, te cuprinde groaza, te cutremuri de spaimă, crezându-te în iad."

Aztecii aveau o respectuoasă afecţiune pentru reptile. Probabil era o reminiscenţă a vremurilor de restrişte când supravieţuiseră în mlaştini, hrănindu-se cu carnea lor. Îşi aminteau că le uciseseră ca să se poată instala pe teritoriul unde ele trăiau în voie, acolo unde triburile duşmane îi exilaseră ca să îi distrugă şi să piară.

Acvila imperială din vârful cactusului nu ţinea oare un şarpe în cioc, adeverind prezicerea că acolo, în mlaştinile acelea, trebuia să se aşeze poporul aztec şi să întemeieze Tenochtitlan?

Primele ore ale dimineţii unui aztec

La 2400 metri altitudine, când primele raze ale soarelui învăluiau cu căldura lor binefăcătoare Tenochtitlanul, risipind vălul uşor de ceaţă care-l acoperise, oamenii se trezeau, bucuroşi că îi aştepta o nouă zi, pe care şi-o doreau cât mai bună şi mai plăcută.

Aztecul se scula foarte devreme; îşi lăsa rogojina *(petlatl)* pe care dormise gol, învelit cu o haină *(tilmatli)* peste care erau puse cuverturi, potrivit anotimpului. Cobora de pe estrada pe care era aşezat *petlatl,* îşi petrecea în jurul corpului o fâşie de pânză dreptunghiulară, pe care o înnoda în talie, de care erau prinse două bucăţi de pânză, ca un şorţ, acoperind partea din faţă a corpului şi pe cea din spate, îşi punea în picioare *cactli* (talpă cu toc, prinsă de picior cu benzi de piele încrucişate) şi se repezea la izvor, sau la fântână, sau la canal, pentru toaleta lui de dimineaţă. Aztecul era extrem de curat şi se spăla cel puţin de două ori pe zi, folosind fructul „arborelui de săpun", de fapt, *copalxocotl,* uneori şi rădăcina plantei *Saponaria americana,* folosită şi la spălarea rufelor.

Dacă starea lui materială era satisfăcătoare, aztecul amenaja o anexă a casei sale, destinată îngrijirii trupului, o baie, în accepţiunea modernă a cuvântului: *temazcalli era* o baie de aburi.

Soţia lui, între timp, scormonea jăraticul din vatră şi aţâţa focul cu un beţişor în vârful căruia era fixat un dreptunghi mare, lat, din împletitură de trestii. După aceea, se ocupa de pregătirea mesei: lua un „concasor", se aşeza în genunchi în faţa pietrei *metlatl*-ului, ca să zdrobească şi să piseze boabele de porumb. Prepara un aluat pe care îl frământa bine cu mâinile ei vânjoase: primele *tlaxcalli (tortillas)* din ziua aceea.

Dacă soţul era ţăran, muncitor, meşteşugar, ea îi pregătea de grabă un *itacatl* (o gustare) şi îl însoţea până la pirogă; îl vedea îndepărtându-se încet de ţărm, apoi auzea tot mai slab bătaia ritmică a vâslelor.

Femeia aztecă purta *cueitl,* ca o fustă lungă, prinsă în talie cu un cordon brodat; pieptul era gol, numai femeile nobile şi bogate îşi acopereau sânii cu un *huipilli,* ca o bluză largă, foarte decoltată şi brodată cu mult gust.

Cu cât posibilităţile materiale erau mai bune, cu atât veşmintele bărbaţilor şi femeilor aztece erau mai bogate, ţesăturile mai alese, culorile mai strălucitoare, şi broderiile mai complicate şi mai variate.

Menţinerea frumuseţii – cosmetica aztecă

În mod obişnuit, ţesăturile erau confecţionate din fibre de agavă *(ixtle),* iar cele destinate claselor sociale superioare erau din ţesătură de bumbac.

Femeile bogate erau foarte cochete şi dispuneau de toate mijloacele necesare pentru îngrijirea frumuseţii lor: puteau să se privească îndelung în oglinzile de obsidian sau de pirită şlefuită şi lustruită; îşi ungeau pielea – pe care o considerau prea închisă – cu o cremă de *tecozauitl,* conţinând argilă galbenă.

Numai *auianime* – femeile rezervate plăcerilor tinerilor războinici – aveau voie să-şi vopsească dinţii cu roşu sau cu negru; uneori, cu ace fine, îşi gravau, între derma şi epiderma sânilor, linii extrem de subţiri, de culoare albastră. De asemenea, numai ele aveau voie să-şi poarte părul lung până la şolduri, despletit; tot ele mestecau *tzictli,* fără să stârnească vreun protest, sau îşi învăluiau trupul gol în fumul aromat al ierburilor care ardeau în cădelniţă, ca să fie cât mai atrăgătoare.

Celelalte femei nici nu se gândeau să le imite, pentru că *auianime* aveau un statut special, iar cele care le urmau pilda erau socotite femei desfrânate.

Bijuteriile

Bărbaţii şi femeile aztece preferau veşmintele simple; în schimb, aveau o adevărată pasiune pentru bijuterii şi pene. Bărbaţii, într-o măsură şi mai mare, pentru că se bucurau de privilegiul de a-şi găuri nările, buza inferioară, pielea de pe bărbie, ca să-şi incrusteze pietre preţioase, jad, turcoază, sidef, cristal sau aur. Podoabele acestea precizau poziţia socială a celui ce le purta: anumite bijuterii erau apanajul elitei, conform unei ierarhii riguros stabilite. Coroane de pene, în culori variate, aranjate cu multă fantezie completau ţinuta

elegantă.

Brăţările, la mâini, la gleznă, podoabele pentru urechi, cordoanele incrustate erau purtate, după mijloacele fiecăruia, fără nici o îngrădire. Toţi aveau dreptul să le poarte şi înţelegeau să profite de această posibilitate.

Mesele

Aztecii nu acordau prea multă atenţie meselor; ei mâncau ca să se hrănească, fără să se preocupe de calitatea alimentelor. Nu exista micul dejun. După câteva ore de muncă, dimineaţa, fiecare mânca un fel de fiertură de mălai, îndulcită, uneori condimentată cu ardei iute. Cei bogaţi puneau cacao.

Către orele şaisprezece-şaptesprezece, când căldura era copleşitoare, aztecii se întorceau acasă pentru masa familială principală.

În familiile modeste se aşezau lângă vatră, cu trupul ghemuit, şi masa lor se compunea de obicei dintr-un piure de boabe de fasole, roşii crude, larve din mlaştini. Mâncau rareori peşte; uneori vânat, dar unul din felurile preferate era curcanul fript. La masă se serveau *tortillasde* mălai.

Priceperea culinară a bucătarilor azteci era remarcabilă; ei ştiau să pregătească alimentele de bază cele mai simple în zeci de feluri, transformându-le în delicii gastronomice; neavând ulei sau grăsime, aztecii ignorau prăjeala.

În general, a lua masa însemna ceva mai mult decât executarea, fără plăcere, a unui ordin lăuntric. Majoritatea populaţiei era formată din preoţi şi din soldaţi; deseori cei dintâi „uitau" de pofta de mâncare şi posteau, pentru mulţumirea zeilor. Soldaţii preţuiau cel mai mult forma fizică, sportivă.

Sărbătorile – jocurile

Aztecilor le plăcea să se amuze, să se distreze.

La sărbători religioase, la botezuri, la logodne, la nunţi, la întoarcerea triumfală a unui comandant sau a unei expediţii comerciale, se organizau mari petreceri; muzica – tobe, tamburine, flaute – însufleţea dansatorii purtând costume în culori vii, strălucitoare, împodobite cu pene, cu bijuterii. La sfârşitul mesei de gală, sunetul grav al gongului cu două tonuri – *teponaztli* – anunţa prezenţa poeţilor, care declamau texte de mare sensibilitate, folosind un vocabular bogat, metaforic, subtil, fiind ascultaţi cu luare aminte şi admiraţi de cei prezenţi.

Întrecerile sportive erau foarte apreciate. *Tlachtli* a fost practicat din timpuri străvechi; era un joc cu o minge grea de cauciuc, de mărimea unui pepene galben. Se juca pe teren plat, asemănător cu terenul de baschet; în locul panoului era un zid de piatră; în locul coşului, un inel de piatră cu diametrul puţin mai mare decât al unei mingi. Se trasa o linie, ca să împartă în două terenul, pentru cele două echipe. Evident, mingea trebuia trecută prin inelul echipei adverse şi nu era uşor; la *tlachtli* jucătorul nu se putea folosi de mâini, ca la baschet, nici de picioare, ca la fotbal. Mingea trebuia pasată numai cu şoldurile şi cu genunchii. Jucătorii loveau uneori atât de tare încât cel atins era doborât la pământ, fără cunoştinţă. Mingea aceasta grea din cauciuc, lansată cu putere în pântecele adversarului, făcea numeroase victime. Cariera jucătorilor era scurtă; deşi erau protejaţi de o cască din piele, a cărei parte inferioară apăra bărbia, de apărătoare pentru clavicule şi de mănuşi enorme, şocurile violente provocau hematoame grave, care trebuiau operate imediat, pe tuşă, ca să se scurgă sângele. Partida era câştigată când se marca un gol.

Împăratului nu-i plăcea să piardă

Tlachtli era îngăduit numai suveranilor şi curtenilor, pentru că avea o semnificaţie divină (mingea înfăţişa, probabil, un astru aspirat de puterile binefăcătoare ale zilei sau de cele răufăcătoare ale nopţii). Partidele erau urmărite cu entuziasm şi se făceau pariuri pe mize extrem de importante: se cunoştea cazul unor prinţi care au pariat pe toate bunurile lor; pierzându-le, au devenit sclavi.

Împăratul Axayacatl a pariat în cursul unui meci de *tlachtli:* dădea grădinile sale din Mexico pe grădinile pline de flori ale suveranului din Xochimilco, oraş aşezat la vest de lacul Chalco, situat la sud de lacul Toxcoco-Mexico. Spre marele ghinion al împăratului, a câştigat suveranul din Xochimilco. Aparent, Axayacatl s-a stăpânit şi şi-a acceptat neşansa; dar, a doua zi, şi-a trimis războinicii, ca să-i adreseze învingătorului felicitările de rigoare. Ei au făcut-o într-un mod perfid, mârşav: i-au petrecut în jurul gâtului o coroană de flori, în care era ascuns un laţ metalic. Făcând o plecăciune, şeful grupului de „lăudători" a tras de laţ şi l-a sugrumat pe suveranul din Xochimilco. Ei ştiau bine că unui împărat nu-i place niciodată să piardă!

Patolli – **jocul cu zaruri**

În afara aristocraticului *tlachtli,* aztecii jucau *patolli,* cu boabe de fasole pe care erau marcate puncte cu valori diferite. Se aruncau ca zarurile, într-un spaţiu anumit, făcându-le să se rostogolească. Potrivit numărului de puncte obţinute, cei patru jucători mutau de-a lungul celor 52 de căsuţe o pietricică frumos colorată (fiecare jucător îşi avea propria pietricică, de culoare diferită).

Primul care revenea la punctul de plecare era numit câştigătorul jocului, luând mizele celorlalţi trei jucători.

Aztecii făceau pariuri fantastice; nici o lege nu le-o interzicea; era ca o supapă de siguranţă, o cale de descătuşare, de exprimare a pasiunilor lor.

Jucători fanatici, în jocul vieţii şi în cel al morţii, aztecii au pierdut totul, pentru că au pariat totul pe întoarcerea lui Quetzalcoatl.

Ştiinţa şi ario

Dacă un aztec ar fi rostit cuvintele „Astăzi, mai mult decât ieri şi mai puţin decât mâine" – afirmaţie actuală, uşor abuzivă – ar fi nedumerit profund şi ar fi indignat interlocutorul său, pentru că, în accepţiunea aztecă, timpul reprezenta o permanentă renaştere, un flux vital continuu, axat pe Marele Cerc creat de zei.

După părerea lor, timpul nu era inert, dimpotrivă! Era un material viu, un dar al zeului; ei se înfruptau din viaţă ca dintr-o prăjitură savuroasă, din care fiecare trebuia să primească porţii aproximativ egale.

Totul este cuprins de timp, iar timpul este prezent în tot: anotimpuri, catastrofe, sfârşitul lumii chiar, formează un şir lung, în care elementele din capul listei se întâlnesc, inevitabil, cu elementele de la sfârşitul ei, în 52 de ani, anii ciclului solar. Poate să piară totul, dar poate să reînceapă totul!

Înţelegem acum cât erau de tulburaţi şi de neliniştiţi aztecii, la fiecare început de jumătate a secolului.

Înţelegem cu atât mai mult strădaniile lor de a măsura scurgerea timpului, de a-i preciza valorile, dorind ca, în sfârşit, viaţa să le fie cât mai plăcută şi mai uşoară, fiind înscrisă în acest calendar implacabil.

Un calendar mult mai exact decât al nostru

Oamenii de ştiinţă din epoca noastră, în special cei care se ocupă de domeniul astronauticii, îşi exprimă admiraţia faţă de precizia, aproape absolută, a măsurării timpului, arătându-şi în acelaşi timp nedumerirea – sau via curiozitate – în privinţa mijloacelor folosite pentru a ajunge la rezultatul acesta, mai cu seamă în domeniul astronomiei. Calculele aztece sunt riguros exacte, nu diferă – decât cu câteva minute pe an – de rezultatul operaţiunilor efectuate pe maşinile electronice cele mai perfecţionate. Chiar această diferenţă minimă atestă înaltele cunoştinţe ale aztecilor. Ei cunoşteau foarte bine anumite operaţiuni; ştiau ce calcule trebuiau efectuate astfel încât anul lor, de 365 de zile să coincidă perfect cu măsurarea timpului exact necesar rotirii pământului în jurul soarelui.

Ei acordau anului real o durată de 365,2420 de zile, adică o diferenţă de 2/10000 faţă de operaţiunile recente ale astronomilor noştri, în privinţa calendarului gregorian, al nostru, acesta se bazează pe 365,2425 zile, adică o abate re de 3/10000…

Misterul mijloacelor folosite

Dacă suntem în măsură să apreciem uimitoarea precizie a calculelor aztece, în schimb nu dispunem de nici un indiciu care să ne permită să elucidăm misterul privind mijloacele folosite, pentru obţinerea unor rezultate excepţionale.

Marii preoţi împreună cu câţiva profesori pasionaţi de la Caimecac consacrau studierii bolţii cereşti cea mai mare parte a timpului lor. Ce aparate foloseau? Ce instrumente aveau? Nu se ştie!… Misterul lor a rămas nepătruns; se bănuieşte, în general, că înălţarea unor monumente de piatră nu a fost întâmplătoare, că anumite piramide, având o orientare bine calculată, puteau să le servească ca puncte de reper, în momentul în care soarele ajunge la zenit, iar obiectele reprezintă puncte care nu proiectează nici o umbră.

Aceşti preoţi-astronomi cunoşteau uimitor de mult mişcările de rotaţie ale corpurilor cereşti – principalele stele –, ale soarelui şi ale lunii.

Ei alcătuiau tablete, pe care înscriau eclipsele de soare sau de lună, cu o exactitate desăvârşită.

„Strămoşii noştri ne-au învăţat cum să procedăm"

Mă aflam în Mexic, într-o zonă destul de izolată de civilizaţia actuală, unde trăia tribul indienilor chiapas; ştiind că peste câteva zile urma să aibă loc o eclipsă de soare totală, am pomenit acest fapt, seara, când

ne strângeam cu toţii în jurul vetrei familiale. Prietenii mei chiapas, câtuşi de puţin surprinşi, mi-au spus că, într-adevăr, şi ei aşteptau eclipsa. Dar le-a fost imposibil să-mi explice, iar mie şi mai mult, ca să înţeleg, prin ce procedeu sau potrivit cărei tradiţii ajunseseră la cunoaşterea datei exacte şi a momentului precis, în ziua în care eclipsa va proiecta asupra pământului întunecimea ei alarmantă.

Mai mult! Ştim că lipsa unor măsuri de prevedere când se urmăreşte eclipsa solară, la anumite latitudini, poate provoca leziuni grave ale ochiului, tulburând vederea. Din dorinţa de a-i feri de un astfel de accident şi, pentru că urma să plec a doua zi, i-am prevenit, atrăgându-le atenţia asupra copiilor, care sunt pretutindeni curioşi şi dornici să descopere ceva senzaţional. Prietenii mei chiapas au zâmbit îngăduitor şi mi-au spus, cu toată convingerea:

— Vom vedea cum pământul absoarbe soarele. Vom privi şi nu ni se va întâmpla nimic, pentru că strămoşii noştri ne-au învăţat cum să procedăm.

Mi-au adus atunci un fel de lighean mare din teracotă, de culoarea argilei, fundul lui fiind înnegrit. L-au umplut cu apă până a fost plin ochi…

Din ce în ce mai zâmbitori, ei mi-au dat de înţeles că în ziua în care se va produce eclipsa nu vor avea altceva de făcut decât să o observe în mod indirect, prin această oglindă neobişnuită. Eclipsa se va reflecta în ea, fără a dăuna vederii lor în nici un fel…

Cu privire la cunoştinţele astronomice ale aztecilor, dispunem de un singur reper: ei se foloseau de constelaţia Pleiadelor[32] de planeta Venus şi de Steaua Polară, ca bază permanentă a calculelor lor.

Spiritul lor creator, nivelul cercetării lor, roadele ei, au uimit omenirea.

Inventatorii numărului zero

Numeraţia lor era exemplară. Multă vreme a fost atribuită mayaşilor, dar analizele efectuate cu carbon 14 au indicat o dată mult mai veche: numeraţia ar fi fost creată de olmeci, predecesorii îndepărtaţi ai aztecilor.

Pentru ei era evidentă necesitatea numărului zero; conceptul matematic al acestui număr a apărut în Meso-America cu o mie de ani mai devreme decât în Europa occidentală; de asemenea, a precedat Egiptul sau India.

O civilizaţie capabilă să conceapă ideea numărului zero merită toată admiraţia noastră, deoarece constituie baza matematicii cunoscute de noi.

Pentru numeraţia lor, aztecii, bazându-se pe zero, au creat sistemul dublu zecimal, pentru că nu au numărat numai degetele de la ambele mâini (ceea ce am făcut noi, pentru sistemul nostru zecimal), ci şi degetele de la picioare.

Cifra capătă valoare diferită, potrivit aşezării sale în grupul de cifre. Numărul se scria de jos în sus şi se citea la fel.

Aztecii foloseau, ca semne ale numeraţiei, punctul – de la 1 la 20; drapelul – pentru 20; o pană – pentru 400; un sac cu curea de piele şi cu trei ciucuri – pentru 8000.

Două calendare

Aztecii foloseau două calendare: unul de 365 zile, altul, religios, de 260 zile, care se întrepătrundeau cu o mare exactitate, ca, în cele din urmă, să formeze un sistem unic. Anul obişnuit de 365 zile era alcătuit din 18 luni, fiecare de câte 20 zile, plus 5 „zile vide" numite *nemontemt,* anul constituia astfel „calendarul *Xihuitf.*

Lunile erau consacrate unor zei şi aminteau fenomenele naturale sau sărbătorile agricole care trebuiau ţinute numai la o dată fixă.

Cele douăzeci de zile se numeau: *ocelotl* (jaguar); *cuauhtli* (vultur); *cozcacuauhtli* (acvilă); *ollin* (cutremur); *tecpatl* (silex); *quiahuill* (ploaie); *xochitl* (floare); *cipactli* (crocodil); *ehecatl (vani); calli (casă); cuetzpallin* (şopârlă); *coatl* (şarpe); *miquitzli* (moarte); *mazatl* (căprioară); *tochtli* (iepure de casă); atf(apă); *itzcuintli* (câine); *ozomatli* (maimuţă); *matinalii* (iarbă uscată); *acatl* (trestie).

Cele 18 luni se numeau: *izcalli, atlcahualo, tlacaxipehualiztli, tozoztontli, hueytozoztli, toxcatl, etzalcualiztli, tecuilhuitontli, hueytecuilhuitl, tlaxochimaco, xocotlhuetzi, ochpaniztli, teotleco, tepeihuitl, quecholli, penquetzaliztli, atemoztli, lititl.*

Anul purta şi el un nume – *acatl, tecpatl, calli, tochtli* – deosebit de important. Aztecii îşi imaginau

[32] Grup de stele din constelaţia Taurului; Cloşca-cu-pui.

lumea sub forma unei cruci cu estul în sus, vestul în jos, nordul la dreapta şi sudul la stânga; ei împărţiseră la patru, cele douăzeci de semne ale zilelor, rezultând grupe de câte cinci; fiecare grupă corespundea unui punct cardinal: *acatl* la est, *catli* la vest, *tochtli* la sud, *tecpatl* la nord. Prezicătorii puteau spune imediat ce fel de an va fi, în funcţie de numele ce-l purta, având calităţile şi defectele specifice numelui respectiv.

Tonalpohualli era numele dat calendarului religios sau almanahul sacru. Anul religios dura 260 de zile, pentru că diferenţa dintre anul solar şi anul religios era de 365-260=105 zile, fapt care corespundea unui alt fenomen, şi anume că în zona aceea soarele ajungea la zenit la intervale regulate, de 105 şi de 260 de zile. De altfel, dacă înmulţim cele 13 cifre de bază ale calendarului de preziceri cu cele 4 semne-simbol ale anului, obţinem 52 de ani – o perioadă se încheia, alta reîncepea.

Aztecii numeau *xiuhmolpilli* ciclul de 52 de ani. La fiecare reînnoire a ciclului, ei erau foarte neliniştiţi pentru că după 52 ani, timpul se putea opri brusc…

Fiecare an sfârşea cu cele „5 zile vide"; bineînţeles, această prevedere era respectată şi în ultimul an al ciclului, al 52-lea. Atunci, zilele acestea de profundă îngrijorare erau consacrate reglementării situaţiei faţă de zei: purificarea trupului prin spălări ritualice, curăţenia impecabilă a căminului familial; pe urmă se spărgeau toate străchinile, vasele din lut, toate accesoriile din gospodărie, se arunca apă pe foc, ca să fie stins; mulţi azteci aruncau în lac obiecte de valoare.

„Conturile" acestea odată încheiate, lumea se pregătea cu înfrigurare pentru ceremonia „Focului cel nou" – numai atunci puteau afla dacă viaţa „va fi reluată".

Preoţii îmbrăcau veşmintele idolilor pe care-i slujeau şi după apusul soarelui, în cea de-a cincea „zi vidă", ultima, porneau încet, măsurându-şi paşii, astfel încât să ajungă pe vârful colinei Steaua exact la miezul nopţii (colina se afla între Ixtapalapa şi Coyoacan). Acolo, în faţa templului, erau aşteptaţi de tot norodul.

Îngrijorarea, tulburarea, sporeau: dacă focul cel nou nu se aprindea, lumea era sortită celor mai cumplite calamităţi.

„Preotul având misiunea de a aprinde „Focul cel nou" purta instrumentele necesare şi de-a lungul drumului – de la Mexico la colină – încerca diferite modalităţi de a aprinde repede focul.

Toţi aşteptau cu teamă deznodământul: dacă preotul nu putea să facă să izbucnească flăcările focului cel nou, însemna sfârşitul lumii: întunericul şi negura vor fi veşnice, soarele nu va mai răsări niciodată; din ceruri vor pogorî pe pământ *tzitzimine* – monştri stelari care vor distruge omenirea. În faţa acestor previziuni catastrofale, fiecare îşi lua măsuri de preîntâmpinare a lor sau de salvare a propriei vieţi. Astfel, nimeni nu îndrăznea să rămână la nivelul solului; toţi urcau pe acoperişurile plate ale caselor. Femeile însărcinate purtau pe faţă o mască din frunze de maguey; erau închise în podurile caselor, pentru că se credea că ele puteau să se preschimbe în fiare, care i-ar fi înghiţit pe toţi cei ce se aflau în casă. Copiii erau şi ei închişi, şi nu erau lăsaţi să doarmă; părinţii îi plimbau de colo-colo, îi certau, ca să-i ţină treji, pentru că, dacă adormeau, ar fi fost transformaţi în şoareci, îndeplinind toate aceste cerinţe ale tradiţiei religioase, nu-i mai rămânea populaţiei decât să urmărească, cu sufletul la gură, ivirea primei scântei a focului cel nou…" (după relatarea lui Sahagun).

Preotul trebuia să pândească momentul favorabil, când anumite stele ajungeau la o poziţie ideală, pe bolta cerului, ca să fie sigur că focul putea fi reaprins.

O jertfă umană pentru „Focul cel nou"

„Preotul se apropia atunci de un om ales, cu multă grijă, pentru calităţile sale morale deosebite, care trebuia jertfit zeului. Aşezat pe piatra unde se făcea sacrificiul, cu pieptul dezgolit, victima îşi aştepta sfârşitul glorios.

Preotul punea pe torsul gol, pe care respiraţia grea, precipitată, îl scutura cu putere, o scândurică din lemn moale şi, ţinând în mâini un beţişor rotund, îl învârtea cu repeziciune pe plăcuţa aceea.

Fricţiunea stăruitoare încălzea lemnul. Se ridica la început un fum uşor, apoi lemnul moale se îngălbenea, se înnegrea până când ţâşneau câteva scântei. Preotul înteţea ritmul mişcărilor sale, până când lemnul începea să ardă şi ţâşneau primele flăcări.

Atunci, preotul, plecându-se asupra victimei, îşi lua cuţitul de obsidian, făcea o mare incizie intercostală şi smulgea inima celui jertfit; caldă încă, o înălţa în semn de victorie, ca să o vadă mulţimea. Plăcuţa de lemn ardea; se aţâţa focul cu vreascuri, cu crengi groase; pe pieptul celui jertfit ardeau lemnele unui rug uriaş, în care preotul arunca inima şi aştepta până când nu mai rămânea decât cenuşa ei".

Sahagun mai adăuga alte detalii: „Pe colină, îndată ce Focul cel nou prindea viaţă, se aprindea un foc mare, care putea fi zărit de la distanţe mari… Preoţii, veniţi din toate colţurile ţării îşi aprindeau torţe din lemn de pin, în formă de secure şi coborau în fugă coasta colinei, ca să ducă Focul cel nou în toate oraşele… Erau

aleşi cei care alergau cel mai repede, astfel încât să se transmită Focul cel nou în cel mai scurt timp posibil. Era un spectacol impresionant, care merita a fi văzut: mulţimea aceea care se îmbulzea în templele idolilor unde fusese rânduit Focul, de la care toţi îşi aprindeau torţele, ca să-l poată duce în casele lor. Toate flăcăruile acestea străluceau şi, deşi era noapte, era lumină ca ziua-n amiaza mare.

Mai târziu, locuitorii fiecărui oraş, ai fiecărei case, se îmbrăcau frumos, îşi puneau haine noi, podoabe, bijuterii; aşterneau rogojini noi, totul fiind împrospătat, reînnoit, primenit, în căminul fiecăruia, în vederea sărbătoririi începutului unui nou an.

Pretutindeni se organizau petreceri, era multă voie bună pentru că se credea că ciuma şi foametea – care le dăduseră târcoale – fuseseră alungate; ca semn de recunoştinţă, se aruncau în foc cantităţi mari de tămâie".

În felul acesta era marcat începutul unei noi etape, de 52 de ani, desigur cu eventualitatea unor „accidente pe traseu", descătuşată de obsesia sfârşitului lumii.

Horoscopul reglementează cursul vieţii

Am văzut că la naşterea unui copil se acorda o mare importanţă zilei în care se născuse. Prezicătorul sau *tenamacac* începea imediat să verifice ce anunţa asocierea semnului zilei cu numărul indicând poziţia sa în cursul lunii. Dacă rezultatul era pozitiv, copilul primea numele acelui semn benefic sau pe cel al unui animal sacru. Dacă era negativ, se elaborau tot felul de combinaţii pentru a-i preschimba caracterul nefavorabil.

Cei mai iscusiţi în descoperirea celui mai bun „aranjament cu cerul" erau *tonalpouhque;* cunoaşterea celor două calendare era completată de cea a astrelor, dat fiind că îşi consacrau viaţa studierii nopţii înstelate.

Ei deţineau secretul unor soluţii fără cusur, plănuiau „conjuncturi" de care protejatul lor beneficia toată viaţa.

Zilele de 7,10,11,12, şi 13 erau considerate zile faste, în schimb, lumea se ferea de 9!

De altfel, semnele aducătoare de noroc erau deseori modificate de „Stăpânii nopţii" (cele 9 divinităţi), care puteau interveni, contracarând un eveniment fericit.

Sărbători mexicane actuale de origine aztecă

Astronomii azteci au calculat şi anul venusian. Ei au descoperit un raport care exprima echivalenţa celor 65 de ani venusieni cu cei 104 ani solari. Astrologii azteci au fost mulţumiţi să constate că la sfârşitul fiecărei perioade de 104 ani corespundea cu precizie *tonalpohualli,* ciclul de 52 de ani, începutul anului venusian, începutul anului solar.

Un eveniment atât de deosebit trebuia sărbătorit cu fast. Anumite sărbători sunt păstrate şi în prezent, iar în unele oraşe mexicane toată populaţia ştie pe dinafară calendarul divinatoriu de 260 de zile şi cunoaşte vechea denumire a zilelor şi a semnelor. Sărbătorile religioase, păgâne, războinice, sunt atât de numeroase încât un om de stat mexican mi-a mărturisit, cu regret:

— Zilele de sărbătoare, când nu se lucrează, sunt o adevărată calamitate pentru economia noastră naţională.

Cea mai lungă grevă europeană nu valorează nici o zecime din costul sărbătorilor noastre…

Oficiul de turism mexican publică, de altfel, o broşură de două sute de pagini, în care sunt anunţate şi descrise multiplele sărbători mexicane, informând publicul în privinţa modalităţilor de a participa.

Un ziarist mexican – mi-e greu să mă pronunţ dacă era optimist sau pesimist – a afirmat că, dacă punea la socoteală şi duminicile, existau 142 de zile de sărbătoare (zile nelucrătoare) în Mexic. Evident, e cam mult!

Se discută „Piatra Ciclurilor" – dezbateri îndelungate

Înainte de a se întoarce în patria lor, cei ce au vizitat Mexico cumpără, ca amintire, butoni de manşetă, port-chei, obiecte din lemn, piatră, argint sau aramă, pe care s-a gravat faimosul calendar aztec de 365 de zile: este vorba despre calendarul de piatră, deseori numit şi „Piatra Ciclurilor".

Interpretările specialiştilor, ale oamenilor de ştiinţă sunt multiple, contradictorii, dând naştere la dezbateri pătimaşe, soldate uneori cu vrăjmăşie pe viaţă, în realitate, „Calendarul Ciclurilor" se aseamănă cu un autentic han aztec. Fiecare contribuie cu ce îi place să descopere.

Nu se poate tăgădui faptul că reprezintă o chintesenţă a cunoştinţelor dobândite de oamenii din Tenochtitlan. Unii văd în el precizarea viitorului speciei umane, alţii îl socotesc un sistem perfect de calcul al timpului; sunt şi unii care susţin că fiecare punct, fiecare linie, fiecare pătrat, fiecare circumferinţă prezintă perioadele sinodice ale planetelor Venus, Marte şi Saturn. Timpul va face alegerea potrivită, pentru a-i da calendarului aztec o semnificaţie corectă.

Semne prevestitoare îngrijorătoare

Ca şi grecii, romanii sau egiptenii, aztecii acordau o j însemnătate covârşitoare semnelor prevestitoare.

Tulburarea noastră este cu atât mai mare, cu cât anumite fenomene s-au ivit înaintea invaziei spaniole – nu ne putem îndoi de realitatea lor, pentru că am avut la dispoziţie mai multe mărturii ale băştinaşilor, adunate din diferite părţi ale imperiului imediat după cucerire. De asemenea, sinceritatea şi obiectivitatea relatărilor lui Sahagun sau Munoz Camargo erau evidente.

Când *apărea* un semn prevestitor, preoţii, astronomii, ghicitorii, erau convocaţi, pe rând, şi fiecare se străduia să tălmăcească cât mai bine semnul trimis de divinitate.

De cele mai multe ori – fără vreo înţelegere prealabilă – concluziile lor erau identice.

În cei zece ani premergători prăbuşirii imperiului au fost semnalate opt prevestiri, care i-au neliniştit pe azteci. Ultimele două au fost transmise lui Moctezuma, împărat şi mare preot suprem, care a fost profund impresionat.

Prima prevestire

Iată ce relata Munoz Camargo:

„Cu zece ani înaintea sosirii spaniolilor în această ţară, a fost observat un semn, care a fost luat drept o prevestire sinistră, un augur al nenorocirii, o minune ciudată: s-a ivit o coloană de foc, o vâlvătaie, care răspândea o lumină strălucitoare, din care ţâşneau scântei, care aruncau şi ele o lumină orbitoare, încât s-ar fi crezut că sunt zorile unei zile luminoase. Coloana de foc părea ţintuită pe bolta cerului; baza ei era foarte mare şi se sprijinea pe suprafaţa pământului; dar, de la soclu în sus se subţia tot mai mult până când rămânea un vârf care se înălţa spre cer, semănând cu o piramidă. Coloana aceasta apărea către amiază; de la miezul nopţii până în zori ea lumina neîncetat; dispărea numai la lumina zilei, învinsă de puterea soarelui. Semnul acesta s-a arătat un an, calculat de la începutul anului pe care băştinaşii îl împart în douăsprezece locaşuri, ceea ce înseamnă, conform calendarului nostru castilian, anul 1517.

Semnul prevestitor i-a îngrozit pe indieni; îşi manifestau jalea prin ţipete, vociferări, urlete, se băteau cu palma peste gură, după cum le era obiceiul: erau înspăimântaţi de moarte.

Durerea lor profundă, tânguiala lor erau însoţite de sacrificii sângeroase, de holocausturi umane, după cum era obiceiul, în cazurile grave, de calamitate publică; într-o asemenea conjunctură se înmulţea numărul sacrificiilor şi al superstiţiilor.

Tulburaţi, uluiţi, îngroziţi, aztecii se întrebau ce putea să însemne acea minune; încercau să afle de la magi şi ghicitori explicaţia şi sensul acestui semn neobişnuit, nemaivăzut, în întreaga lume.

Să nu uităm că aceste prevestiri s-au ivit cu zece ani înainte de sosirea spaniolilor: datarea celor douăsprezece locaşuri corespunde anului 1517, cu doi ani înainte de apariţia spaniolilor pe teritoriul acesta!

Al doilea semn rău

„A doua minune, semn, augur sau prevestire, relatată de locuitorii Mexico-ului, a fost incendierea templului Diavolului, numit de ei templul lui Huitzilopochtli. Nu putea fi nimeni învinovăţit de producerea incendiului; a fost atât de brusc şi de rapid încât se vedeau, ţâşnind din porţile templului, limbi de foc care se ridicau până la cer; într-o clipită flăcările au cuprins templul, care a ars fără ca cineva să poată stăvili focul; a rămas doar cenuşa. Când s-a declanşat incendiul a fost zarvă mare, strigăte după ajutor, de genul: „Haideţi, mexicani! Veniţi cât mai iute cu ulcioare cu apă, ca să stingeţi focul!" Cei care au putut să vină s-au apropiat de foc, vrând să arunce apă peste el şi să-l stingă; dar în clipa aceea focul se înteţea şi mai mult, astfel încât totul s-a prefăcut în scrum."

Al treilea semn

„Al treilea fenomen extraordinar a fost trăznetul care a lovit un templu al idolilor, al cărui acoperiş era din paie *(xacal,* în limba autohtonă). Pe templul acesta, pe care aztecii îl numeau Tzonmolco, consacrat zeului lor Xiuhtecutli, a căzut trăznetul fără să fie vestit de un fulger sau de un tunet; ploua mărunt şi atât.

Semnul acesta prevestitor nu putea aduce decât o mare nenorocire: templul lovit de trăznet – atât de inexplicabil – a ars complet."

A patra prevestire

A patra prevestire a avut loc în plină zi, când soarele strălucea mai tare ca oricând; în văzduh au apărut

grupuri de câte trei comete, venind din apus, deplasându-se cu viteză spre răsărit, ca păsările în zbor; pe tot parcursul, ele aruncau scântei şi jar, proiectându-le departe… aveau cozi atât de mari şi de late încât nu se putea aprecia nici lungimea, nici lăţimea lor. Cât timp a durat fenomenul acesta, s-au auzit zgomote, urlete, strigăte."

AI cincilea semn rău

Al cincilea semn rău a fost furtuna stârnită din senin pe lacul din Mexico, fără să fie nici o pală de vânt; lacul s-a învolburat, s-a acoperit de spuma valurilor, atât de înalte încât au inundat majoritatea caselor din oraş, care s-au prăbuşit; în cele din urmă casele – cu tot avutul lor – au pierit, lacul le-a acoperit."

Al şaselea semn

‚AI şaselea semn, totodată a şasea minune s-a manifestat printr-o voce de femeie, care s-a făcut auzită multe nopţi de-a rândul: ea plângea în hohote, suspina, se tânguia: „O, copiii mei! Pieirea noastră este neîndoielnică"… alteori ea striga: „O, copiii mei! unde aş putea să vă duc şi să vă ascund"?

A şaptea prevestire

„Al şaptelea semn şi mare minune a fost prinderea unei păsări asemănătoare cocorului, cu penajul gri-brun. Marinarii – sau luntraşii, sau vânătorii la pândă – care au capturat-o pe lacul din Mexico au fost uimiţi şi au dus-o imediat lui Moctezuma. Împăratul era în palat, ca de obicei, la ora aceea, stătea în Sala Tenebrelor. Soarele era spre apus, dar lumina încă; pasărea era atât de stranie, apariţia ei era atât de fantastică, încât orice descriere păleşte. Pe cap purta o diademă, asemenea unei oglinzi rotunjite, foarte diafană, transparentă, luminoasă, în care se reflectau cerul, astrele şi stelele pe care astrologii le asociază cu zodia Gemenilor; când a văzut împăratul minunăţia aceasta, a rămas uluit, năucit, socotind că prezenţa stelelor de pe cer, pe diadema acestei păsări, nu putea fi decât prevestirea unei nenorociri.

A doua oară, când Moctezuma şi-a aţintit privirile asupra diademei de pe capul păsării a văzut un cortegiu imens, cu multe detaşamente şi escadroane disciplinate, pe picior de război, bine înarmate, încăierându-se unele cu altele; în această scenă de luptă apăreau şi cerbi, precum şi alte animale. Copleşit de aceste viziuni înspăimântătoare, împăratul şi-a convocat magii şi prezicătorii cei mai învăţaţi şi mai înţelepţi.

Când s-au înfăţişat la palat, împăratul le-a explicat pricina nedumeririi sale: „Dragi prieteni, v-am chemat pentru că vreau să vă povestesc ce-am văzut prin diadema unei păsări care mi-a fost adusă în mod special, o captură rară, un vânat cum nu s-a mai pomenit altul pe pământ; în diadema aceea, transparentă ca o oglindă, am văzut un cortegiu, oameni necunoscuţi care mărşăluiau… priviţi cu luare-aminte pasărea aceasta cu diadema ei fără pereche; veţi vedea tot ce v-am spus şi poate îmi veţi tălmăci ce înseamnă minunea aceea."

„Tocmai se pregăteau să-şi spună părerea asupra acestui fenomen fantastic, când pasărea a dispărut brusc din ochii lor, fără ca ei să aibă răgazul să constate ceva."

Al optulea semn rău

‚A opta minune, totodată cel de-al optulea semn, remarcat la Mexico, a fost apariţia frecventă a doi oameni cu corpurile unite între ele, fenomen numit *tlacantzolli* de băştinaşi[33]

. Alteori se vedeau trupuri cu două capete, dintr-acelaşi trup; aceste anomalii erau aduse imediat la cunoştinţa împăratului. Odată ajunşi la palat, în Sala Tenebrelor, aceşti oameni neobişnuiţi dispăreau de îndată, fără ca să aibă cineva timpul să îi cerceteze mai bine; alte semne, tot atât de ciudate, prevesteau mari nenorociri, pieirea imperiului, sfârşitul lumii, după care urma crearea altei lumi, cu alte rase, noi locuitori ai Pământului. Durerea aztecilor era nemărginită: simţeau în mod nedesluşit apropierea unui deznodământ fatal; nu puteau să judece altfel fenomenele acelea, inexplicabile, uluitoare, cum nu s-au mai văzut pe întreg pământul."

O întrebare tulburătoare

Evident, semnele prevestitoare aveau o enormă importanţă pentru acest popor, care-şi reglementa viaţa după astrele studiate atât de minuţios de specialişti.

Aztecii ţineau seama de toate aceste fenomene, dar nu se lăsau doborâţi: continuau să supravieţuiască, să trăiască, să clădească, încrederea lor în puterile omului rămăsese intactă.

---

[33] *Tlacantzolli:* „oameni sudaţi". Munoz Camargo scrie: „Doi oameni cu trupurile lipite între ele". Noi am spune „fraţi siamezi", *(n.a.)*

Li se cuvine toată admiraţia şi preţuirea noastră: nici o civilizaţie nu a fost atât de copleşită de voinţa zeilor, atât de primejduită de deplasările astrelor, atât de condamnată de semne necruţătoare! Aztecii au încercat din toate puterile să lupte împotriva acestor nenorociri, cu tot curajul şi iscusinţa de care erau capabili. Tot ce se afla în jurul lor – mai cu seamă după părerea celor din Tenochtitlan, mai curând pesimişti, decât fatalist! – pe pământ, în cer, nu era oare ca un blestem al sorţii, iar viaţa nu sfârşea, cumva, printr-o „lume de dincolo" îndoielnică?

Aceasta-i „întrebarea" care-i neliniştea permanent pe azteci, într-un poem, care ni s-a transmis, din fericire, prinţul Ayocuan din Tecamachalco îşi exprimă tulburarea şi îndoielile (atât de fireşti!):

— Îmi este dat să trec prin viaţă ca florile ce se ofilesc?
— Nu va mai rămâne nimic din numele meu?
— Faima mea, în lume, va pieri şi ea?
— De ar dăinui cel puţin florile, cânturile!
— Ce ar putea face inima mea?
— Degeaba ne-am născut, degeaba am trecut prin lume.
— Să ne veselim, prieteni, să ne îmbrăţişăm!
— Păşim acum pe pământul smălţat cu flori.
— Nimeni nu ar dori pieirea florilor şi a cânturilor!
— Vor continua să trăiască, în casa Dătătorului de Viaţă.
— Aici, pe pământ, este doar domeniul clipei trecătoare.
— Locul acela, unde viaţa decurge într-un fel deosebit, îi este asemănător?
— Acolo, vom cunoaşte bucuria? Pe acolo există prietenia? Ori am fost sortiţi să vieţuim numai pe pământul acesta?

Sensibilitatea poetică a prinţului Ayocuan a subliniat importanţa covârşitoare a scurgerii timpului; aztecii acordau cea mai mare atenţie fiecărei ore din viaţă – din cele treisprezece ore ale zilei sau din cele nouă ore ale nopţii – stăpânită de voinţa unui zeu.

Înţelegem acum de ce era atribuită o pasăre-simbol fiecărui zeu protector al orelor (cucuvea, colibri, vultur, papagal, etc.): însemna zborul, scurgerea timpului, transmiţând un mesaj divin.

Cu toate acestea, aztecii şi-au dat toată osteneala să-şi înfrângă neliniştile, punând capăt întrebărilor chinuitoare; au trăit cu curaj, aşteptându-şi sfârşitul.

O scriere folosită doar ca suport al memoriei

Sistemul de scriere aztec este destul de complex. Evoluţia lui îl situează între ideogramă, interpretare fonetică şi pictografie sau reprezentare grafică.

Vocabularul nahualt era foarte bogat: termeni de o rară eleganţă, exprimând cele mai subtile nuanţe, cele mai rafinate construcţii abstracte. Limba nahualt era un instrument minunat, pe care-l puteau mânui cu măiestrie oratorii, povestitorii, poeţii.

Din păcate, scrierea lor nu permitea reproducerea exactă a limbii: folosind alternativ simbolurile şi reprezentările figurative, scrierea aztecă era cel mult un suport al memoriei.

Elevii erau nevoiţi să înveţe pe dinafară ceea ce se considera ca o chintesenţă a cunoştinţelor: poemele-capodopere, cartea viselor, principiile religioase – credinţa în zei.

Se scria pe cea de-a doua scoarţă a unui copac – *amaquauitl* – care se macera cu var, apoi se usca. Se obţinea un fel de hârtie, numită *amalt.*

Memorator, care mai mult încurcă decât descurcă

Cu ajutorul *amalt-ului,* aztecii au alcătuit „codice" – forme vechi ale unei cărţi –, având formatul unei benzi late de hârtie, care se poate îndoi şi dezdoi ca un acordeon; pe aceste „codice" erau pictate sau vopsite ideogramele, semnele figurative sau pictografia.

Culorile folosite de azteci ne uimesc şi în prezent; preparate pe baza unor elemente vegetale, minerale sau animale, fixate cu anumite gume (substanţe vâscoase, secretate de unele plante), ele ne-au parvenit, de foarte multe ori, absolut intacte. Cu toate condiţiile climatice nefavorabile, ele şi-au păstrat, de cinci secole, o prospeţime şi o strălucire neobişnuită.

De altfel, culorile aveau un rol deosebit în mijloacele artistice de exprimare. De pildă, fiecare nuanţă a culorii albastre conferea o valoare deosebită unui eveniment. Celelalte culori aveau aceeaşi semnificaţie; procedeul era identic.

Din pricina deficienţelor pe care le prezenta scrierea, „codicele” nu putea decât să amintească fapte şi cunoştinţe transmise prin viu grai, care trebuiau reţinute. Aceste memento pentru memorii mai slabe au dat multă bătaie de cap specialiştilor care căutau să găsească o rezolvare a cercetărilor lor.

Şaptesprezece „codice” admirabil conservate

Existau multe codice: unele erau legate foarte elegant, împodobite cu pietre preţioase, mai cu seamă cele care se refereau la zei sau care înfăţişau genealogiile imperiale.

În timpul cuceririi spaniole, numeroase „codice” au dispărut, din cauza războiului, nu din dorinţa specială de a le distruge a lui Hernando Cortez. Primul episcop al Mexico-ului, Juan de Zumarraga, precum şi Sfântul Oficiu al Inchiziţiei, pe care l-a reprezentat până în 1544, au fost multă vreme acuzaţi de executarea autodafeurilor[34] în cursul cărora aproape toate codicele rămase au fost arse. Un mare bibliograf al Mexicului din secolul XVI, Garcia Icazbalceta, biograful lui Zumarraga, a demonstrat nevinovăţia lor, deoarece distrugerea codicelor data din 1520 şi *se* datora tlaxcaltecilor, duşmanii înverşunaţi ai aztecilor, în plus, Zumarraga nu putea fi autorul moral al unei pierderi atât de mari, pentru că el a fost protectorul indienilor, întemeind la Tlaltelolco un colegiu vestit, pentru copiii lor, tipărind primele texte în *nahua,* susţinând, ca director onorific, catedra de *nahua* la Universitatea din Mexico. Referitor la Inchiziţie, ea nu avea sub jurisdicţia sa decât catolicii şi întotdeauna refuzase să intervină în probleme legate de păgâni, indieni sau alţi necredincioşi.

Din fericire, există încă şaptesprezece codice, de o valoare excepţională, risipite în diferite părţi ale lumii; Biblioteca Naţională din Paris posedă un exemplar, *Tonalamatl Aubin,* care conţine calendarul religios sau *tonalpohualli.*

Redactarea codicelor era rezervată unor specialişti desăvârşiţi, numiţi *tlacuilos,* care erau totodată artişti şi eruditi.

Pe de altă parte, după ce au fost cuceriţi de spanioli, aztecii au încercat să opună noilor legi ale învingătorului propriile lor legi. Fiind siguri că procedau de drept, ei se străduiau să amintească evenimente din trecut şi situaţii cu valoare de jurisdicţie. S-au tradus în limba spaniolă multe memorii sau relatări detaliate, din care ni s-a transmis o bună parte; datorită lor, desluşim mai bine documentele prehispanice care există încă.

Aztecii învaţă literele latine

Dacă dispunem de anumite date referitoare la viaţa şi la cultura aztecilor, aceasta se datorează nu numai studierii codicelor vechi, ci şi indienilor învăţaţi, care i-au frecventat pe primii spanioli cunoscuţi, străduindu-se să înveţe scrierea cu caractere latine. Descoperind acest nou mijloc de scriere, mult mai suplu, mai precis şi mai complet, ei s-au angajat să redacteze tot ce învăţaseră despre măreţia neamului lor, despre trăsăturile lui caracteristice, însemnând cu grijă tot ce îşi aminteau, în acest fel, a fost păstrată o mică parte a tezaurului lor literar.

Orice act important din viaţă era un pretext pentru etalarea talentului oratoric ai azteculuі. Ghemuit, cu genunchii îndoiţi, sprijinindu-şi greutatea trupului pe călcâie, privind în gol, fără un gest, oratorul îşi expunea părerile, îşi manifesta sentimentele, folosind prompt şi cu abilitate idei, metafore, repetări bine alese, imagini sugestive.

Când termina ce avea de spus, se ridica încet şi, plecând ochii, modest, se retrăgea, dând impresia că nu era deloc mulţumit de felul în care îşi rostise micul discurs.

Prinţii, marii demnitari, doamnele din „înalta societate”, cu har şi înclinaţie spre poezie, creau opere mai mult sau mai puţin izbutite.

Poemele aztece

„Poemele divine” aparţineau unui gen literar destinat elitei de iniţiaţi, capabilă să le înţeleagă mesajul. Ermetismul, imaginile ezoterice, aluziile savante rămâneau nedescifrabile pentru majoritatea auditorilor.

Era foarte apreciat *yaocutcatl* – poemul sau cântul războinic – care, în realitate, era o proză ritmată, construcţia lui tonală înlesnind memorarea.

O corporaţie de „poeţi profesionişti” îşi oferea serviciile celor mari, celor puternici: ei puteau să-i laude, să le descrie faptele de vitejie, să prezinte cu admiraţie perfecţiunea vieţii lor, calitatea lucrărilor lor, faptele lor

[34] Condamnare pentru erezie, cerută de Inchiziţie: ardere pe rug sau distrugere prin foc.

pilduitoare.

Poetului i se spunea *cuicani* „cântăreţul", deoarece poemul era cântat, întotdeauna (sau cel puţin era rostit cu o voce foarte melodioasă), poezia fiind însoţită de melodie.

Cuicani simţea că avea har, că se deosebea de semenii săi; el îşi folosea talentul şi profunda sensibilitate ca să-şi îndeplinească misiunea pentru care era pregătit:

Eu, cântăreţul, compun un poem cizelat ca un smarald de preţ, ca un smarald minunat, sclipitor,
mă adaptez modulaţiilor armonioase ale tzinitzanului…
ca o vibrare a clopoţeilor, ca un clinchet al clopoţeilor de aur…
Îmi cânt poemul cu miresme alese, creat
asemenea unei pietre preţioase şlefuite
ca o turcoază strălucitoare, ca un splendid smarald
imnul meu, ca o podoabă, adresat primăverii.

De multe ori, înainte de a începe o petrecere sau o sărbătorire, se declamau poeme, ca o introducere la festivitatea care urma, însoţită de muzică, dans şi cântece.

Instrumente muzicale

Aztecii nu au avut nici un sistem de reprezentare grafică a sunetelor muzicale; din cauza aceasta nu dispunem de nici o notaţie. După părerea noastră, era doar o bază sonoră ritmică. Principalele instrumente muzicale erau tobele, din bucăţi de lemn, scobite, având dimensiuni şi volume diferite; pe cele două extremităţi ale cilindrului gol se aplicau piei mai mult sau mai puţin fine, bine întinse.

Sunetul se producea prin lovirea acestor membrane cu degetele, cu mâinile sau cu baghete ale căror capete erau învelite în cauciuc. După mărime, toba se numea *huehuetl, panhuehueil, tlapanhuehueîl.* Aspectul lor varia, de la forma simplă, rudimentară, la cea bogat ornamentată.

Teponaztli, toba aztecă orizontală, aşezată pe un suport, se foloseşte şi în prezent în Mexic; tonalitatea ei înaltă redă uşor mai multe sunete.

Flautele, numeroase, erau confecţionate din os, trestie, lemn; cele mai simple, flautele drepte, aveau un dispozitiv la capătul de sus al instrumentului, care îndrepta suflul spre deschizătura interioară a tubului, prevăzut cu trei sau cu şaisprezece orificii.

Marile cochilii de melc marin şi fluierele erau folosite îndeosebi în timpul bătăliilor.

Instrumentele complementare *ayacastli* – un fel de pleznitoare – şi *chicahuatzli* – baghetă împodobită cu clopoţei de aramă *(coyolli)* – aduceau o notă originală la anumite sărbători, ca, de exemplu, cele consacrate fertilităţii.

Dansatorii-muzicieni purtau la glezne şi la încheietura mâinilor curele de piele colorate, de care se prindeau clopoţei din metal, scoici mari şi mici, boabe uscate, tot ce putea produce un zăngănit vesel. Instrumentul solist era foarte rar solicitat. Ansamblul instrumental incita la dans, cea mai mare manifestare a bucuriei colectivităţii aztece.

Cântece şi dansuri – în frunte cu împăratul

Cântecele şi dansurile făceau parte din programul festivităţilor închinate zeilor; totodată reprezentau o modalitate de a exprima voia-bună, bucuria de a trăi. În fiecare oraş şi în locuinţa fiecărui nobil era prevăzută o clădire separată, destinată cântăreţilor şi compozitorilor de cântece şi de dansuri. Vocile de bas se bucurau de o apreciere deosebită, pentru că nobilele gazde aveau, în majoritatea cazurilor, voci cu un registru foarte grav.

În mod obişnuit, odată la douăzeci de zile, la una din numeroasele sărbători principale, se cânta şi se dansa. Cele mai importante dansuri erau executate în piaţa publică sau în paf/oul suveranului sau al unui nobil din oraş… Sosirea dansatorilor dădea semnalul: toboşarii îşi ocupau locurile iar doi cântăreţi – dintre cei mai buni – intonau cântecul. Şeful statului, demnitarii, persoanele de vază, mergeau înaintea toboşarilor, cântând, apoi formau un cerc în jurul lor, la o distanţă de trei braţe.

Lumea adunată participa la dans, formând alte cercuri, în jurul primului. Dansurile de acest fel prindeau în vârtejul lor o mie-două mii de persoane.

Toba imprima tactul; se dansa după ce se reţineau exact măsura şi cântecul, care începea cu o măsură lentă, pe un registru grav…

Fiecare verset era repetat de trei-patru ori – de obicei, primul părea mai lung. După aceea, toba schimba tonalitatea, nimeni nu mai cânta, iar „maeştrii cântăreţi" intonau alt cântec, în registru mediu şi acut, înteţind ritmul…

Noaptea se aprindeau focuri mari: spectacolul era, desigur, impresionant, prin frumuseţea sa insolită, prin veselia curată a celor ce luau parte la sărbătoare. Plăcerea de a dansa era împărtăşită de tot poporul, în frunte cu împăratul.

Aztecii adorau cântecele şi dansurile, pe care le considerau mijloace vitale de exprimare; sub acest aspect, ei se asemănau cu spaniolii, mai exact cu andaluzii.

În Mexicul actual, în numeroase sate mai puţin favorizate, reeditarea uneia din sărbătorile strămoşeşti are darul de a-i însufleţi pe toţi; chipurile abătute, apatice, se luminează, prind viaţă…

Mii de situri de arhitectură

Au fost recenzate peste o sută de ruine aztece; mii de situri au fost depistate, precum şi un număr impresionant de locuri unde era aşezat un templu.

Investigarea minuţioasă a siturilor, studierea aprofundată a arhitecturii aztece, care necesită investiţii enorme şi personal cu calificare superioară rămân acum probleme de perspectivă.

De la bun început, locuitorii Mexicului au folosit, din instinct, peşterile naturale, apoi şi-au clădit altele, artificiale, dar, foarte curând au dorit să creeze ceva care să-i apropie de zei, înălţându-i spre ei.

Nu s-a precupeţit nici un efort: s-a retezat şi s-a adus la acelaşi nivel vârful unui deal; s-a săpat, pe o latură a unui munte, o terasă foarte întinsă. Dimensiunile acestor „socluri" erau variate, potrivit planurilor ambiţioase ale iniţiatorilor; uneori, un edificiu minuscul se sprijinea pe o bază uriaşă.

Piramidele ridicate de azteci, cu socluri pătrate, dreptunghiulare sau rotunde nu constituiau monumente de sine stătătoare, ca la egipteni; ele erau doar pretextul, suportul unui templu amplasat pe vârful piramidei, cât mai aproape de zei.

Piramidele cu numeroase platforme se ridicau uneori la treizeci de metri. Trepte mari, late, deserveau platformele suprapuse, a căror suprafaţă se reducea, treptat, ultima platformă fiind destinată templului.

În zilele în care se aduceau jertfe, cortegiul victimelor se înălţa încet spre partea superioară a edificiului. Acolo, la jumătatea drumului dintre cer şi pământ, preotul, cu veşminte albe, smulgea inima celui jertfit şi o înălţa spre zei, oferindu-le-o odată cu sufletul lui; trupul victimei se rostogolea din treaptă în treaptă, căzând, zdrobit, la picioarele mulţimii adunate. Simbolul era de o transparenţă uimitoare!

Apropierea de cer… cu mijloace din epoca de piatră

În perioada preclasică, nu numai templele sau palatele aztece erau înălţate pe „socluri"; se practica, în mod obişnuit, supraînălţarea construcţiilor, chiar a celor mai umile.

Nu se punea problema pericolului de inundaţii sau a riscului de a fi atacaţi de fiare – pentru că, de foarte multe ori se săpau terase pe coasta dealurilor sau a munţilor, foarte accesibile animalelor sălbatice sau favorabile revărsărilor de ape. Suntem înclinaţi să credem, mai curând, că aztecii erau atraşi de înalta boltă *a* cerului, de zei şi de tainele lor; doreau poate, nelămurit, să se plaseze cât mai aproape de ei, sub ocrotirea lor?

După calculele făcute, ansamblurile spectaculoase de la Monte-Alban, Palenque, Tajin, Teotihuacan, Tuia şi altele au necesitat milioane de ore de muncă; s-a ajuns la concluzia că toţi aztecii munciseră la realizarea acestor edificii, în cadrul echipelor cetăţeneşti care lucrau pe şantier cu schimbul.

Să nu uităm că, din punct de vedere tehnic, aztecii nu depăşiseră epoca de piatră şi nu ştiau să folosească fierul. Ei dislocau sau spărgeau stânca, strecurând o pană de lemn într-un interstiţiu; udau apoi pana până când, umflându-se, despica lăcaşul în care se afla. Când privim bucăţile uriaşe de rocă desprinse în acest fel, destinate construirii templelor şi palatelor, rămânem gânditori…

Toate uneltele folosite erau din piatră mai mult sau mai puţin dură – ciocanele din bazalt, târnăcoapele din diorit. Sculpturile erau executate cu dalta din obsidian.

Degajarea terasamentului se făcea cu spinarea. Roaba nu exista încă, nici alte utilaje de transport echipate cu roţi, nici atelajele cu animale de tracţiune. Pe materialele provenite din dărâmăturile unor construcţii importante s-au descoperit urme de culoare, care confirmă faptul că se încredinţase conducerea şantierului unui arhitect specialist. Toate construcţiile aztecilor se înălţau potrivit unui plan bine gândit, uneori prevăzând posibilitatea unei extinderi, în faza a doua.

Nu cunoşteau cheia de boltă

De multe ori aztecii erau nevoiţi să construiască un templu sau un palat pe un sol mlăştinos. Pentru a depăşi acest inconvenient, au inventat un procedeu ingenios de fundaţie pe stâlpi de consolidare din lemn, bătuţi pe fundul apei. Anumiţi cercetători au afirmat chiar că acest sistem, extrem de suplu şi totodată trainic, fusese

prevăzut ca să atenueze – sau să anuleze – efectele mişcărilor telurice frecvente în zona aceea, iar eficienţa lor era cel puţin egală cu aceea a fundaţiilor pe suspensie hidraulică şi galeţi, eliminând astfel efectele nefaste ale cutremurelor care zguduie frecvent actualul Mexic ultramodern.

Arhitectura aztecă s-a impus pe plan artistic, dar şi pe plan tehnic…

Aztecii nu au cunoscut cheia de boltă şi nu au ştiut să aşeze cum trebuie pietrele de temelie. Lucru cu atât mai surprinzător, cu cât au cioplit direct în stâncă temple de o cutezanţă arhitecturală uluitoare, de pildă cel din Malinalco. Poarta de intrare se prezenta sub forma unui şarpe monstruos, cu gura larg deschisă; în interior, o sculptură executată cu măiestrie asocia tigrii cu vulturii cu aripi întinse. Punctul de sprijin al acestei construcţii îndrăzneţe, geniale, era invizibil. O infimă eroare de calcul ar fi năruit totul.

În interiorul piramidelor nu se găseau decât materiale nefolosite, moloane, moloz. Zidarii azteci ştiau să prepare varul, mortarul, cimentul, pentru lucrările de importanţă naţională, în privinţa locuinţei personale, ea era concepută *să* dăinuiască atât cât trăia un om; numai un om bogat îşi putea permite două deschideri la locuinţă: una spre stradă, cealaltă spre canal sau spre lac.

„Deschidere” este termenul pe care l-am folosit în mod deliberat, pentru că nu existau uşi la case, chiar ale celor mai înstăriţi. Aztecul nu se temea de hoţi, pentru că legea îl apăra destul de bine.

Digul minunat al prinţului-poet-inginer

Arhitecţii azteci construiau şi diguri, baraje, elaborau sisteme complexe de canale cu ecluze, în timp foarte scurt, competenţa lor a devenit inegalabilă. Spiritul lor inventiv, multilateral, a izbucnit, deodată, cu o forţă extraordinară.

Regele din Texcoco, Nezahualcoyotl, prinţ-poet, inginer vestit, a conceput, a construit şi a supravegheat lucrările unui dig lung de 18 km, pentru regele Moctezuma I. Ne uimeşte această lucrare dificilă, cu atât mai mult cu cât digul era plănuit astfel încât un sistem complex de vane să regleze nivelul apei, preîntâmpinând astfel inundarea oraşului, iar apa evident sărată a părţii estice a lacului să nu poată pătrunde în apa bună de băut a părţii vestice.

Nu putem decât să ne înclinăm cu admiraţie şi respect în faţa unei realizări de acest fel.

Turistul care cunoaşte istoria Mexicului şi trece prin Mexico va fi dezamăgit; îşi închipuise că va descoperi străvechiul Tenochtitlani în capitala ultramodernă în care a ajuns, nu a mai rămas nimic din trecutul aztec. A aflat, în schimb, că acum patru sute de ani pe platoul mexican se întindea un lac imens. Dar în prezent lacul nu mai există iar turistul se plimbă pe bulevarde largi, străjuite de zgârie-nori.

Spaniolii descoperă civilizaţia aztecă

Tenochtitlan şi lacul imens au pierit, cufundându-se în adâncurile pământului. Oraşul uimise cuceritorii spanioli; unul dintre cei care l-au văzut, înainte de a dispărea pentru totdeauna, şi-a notat impresiile; din fericire acest document preţios a fost păstrat şi ne-a parvenit. Citǎm:

„Când am văzut atâtea oraşe clădite pe apă, alte oraşe mari construite pe uscat şi acel dig lung care duce la Tenochtitlan am rămas înmărmuriţi; trăiam parcă un basm cu zâne! Câţiva soldaţi şi-au pus întrebarea dacă nu cumva contemplau o himeră!

Când am ajuns la Ixtapalapa, am fost găzduiţi în palate minunate, spaţioase, bine amenajate, clădite din piatră frumoasă şi din lemn de cedru, precum şi din lemnul altor copaci cu miros plăcut; palatele aveau încăperi vaste, curţi acoperite cu pânză de bumbac. Nu ne săturam privind aceste splendori, dar când am intrat în livadă şi în grădină, admiraţia noastră a fost nemărginită: diversitatea copacilor, mireasma fiecăruia, aleile cu trandafiri şi cu multe alte flori, pomii încărcaţi de roade, bazinele cu apă limpede…

Ambarcaţiile de pe lac ajungeau direct la grădină. Totul era bine clădit, cu multe feluri de pietre împodobite cu imagini care dădeau de gândit. Mai erau şi păsările care se duceau să bea apă din bazin. Repet, am stat şi am contemplat toate minunăţiile acestea şi mi-am spus că niciodată nu se va mai descoperi altă ţară asemenea acesteia! Iar astăzi, din toate comorile pe care le-am contemplat nu a rămas nimic, totul s-a prăbuşit şi a pierit!”

Iată ce constata cu nostalgică tristeţe Bernal Diaz, însoţitorul lui Cortez.

Cortez admiră Tenochtitlan de sus, din „teocalli”

Cortez, cuceritorul, îi scria împăratului Carol Quintul:

„E uimitor să constat cu câtă inteligenţă procedează în toate, cum înţeleg să trăiască aproape ca în Spania, cu tot atâta rânduială ca în patrie”.

Cortez era încântat şi totodată foarte surprins. Cu patru zile înainte de a-şi face intrarea în Tenochtitlan, înconjurat de ofiţerii săi, conquistadorul s-a lăsat condus de Moctezuma şi a urcat cele o sută paisprezece trepte ale *teocalli*-ului.

Împăratul l-a ţinut de mână şi l-a invitat să admire „acest oraş mare şi toate celelalte oraşe aşezate în împrejurimile lagunei, satele de pe uscat… Din vârful acestui templu blestemat, dominam cu privirea totul, spune Cortez. De acolo, de sus, am văzut cele trei drumuri care pătrund în Mexico, cel din Iztapalapa, pe unde sosisem acum patru zile, cel din Tlacopan, pe unde am plecat mai târziu, cât mai iute, în noaptea în care am fost înfrânţi şi cel din Tepeyacac. Vedeam, de asemenea, apeductul care venea de la Chapultepec, pentru alimentarea oraşului cu apă dulce; din loc în loc erau poduri pe unde intra apa lagunei pe o parte şi se scurgea pe cealaltă.

Vedeam pe laguna aceasta o mulţime de vase, unele soseau cu marfă, altele plecau, încărcate; în oraşele acelea erau temple şi capele, ca nişte turnuri sau bastioane, de un alb strălucitor, adevărate minuni! Dar casele cu terase! De-a lungul drumurilor, erau alte turnuri şi capele, semănând cu nişte fortăreţe. După ce am privit îndelung toate acestea, ne-am întors privirea spre marea piaţă a oraşului, cu mulţimea de oameni care forfotea acolo, cumpărând şi vânzând; vocile lor se auzeau de la o distanţă mai mare de o leghe. Aveam printre noi oşteni care fuseseră în multe locuri din lumea largă, la Constantinopol, în Italia, la Roma, dar toţi au spus că nu mai văzuseră, vreodată, o piaţă atât de bine organizată şi de aranjată, atât de vastă, cu mulţimea aceea pestriţă…”

În concluzie, spaniolii erau de părere că acolo erau „lucruri nemaivăzute, la care nici nu au visat vreodată”.

Descrierile acestea entuziaste erau puţin exagerate, după cum era obiceiul descoperitorilor şi al cuceritorilor; ne gândim la Champlain, în Canada, la Cabeza de Vaca, preotul de Niza, în Noul Mexic, la Las Casas, în Venezuela, în 1530. De altfel, spaniolii nu au păstrat nimic din palatele atât de lăudate; după ce le-au dărâmat, au clădit, pe ruinele lor, palate rezidenţiale autentic andaluze: de pildă, palatul lui Diego de Ordaz, la Coyoacan, sau palatul lui Cortez, înălţat pe locul palatului imperial al lui Moctezuma.

Numai numeroasele paf/b-grădini ale noilor reşedinţe datorează frumuseţea lor mai mult influenţei aztece decât celei andaluze.

CAPITOLUL IV

întoarcerea lui Quetzalcoatl

Marele împărat Moctezuma împlinise patruzeci de ani; era destul de înalt, vânjos, bine proporţionat, foarte zvelt… Purta părul nu prea lung, cât să-i acopere urechile; faţa lui plăcută era puţin lunguiaţă, ochii erau frumoşi şi exprimau, după caz, dragoste şi seriozitate…” Moctezuma II (Stăpânul mânios), fiul lui Axayacatl, fusese urcat pe tron fără voia lui, deoarece până atunci îşi petrecuse timpul studiind, meditând, alături de înţelepţi, savanţi şi astronomi.

Împăratul era un om desăvârşit, în înţelesul deplin al cuvântului. Instruit, educat, cultivat, Moctezuma, prin pregătirea sa multilaterală, a fost singurul *homo universalis* al imperiului aztec. Erudiţia lui era impresionantă; din instinct, era atras spre poezie, iubea florile, păsările, tot ce trăia şi se mişca pe pământ, în apă sau în văzduh.

Anul posibilei reîntoarceri – întâmplări stranii

„Codicele” pe care Moctezuma Ie ştia pe dinafară erau foarte precis formulate: la fiecare 52 de ani, odată cu anul „1 trestie”, putea să revină, plin de măreţie, acoperit de glorie, Quetzalcoat! Magnificul, Zeul alb şi bărbos, legendarul Şarpe cu pene. Unii prevesteau că va veni „stând drept pe un cerb uriaş”, îmbrăcat cu veşmintele negre ale lui Tezcatlipoca, care în cele din urmă era învins.

Or, perioada de 52 de ani trecuse, începea anul „1 trestie”, anul 1519 al erei noastre.

Întâmplări ciudate creaseră panică în insulele oceanului: oameni de un tip necunoscut, cu pielea albă, cu barbă, ajunseseră acolo, călare pe „cerbi mari”. (Aztecii numeau astfel caii, pe care America nu-i cunoştea). Ei veneau din răsărit, de unde dispăruse Quetzalcoatl şi de unde trebuia să se reîntoarcă…

În plus, în afara celor opt semne prevestitoare, se mai iviseră două, care-l neliniştiseră pe împărat:

De pe culmea muntelui Sierra Matlalcueye (în prezent „La Malinche”) se ridica cu regularitate un nor de praf până la cer.

De asemenea, s-a remarcat de mai multe ori, cu puţin timp înaintea sosirii spaniolilor, o ciudată rază de lumină alburie, care apărea dinspre răsărit, cu trei ore înainte de răsăritul soarelui. Ea arăta ca o mare eşarfă albă, luminoasă, diafană ca bruma; rămânea agăţată pe cer. Acest semn îngrijorător a fost zărit în special de cei din provincia Tlaxcala.

Sufletul lui Moctezuma era sfâşiat de două sentimente deopotrivă de puternice: bucuria, pentru întoarcerea lui Quetzalcoatl, durerea, pentru renunţarea la imperiul pe care trebuia să i-l predea.

Sinodul necromanţilor[35]

Oare sosise timpul sorocit pentru întoarcerea lui Quetzalcoatl? Moctezuma părea aproape convins, dar, ca să-şi confirme părerea, a convocat înţelepţii, magii, prezicătorii, necromanţii din întregul imperiu.

În faţa celor îngenuncheaţi cu smerenie în faţa lui, Moctezuma şi-a arătat îngrijorarea şi i-a întrebat dacă fuseseră martori la unele întâmplări neobişnuite sau la fenomene ciudate, nemaivăzute, împăratul dorea răspunsuri clare, temându-se că ei vor încerca să tăinuiască o primejdie.

— Vorbiţi! Spuneţi deschis ce părere aveţi! Explicaţi-mi cum puteţi, ce se întâmplă! Ce ne ameninţă? Epidemiile, ciuma, foametea, lăcustele, inundaţiile, seceta? Va ploua sau nu? Războiul îi pândeşte pe mexicani? Moartea va secera pe neaşteptate sau va fi provocată de fiarele venite de pe meleaguri îndepărtate? Aţi auzit-o pe Cihuacoatl plângând? Atunci când trebuie să se întâmple ceva, ea e prima care presimte evenimentul!

Magii şi necromanţii au deliberat multă vreme, în cele din urmă i-au dat împăratului răspunsul mult aşteptat, care nu era încurajator, dar era corect:

— Ce putem spune? Ceea ce trebuie să se întâmple a fost hotărât în ceruri, deoarece numele său a răsunat deja acolo sus, ca şi soarta care este hărăzită lui Moctezuma: se va abate asupra lui o taină de nepătruns,

---

[35] Cei care se ocupă cu invocarea sufletelor morţilor, pentru aflarea viitorului.

care se va săvârşi în faţa lui. Dacă Moctezuma, suveranul nostru, este în cunoştinţă de cauză, să ştie că aşteptarea îi va fi foarte scurtă, pentru că acela căruia îi este încredinţată taina nu va zăbovi şi va apărea curând. Acesta este răspunsul nostru: dacă aceasta este vrerea sorţii, regele să aştepte termenul prescris.

Aşadar, tulburarea lui Moctezuma era justificată: era în concordanţă deplină cu profeţiile regelui din Texcoco, Netzahualpilli, fiul lui Nezahualcoyotl.

Moctezuma vroia să mai afle de unde, din ce parte, când trebuia să se întâmple ceea ce era sortit; prin urmare, l-a trimis pe *petlacalcatl* – intendentul palatului – să-i întrebe pe necromanţii care erau încă ţinuţi sub supraveghere, la închisoarea din palat.

Tremurând de spaimă, *petlacalcatl* s-a întors în grabă:

— Sire, omorâţi-mă, călcaţi-mă în picioare, dar trebuie să vă aduc la cunoştinţă că nu am mai găsit pe nici unul. Paznicii nu au auzit nimic, straja, de asemenea. Eu cred că si-au luat zborul, pentru că ei au puterea să se facă nevăzuţi! Cred că asta au şi făcut!

Mânia împăratului – un munte plutind pe mare

Împăratul s-a mâniat cumplit: a dat poruncă să fie distruse casele în care trăiseră necromanţii, familiile lor să fie ucise, iar satele în care trăiau să fie şterse de pe faţa pământului. Misiunea a fost atât de bine îndeplinită, încât nimeni nu ar fi putut bănui că pe locurile acelea acoperite acum de cenuşă, trăiseră cu o zi mai înainte oameni paşnici şi fericiţi!

Era scris ca Moctezuma să nu fie înştiinţat de nimic înainte de vreme.

Neliniştea şi tulburarea împăratului sporeau. Erau suficiente semne, văzute sau nevăzute, că se apropia venirea lui Quetzalcoatl. La câteva zile după masacrarea familiilor necromanţilor, un *macehuatl* (om simplu, din popor) s-a prezentat la palat şi a stăruit să fie primit de împărat:

— O rog pe Majestatea Voastră să-mi ierte îndrăzneala. Sunt de fel din Mictlancuauhtla[36]. Mă găseam pe malurile oceanului, când am văzut plutind pe apă un munte sau un deal mare, care naviga când pe o parte, când pe alta, fără să atingă ţărmul; or, nu am mai văzut aşa ceva, niciodată şi cum nouă ni s-a dat în grija paza ţărmului, băgăm de seamă tot ce se întâmplă…

Împăratul s-a uitat cu atenţie la *macehuatl* şi a constatat că i se tăiaseră urechile şi degetele de la picioare; îndoindu-se de adevărul celor spuse, Moctezuma l-a închis şi a poruncit să fie bine păzit; apoi a trimis un preot să cerceteze la faţa locului tot ce i se relatase… Preotul, la rândul lui, a discutat cu oamenii lui de încredere, care cunoşteau bine coasta.

Toţi au confirmat acel eveniment ciudat.

Pielea albă şi barba lungă

Marii demnitari au vrut să vadă şi ei, cu propriii lor ochi: s-au căţărat într-un copac înalt, au privit cu atenţie şi s-au grăbit să-i aducă la cunoştinţă împăratului, la Tenochtitlan.

— Majestatea Voastră, vă rugăm să binevoiţi a ne asculta: e adevărat că am văzut nişte oameni, care nu arată ca noi, pescuind cu undiţa; alţii aruncau în mare năvodul. Pescuitul lor a durat destul de mult, până târziu; s-au urcat apoi într-o mică barcă până au ajuns la cele două turnuri imense de pe mare, şi s-au urcat la bord; se aflau acolo cincisprezece persoane; fiecare purta un fel de cazacă, de culoare diferită: roşie, albastră, gri-cafenie, verde, sau de o culoare care semăna cu pelerina noastră din fibră de maguey – *ichtilmatli* – în sfârşit ceva asemănător, dar tot atât de urât! Pe cap aveau fulare roşii sau alte acoperăminte de cap, foarte mari, rotunjite ca o oală de lut; probabil sunt umbrele de soare, pentru că pielea lor e foarte albă, mult mai deschisă la culoare decât a noastră; în plus, cei mai mulţi au o barbă lungă şi părul lor le acoperă urechile.

Împăratul asculta, cu capul plecat, zdrobit. După un timp, a poruncit să fie eliberat *macehuatl* din Mictlancuauhtla, cel care-l vestise cel dintâi, şi pe care-l ţinuse sub pază, la închisoare. Demnitarii s-au grăbit să-i îndeplinească porunca: au deschis porţile dar nu au mai găsit pe nimeni, fără să existe vreo urmă de evadare. *Macehuatl* dispăruse!

Moctezuma nu s-a mai mirat! Era pregătit!

Alianţa conquistadorului cu tânăra nobilă aztecă

---

[36] Cătun, situat pe coasta Atlanticului, în apropiere de Vera Cruz. Menţionat pe hărţile adresate regelui Filip al II-lea (actualmente dispărut; numele aztec însemna Pădurea din regiunea morţilor) *(n.a.)*

Un tânăr de treizeci şi trei de ani, fiu de căpitan, nobil, care-şi făcuse studiile la Salamanca, Hernando Cortez, sosise în Cuba în calitate de secretar al guvernatorului Velasquez. Visul lui era să cucerească noi teritorii. Tânărul ambiţios şi cutezător a arătat că posedă însuşirile unui mare strateg politic şi militar.

Pe 18 februarie 1519 el a pornit spre cucerirea unei autentice Lumi Noi, comandând 11 vase cu 10 tunuri, 580 de soldaţi; mai aducea 4 pui de şoim şi 16 cai.

Cortez a ajuns întâi în Yucatan, la Cozumel, unde a avut şansa să-l găsească pe călugărul De Aguilar, scăpat ca prin minune de la un naufragiu; dat fiind că trăise la mayaşi şapte ani, a fost un traducător şi un sfetnic foarte bun pentru conquistador.

A acostat apoi la Tabasco, unde a fost atacat de mayaşi; speriaţi de acele stranii apariţii – calul şi călăreţul său – seceraţi de loviturile de tun, au depus armele şi au încheiat o alianţă cu spaniolii.

Cortez a părăsit Tabasco însoţit de 20 de femei indiene, primite în dar de la mayaşi; printre ele se număra şi o tânără aztecă, fiică de nobil, care fusese vândută ca sclavă de văduva părintelui ei. Spaniolii au numit-o Marina pe azteca Malintzin; devenind iubita lui Cortez, ea l-a iniţiat în privinţa obiceiurilor, tradiţiilor şi credinţelor poporului ei, căruia îi cunoştea puterea şi slăbiciunea. Informaţiile acestea au avut o importanţă enormă, înlesnindu-i lui Cortez continuarea aventurii sale.

După aceea, a urmat acostarea la malul plajei pe care s-a înălţat în scurt timp Sân Juan de Ulloa, ulterior Vera Cruz, Adevărata Cruce.

Mulţumiri adresate de bubuitul tunului

Moctezuma a chemat cei mai iscusiţi bijutieri din imperiu, le-a comandat executarea desăvârşită a multor obiecte de preţ şi i-a pus să lucreze într-o izolare totală. Apoi, a luat hotărârea de a scoate la iveală comoara lui Quetzalcoatl, păstrată cu sfinţenie în cuferele tezaurului. Nu era de datoria lui să-i înapoieze zeului ce îi aparţinea? Bogăţiile erau uluitoare, şi anume:

- masca unui şarpe, încrustată cu turcoaze;
- un pandantiv din pene de quetzal;
- un colier împletit ca o rogojină, cu un disc de aur în centrul lui;
- un scut împodobit cu fâşii de aur şi de sidef, tivit cu pene de quetzal şi decorat cu banderole tot din pene de quetzal;
- o oglindă, de fapt un mozaic de turcoaze, asemănătoare cu un scut;
- o brăţară din plăcuţe de *ladchalchihuites* – împodobită cu mici clopoţei de aur;
- un aruncător de săgeţi, cu turcoaze, împodobit cu ca pete mici de şerpi;
- sandale din obsidian.

Ca să nu facă o greşeală gravă, Moctezuma a scos şi veşmintele lui Tezcatlipoca. El a încredinţat cele două comori sacre împuterniciţilor săi şi le-a spus:

— Plecaţi neîntârziat! Mergeţi să-l onoraţi şi să-l cinstiţi pe zeul stăpânul nostru. Spuneţi-i: ‚Am fost trimişi aici de locţiitorul tău, Moctezuma; iată ce îţi oferă el, ca să-ţi sărbătorească sosirea, în casa ta din Mexico”.

Aztecii au executat ordinul, destul de neliniştiţi; şi-au încărcat corăbiile şi au acostat primul vas spaniol care le-a ieşit în cale.

Au început discuţiile preliminare, de protocol. La bordul vasului se afla şi părintele De Aguilar, care făcea parte din suita lui Cortez, şi azteca Malintzin, care le-a fost interpretă, traducând din limba ei natală – nahualt – în limba maya – limba ei de captivitate – înţeleasă de Aguilar, şi retradusă de el în spaniolă.

Aztecii l-au îmbrăcat pe Cortez cu veşmintele lui Tezcatlipoca şi l-au împodobit cu bijuteriile lui Quetzalcoatl: acum arăta ca un rege! Drept mulţumire, Cortez a dat ordin să se tragă cu tunul. Explozia i-a îngrozit pe azteci, care tremurau din tot trupul; nu mai aveau nici o îndoială: zeul se înapoiase, mânia lui era cumplită, văzuseră cu propriii lor ochi cum „tunetul” lovise un copac, făcându-l praf şi cum o colină, spulberându-se, s-a prefăcut în mii de bucăţi de pământ.

Cortez i-a lăsat pe azteci să se ducă să-i povestească împăratului cele întâmplate. El îi trimitea un dar – o cupă de cristal cizelat şi trei cămăşi de pânză – şi îl vestea că va veni să-l salute, chiar la Tenochtitlan.

Popoarele asuprite de azteci se alătură lui Cortez

Bijuteriile fabuloase primite de Cortez i-au întărit convingerea că ajunsese la ţărmul unui imperiu ale cărui bogăţii erau imense sau nesfârşite, în consecinţă, a pornit, în fruntea micii sale armate, spre centrul ţării. Cortez şi-a dat seama că aztecii aveau un armament inferior; el aflase, cât ancorase la ţărm, de nemulţumirea

multor triburi supuse aztecilor, care îi urau, pentru că se purtau tiranic, cereau tributuri grele, în bani şi în jertfe umane.

Cortez se îndrepta spre platou, trecând prin Tlazcala – oază de verdeaţă – îndrumat de totonaci, care se oferiseră să-l sprijine, cu condiţia ca să fie apăraţi de azteci. Poporul se temea de aceşti străini ciudaţi, dar revolta lui faţă de regimul aztec era prea mare! Tlaxcaltecii s-au raliat şi ei cauzei lui Cortez; cu sprijinul acestor aliaţi neaşteptaţi, ei puteau să se elibereze de cârmuirea de la Tenochtitlan. Alăturându-se lui Cortez, au contribuit în mare măsură la prăbuşirea imperiului.

Prima slăbiciune fundamentală a imperiului aztec consta în sistemul său represiv.

Cortez scapă de capcana întinsă de Moctezuma

Cortez şi oamenii săi erau cantonaţi la Cholula, oraş aztec sacru; noii săi aliaţi, tlaxcaltecii, s-au întors de la Tenochtitlan cu veşti alarmante: Moctezuma pusese capăt îndoielilor şi preocupărilor lui metafizice, hotărându-se să acţioneze prompt, împotriva spaniolilor.

Cei douăzeci de mii de soldaţi ai împăratului trebuiau să-i atace prin surprindere la Cholula: ei aşteptau doar ordinul de a împresura marele templu unde era instalat Cortez.

Era cea de-a doua slăbiciune sau greşeală fundamentală: după ce l-a primit pe Cortez ca pe un zeu, după ce l-a invitat în capitala sa, Moctezuma îi întindea o cursă periculoasă, care îi putea fi fatală.

Reacţia lui Cortez a fost directă: răspunzând vicleniei tot cu viclenie, a lăsat să se creadă că pleacă; vestea aceasta i-a adunat pe mexicani în curtea templului, pregătindu-se de luptă. Cortez a dat ordin să se tragă cu tunul asupra lor; tlaxcaltecii au atacat oraşul: după anumite surse, au pierit atunci între 3000 şi 6000 de azteci.

Capcana de la Cholula se soldase cu pierderi enorme: Moctezuma a fost din nou copleşit de chinuitoarele lui nelinişti, după acest eşec catastrofal. Şi-a trimis mesagerii-ambasadori, cu misiunea delicată de a-i prezenta lui Cortez scuzele sale, insistând asupra faptului că împăratul regreta incidentul, soldat atât de nefericit, şi că îl invita din nou, pe Cortez, cu toată prietenia, la Tenochtitlan.

Cortez şi-a luat acum toate măsurile de precauţie, ca să nu fie surprins; s-a strecurat cu soldaţii lui pe potecile abrupte ce despărţeau Popocatepetl, cu mantaua lui de zăpadă sclipitoare, de Ixtacihuatl. Într-o dimineaţă frumoasă de noiembrie, cu cer senin, Cortez a văzut în sfârşit, aşternându-se la picioarele sale, mult râvnitul Tenochtitlan.

Răscrucea

Spaniolii au sosit prin Xoloco (Răscrucea), în timp ce Moctezuma, însoţit de marii demnitari ai curţii, le ieşea în întâmpinare.

Joncţiunea s-a făcut la Huitzillan.

Aztecii s-au apropiat, copleşindu-i cu daruri pe spanioli; ca dovadă a prieteniei lor le-au oferit coliere de flori, pe care ei le-au atârnat la gât.

Când s-a înfăţişat Cortez, cu uniforma lui de catifea neagră, cu pălăria neagră, Moctezuma nu s-a mai îndoit: zeul cu faţa albă, cu barba frumoasă, se reîntorsese! Plecându-şi capul cu multă smerenie, el a rostit cuvintele de bun-venit, slăvindu-l pe Quetzalcoatl, căruia îi preda împărăţia pe care o condusese, aşteptând venirea lui.

Cuvântarea lui a fost tradusă de Malintzin; Moctezuma i se adresa lui Cortez-Quetzalcoatl astfel:

— Doamne, eşti obosit, te-ai chinuit mult, dar acum ai ajuns în patrie şi în curând vei fi în oraşul tău, Mexico. Ai venit ca un rege, locul tău e pe tronul regal, sub baldachin. Locţiitorii tăi, care au plecat dintre noi, ţi l-au păstrat cu sfinţenie, Majestăţile lor Itzcoatl, Moctezuma cel Bătrân, Tizoc, Ahuizotl… Pentru tine au păstrat oraşul Mexico, unde au domnit; spiritul lor tutelar a îndrumat şi a ocrotit poporul strâns în jurul lor.

Înaintaşii mei iluştri vor afla, oare, soarta urmaşilor lor?

Dacă zeii s-ar milostivi, poate unul dintre ei ar vedea şi ar constata, uluit, ceea ce mă copleşeşte pe mine, acum!

Ceea ce văd eu acum, eu, care nu sunt decât supravieţuitorul suveranilor mei, urma pe care ei au lăsat-o.

Nu! Nu este vis; nu sunt abia trezit din visul ce m-a tulburat; nu-l văd în vis, nu visez încă…

Pentru că te-am mai văzut, ţi-am mai privit o dată chipul!

Acum cinci zile, acum zece zile, eram chinuit de nelinişte, de îngrijorare: priveam ţintă spre Domeniul Tainei.

Şi tu ai venit din neguri, din văzduh… Căci aceasta era moştenirea şi vrerea suveranilor noştri, a celor

care au stăpânit şi au condus oraşul tău.

Ei ştiau că tu vei ajunge din nou pe meleagurile acestea, că îţi vei relua locul, cu toată măreţia şi slava ce ţi se cuvin…

Acum minunea s-a înfăptuit: iată-te aici, după ce ai îndurat atâtea!

Vino în ţara ta, ia din nou în stăpânire lăcaşurile regale, sunt ale tale! Eşti trudit! Odihneşte-te! Lasă-i trupului tău răgazul să recapete puteri!

Bun sosit în ţara dumneavoastră, nobili seniori!

Ne întrebăm dacă Moctezuma nu încerca să se convingă de realitate: întoarcerea lui Quetzalcoatl era cea făgăduită, adevărata reîntoarcere? Evident, avea încă o îndoială ciudată, confuză.

Dar în ce calitate, el, Moctezuma, punea la îndoială ceea ce zeii hotărâseră dintru început?

Când Cortez a înţeles bine ceea ce i-a transmis tânăra aztecă, i-a răspuns împăratului cu prefăcută curtenie:

— Să nu se teamă împăratul Moctezuma! Să aibă încredere în noi! Sufletul nostru este copleşit de bucurie. Noi îl preţuim mult pe Moctezuma; îl vedem, îl auzim, doream de mult această clipă, a întâlnirii noastre…

Şi Cortez l-a luat de mână pe Moctezuma şi au intrat în Mexico. Deznodământul dramei ce a urmat a fost cumplit.

Goana după aur

La insistenţele spaniolilor, Moctezuma i-a condus la palatul Teucalo, unde era depus Tezaurul naţional. Văzând bogăţiile aztecilor, pe spanioli i-a cuprins un fel de nebunie; goana după aur îi făcea să se comporte ca nişte sălbatici: smulgeau aurul de pe scuturi, adunau discurile de aur care le împodobeau armele, strângeau pandantivele, inelele pentru nas, brăţările pentru glezne, diademele; au aprins un foc uriaş şi au topit tot aurul pe care-l luaseră.

Aliaţilor tlaxcalteci li s-au oferit pietre preţioase.

În nebunească lor lăcomie, uluiţi de cantităţile de aur văzute, spaniolii i-au cerut categoric lui Moctezuma să le arate tezaurul său personal, împăratul nu a opus nici o rezistenţă: ceea ce-i aparţinea nu constituia totodată bunurile lui Quetzalcoatl?

Spaniolii au fost conduşi la Totocalco[37]; în faţa bijuteriilor imperiale a căror splendoare întrecea orice închipuire, aceşti europeni „civilizaţi” şi-au manifestat admiraţia într-un fel ciudat, de neînţeles.

Febra aurului pusese stăpânire pe ei; înnebuniţi, alergau în toate părţile, ca să nu le scape ceva. Deşi aveau braţele încărcate cu aur şi bijuterii, distrugeau tot ce li se părea că ar putea tăinui vreo podoabă din aur. Goana lor după aur, lăcomia lor erau de nedescris. Aztecii îi priveau, înmărmuriţi: ce se întâmpla? Zeii erau nebuni?

Singura care a înţeles numaidecât ce se petrecea a fost Malintzin; mândria de a aparţine unui popor ilustru, dorinţa de a deschide ochii prea încrezătorilor azteci, au fost hotărâtoare în clipele acelea. Urcându-se pe un parapet, ea s-a adresat mulţimii adunate, îndemnând-o la luptă:

— Mexicani! Spaniolii sunt la capătul puterilor; sunt doborâţi! Acum pot fi uşor învinşi! Nu staţi! Veniţi repede! Luaţi-le hrana şi apa limpede de care ei au nevoie! Acum trebuie să-i atacaţi! Ce se întâmplă? De ce nu vă mişcaţi? Sunteţi stânjeniţi?

Acestea au fost cuvintele rostite de sclava mayaşilor, traducătoarea cuceritorilor, iubita lui Cortez, nobila aztecă Malintzin.

În realitate, aztecii nu erau în stare să reacţioneze cum era de aşteptat; erau atât de îngroziţi şi de uluiţi, încât erau complet dezarmaţi, în cele din urmă, până şi Malintzin s-a raliat definitiv cuceritorilor albi.

Aztecii nu au crezut niciodată că se putea ivi o catastrofă de o asemenea amploare, capabilă să-i distrugă. Nu mai aveau însă nici o îndoială: ori zeii înnebuniseră, ori Moctezuma îi predase, fără să se lupte, unor barbari infami.

Idolii se prăbuşesc

Un eveniment grav s-a produs, care a precipitat prăbuşirea imperiului lui Moctezuma: Juan de Esculante

---

[37] Grădina zoologică din Tenochtitlan, unde Moctezuma îşi păstra bunurile de preţ, exceptând animalele rare şi florile neasemuite (n.a.)

– ofiţer de cavalerie al lui Cortez – fusese ucis, împreună cu trei soldaţi spanioli, de Quauhpopoca, guvernatorul unei provincii. Tăind capetele călăreţilor şi ale cailor lor, aztecul a demonstrat, prin această vărsare de sânge, că aveau de-a face cu simpli muritori, cu animale, nu cu zei. Acest act de revoltă a avut repercusiuni deosebit de importante: Cortez a bănuit că Moctezuma era implicat în acel asasinat; învinuindu-l de complicitate, l-a luat prizonier, închizându-l în palatul lui Axayacatl.

Totodată, conquistadorul a urcat în *teocalli* şi, lovind cu o bară groasă de fier statuile zeilor nesăţioşi de sânge, le-a doborât la pământ. Spaniolii au acoperit cu var pereţii năclăiţi de sânge şi pe altarul jertfelor umane au ridicat o cruce şi o capelă, închinată Fecioarei din Guadelupa, unde a început să oficieze slujba religioasă capelanul lui Cortez.

Quauhpopoca fusese arestat şi condamnat la moarte, fiind ars pe rug în faţa palatului lui Axayacatl. Înainte de a muri, aztecul mărturisise că acţionase la porunca împăratului. Cortez a dispus atunci să fie adus Moctezuma, în lanţuri, şi să asiste la execuţie.

De data aceasta, aztecii au înţeles tâlcul tuturor evenimentelor petrecute.

Primul cetăţean al imperiului, Moctezuma, deşi era prizonier, în lanţuri, a ripostat tăios, cerându-i lui Cortez să părăsească imediat oraşul… atât!

Vestea primită de conquistador, de curând, îl îngrijorase şi se adeverea acum: Narvaez debarcase şi se pregătea să asedieze Mexico, ca să-l prindă şi să-l spânzure pe Cortez, din ordinul guvernatorului Cubei, Velasquez.

În timp ce Cortez se îndrepta spre coastă, ca să înfrunte primejdia şi să o înlăture, locţiitorul său, Pedro de Alvarado, cu cei optzeci de spanioli care se aflau la ordinele sale, avea toate motivele să fie neliniştit. Aztecii sărbătoreau *Toxcatl,* în cinstea lui Huitzilopochtli. Cortez autorizase această manifestare, dar, după părerea lui Alvarado, sărbătoarea lua altă întorsătură, transformându-se în rebeliune; se punea şi problema jertfelor umane, după tradiţia credinţei aztece, practică interzisă cu desăvârşire de Cortez. Brusc, Alvarado, care se temea să nu i se rezerve aceeaşi soartă ca a lui Juan de Esculante, a luat hotărârea să-i ucidă pe aztecii adunaţi să-l preamărească pe Huitzilopochtli. Spaniolii s-au năpustit asupra lor; au căzut multe capete, retezate cu sabia, aztecii fiind măcelăriţi fără milă.

Mexicanii din celelalte cartiere ale oraşului, preveniţi – sau organizaţi pentru revoltă – s-au grăbit să-i sprijine pe cei care rezistau, ţinând piept spaniolilor; în faţa iureşului care se repezea asupra lor, Alvarado, înspăimântat, dezorientat, a fugit şi s-a adăpostit în apartamentele regale, împreună cu oamenii săi. Ei l-au rugat pe Moctezuma să intervină, lansând un apel de încetare a ostilităţilor; chemarea împăratului, pentru linişte şi pace, a fost auzită şi ascultată, deşi împăratul – considerat încă împăratul lor – era contestat tot mai mult; se obiecta că tolerase distrugerea idolilor şi profanarea teocalli-ului, de către străini. Acum, îşi dezarmase supuşii, interzicându-le lupta!

„Noche triste”

Narvaez fusese înfrânt; Cortez se întorcea, triumfător, în fruntea noilor sale trupe.

Moctezuma şi Itzcuauhtzin, din Tlaltelolco, îi îndemnau pe azteci la înţelegere, la îngăduinţă, ca să mai amâne momentul decisiv al luptei; în ciuda sfaturilor lor pacificatoare, aztecii se pregăteau să-şi manifeste deschis revolta. Mândria şi înflăcărarea lor patriotică îi îmbărbăta: hotărârea lor nestrămutată era de a-i nimici pe străini.

Mexico l-a întâmpinat pe Cortez în desăvârşită linişte; tăcerea apăsătoare a oraşului l-a tulburat, ca prevestirea unei catastrofe. Aztecii pândeau, ascunşi în spatele zidurilor sau la ţărmurile canalelor, îngrijorat, Cortez a dat ordin să se tragă cu tunul; ecoul acelei salve a fost însoţit de un urlet înfricoşător; răpăitul tobelor, sunetele stridente ale fluierelor din os au vestit dezlănţuirea ostilităţilor. Aztecii luptau pentru oraşul lor, pentru onoarea patriei lor. Bătălia, care a durat patru zile, a fost crâncenă. Intre timp, s-au petrecut evenimente deosebit de grave: un războinic aztec l-a ucis pe împăratul Moctezuma, care încerca din nou să-i convingă pe azteci să se supună spaniolilor. Cu toate şovăielile sale, cu urmări atât de nefericite, Moctezuma rămăsese credincios, până la sacrificiu, zeului său, Quetzalcoatl – Cortez. În acelaşi timp a murit şi Itzcuauhtzin, căpetenia oraşului Tlaltelolco. Spaniolii şi aliaţii lor fugeau, îngroziţi, în acea „tristă noapte” din 30 iunie 1520; aztecii îi urmăreau îndeaproape… Canalul Tacuba a fost trecut cu piciorul, fiind acoperit de trupurile spaniolilor ucişi. Se spune că a doua zi dimineaţa, la Popotlan, Cortez a plâns amarnic „noche triste” care spulberase atâtea vieţi…

Un mare eşec

Soarta spaniolilor ar fi fost pecetluită dacă nu interveneau aliaţii lor – totonaci, tlaxcalteci, otomi, cei din

Uexotzinco, chiar viitorul autor al *Istoriei chichimecilor,* Ixtlilxochitl – ca să-i susţină, punându-le la dispoziţie hrană, oameni, spioni – pentru învăluirea Tenochtitlanului.

Cortez se pregătise minuţios pentru asedierea capitalei aztece, eliminând riscurile posibile. Folosind carcasele şi greementele ambarcaţiunilor scufundate la ţărmul oraşului Sân Juan de Ulloa a construit brigantine, pe care le-a transportat, de-a lungul a 500 km până la lacul Texcoco. Brigantinele, având tunuri la bord, au străbătut canalele în lung şi în lat, producând panică, prin pierderile şi pagubele pe care le produceau. Aceste operaţiuni militare au blocat Tenochtitlan.

În afara pericolului extern, flagelul intern – variola – secera multe vieţi omeneşti; majoritatea locuitorilor erau vlăguiţi, la capătul puterilor.

Vulturul care cade

Atunci, organizatorul marii revolte, marele preot Cuauhtemoc a fost ales împărat. Numele lui însemna „Vulturul care cade".

Era un tânăr de douăzeci şi cinci de ani, de o excepţională tărie morală, dârz şi înflăcărat în luptă, temut de cei care-i datorau supunere. Cuauhtemoc era un bărbat deosebit de frumos; soţia lui, fiica lui Moctezuma, era încântătoare. Amândoi formau o pereche a cărei frumuseţe impunea respectul celor care îi erau în preajmă.

Cuauhtemoc avea o minte pătrunzătoare şi clarvăzătoare; el nu şi-a închipuit nici o clipă că spaniolii s-ar putea reîmbarca la San Juan de Ulloa. A încercat din toate puterile să constituie o uniune sacră împotriva lui Cortez, pe baza apartenenţei la acelaşi neam; a propus chiar transformarea imperiului aztec într-o confederaţie de popoare egale în drepturi, scutite de tribut. Din păcate, era prea târziu! Popoarele supuse aztecilor nu uitaseră birurile grele, recoltele şi bogăţiile înjumătăţite, tinerii jertfiţi idolilor.

Nobilul prinţ Cuauhtemoc ajunsese prea târziu! Era singur, iar poporul lui era şi el singur, izolat de toţi. A poruncit atunci evacuarea oraşului – femeile, copiii, bătrânii, bolnavii –, rămânând numai cei apţi pentru luptă. Pe 28 decembrie 1520 Cortez se afla în faţa Tenochtitlanului; oraşul era sortit să înfrunte toate primejdiile.

Cuauhtemoc a respins propunerile de pace făcute de Cortez. Încleştarea spaniolilor era aprigă: cucereau satele, unele după altele, înaintând încet, dar sigur. Aztecii contracarau, se apărau cu îndârjire, pe toate fronturile de luptă.

Pe 9 iunie, un atac puternic l-a respins pe Cuauhtemoc până la marele *teocalli;* luptând în fruntea trupelor sale cu vitejie, cu un curaj fără pereche, a izbutit să-i alunge pe spanioli din oraş.

Pe 30 iunie, aniversarea nopţii triste – *noche triste* – căpitanul spaniol a reluat asediul oraşului. Fiind lovit, a căzut de pe cal şi era pe punctul de a fi luat prizonier de azteci, când a fost salvat de unul din ofiţerii săi. Şaizeci de soldaţi spanioli au fost capturaţi şi executaţi sub ochii asediatorilor.

Cortez, deznădăjduit, a spus: „Greşelile noastre ne-au adus nenorocirea"…

Moartea Vulturului

Pe 13 august 1521, oraşul întreg era o ruină: spaniolii şi aliaţii lor puseseră stăpânire pe toate cartierele Tenochtitlanului. „în ziua aceea, au fost ucişi 40.000 de mexicani", declarase Cortez.

În partea de nord-vest a oraşului, în bălţi, se refugiase Cuauhtemoc, însoţit de un număr mic de războinici azteci. Nu aveau cu ce se hrăni: ca să supravieţuiască vânau şerpi, mâncau larve, ducând o luptă continuă cu natura potrivnică.

Se apropia sfârşitul.

Cuauhtemoc a încercat să străpungă încercuirea spaniolilor, trecând cu piroga, dar a fost prins. Cortez l-a asigurat de tot respectul şi preţuirea lui, oferindu-i funcţia de guvernator al noului Mexico.

Pe meleagurile unde poposise tribul rătăcitor, poporul ales, care zărise, pentru prima dată, acvila imperială cocoţată pe un cactus, ţinând în gheare un şarpe, Cuauhtemoc, „Vulturul care cade", epuizat, a lăsat Tenochtitlan – oraşul viteaz – în ghearele spaniolului.

Tenochtitlan, unul dintre cele mai minunate oraşe ale universului, Tenochtitlan, care avea o populaţie de 1.200.000 de locuitori, Tenochtitlan l-a văzut pe Cuauhtemoc, mândrul, nobilul, cutezătorul aztec, legat de stâlpul de tortură, supus la chinuri, ca să spună unde era ascuns aurul care împodobea veşmintele zeului. Cuauhtemoc a schiţat un zâmbet şi a tăcut. Atunci i-au ars picioarele. Cuauhtemoc a continuat să zâmbească, neclintit. Cortez, vădit impresionat, a oprit supliciul.

După câtva timp, Cuauhtemoc a fost botezat creştineşte: s-a numit Hernando de Alvarado Cuauhtemoc. Pedro de Alvarado şi Hernando Cortez i-au fost naşi, iar Malintzin azteca – Marina lui Cortez – a fost martoră

la botezul fostului împărat.

Nu a trecut mult şi Cuauhtemoc a chemat din nou la luptă mexicanii, îndemnându-i să se opună puterii nelegitime a lui Cortez. Tăcerea grea, neputincioasă, a fost răspunsul la apelul avântat al fostului împărat. Imperiul se năruise, nu mai exista.

Cortez l-a condamnat la moarte pe Cuauhtemoc, învinuindu-l de trădare, pe baza unor mărturii îndoielnice. Ultimul împărat aztec a fost executat în piaţa unui sat mayaş.

Asigurarea protecţiei indienilor

Tenochtitlan a fost distrus şi pe locul fostei capitale aztece s-a ridicat un oraş nou, Mexico, care a devenit un centru important de răspândire a culturii hispano-indiene. În 1539 s-au înfiinţat tipografii, cu un număr impresionant de publicaţii, au fost create cinci colegii – unul fiind întemeiat de Zumarraga, pentru băştinaşi, şi o universitate, cu o catedră de *nahua* (din 1553).

Carol Quintul şi Filip al II-lea au exercitat un control sever asupra colonizării Mexicului, respectând dispoziţiile testamentare ale reginei Isabela Catolica[38], care prevedeau ca „indienii să fie trataţi ca oameni liberi, supuşi ai Coroanei, ca şi spaniolii, iar dacă li s-a adus vreun prejudiciu, succesorii ei să aibă grijă să îndrepte situaţia, care nu trebuie să se mai repete".

Spaniolii au numit o serie de vice-regi remarcabili, primul fiind Antonio de Mendoza. Ei au suprimat *encomiendas,* care puneau la dispoziţia unor colonişti câteva comunităţi indiene, au stabilit norme juridice echitabile şi imparţiale. „Indienii sunt foarte favorizaţi de justiţie, declara în 1572 negustorul englez Hawks. Plângerea depusă de ei va fi admisă imediat, iar spaniolul – de ar fi şi *caballero* – va fi chemat să răspundă şi va primi sancţiuni, aplicate atât asupra persoanei sale fizice, cât şi asupra bunurilor sale materiale."

Regii Spaniei au interzis conquistadorilor accesul la câteva regiuni ale Mexicului, ca, de pildă, Oaxaca şi Chiapas – unde a fost numit episcop dominicanul[39] Las Casas, marele prieten al indienilor. Mulţi călugări, însufleţiţi de adevărata milostenie creştină, au dorit să-i cunoască mai bine pe indieni; ei le-au împărtăşit felul de viaţă, le-au înţeles durerile, le-au alinat suferinţele, le-au consemnat tradiţiile. Bernardino de Sahagun este exemplul cel mai edificator: în lucrarea sa, consacrată istoriei generale a evenimentelor petrecute în Noua Spanie, el îi caracteriza pe azteci astfel:

„Ei au fost zdrobiţi, distruşi, şi nu le-a mai rămas nimic din ceea ce au fost odată. Sunt consideraţi barbari, oameni de categorie inferioară, dar, în realitate, în materie de civilizaţie ei pot da lecţii celor care se pretind superiori în acest domeniu, exceptând anumite particularităţi proprii instituţiilor lor. Nu am reconstituit decât foarte puţin, cu multă trudă; dacă am izbuti să redescoperim totul, superioritatea lor ar fi incontestabilă".

Îţi mulţumim, Părinte Sahagun!

Si mulţumim Cerului, pentru că încetul cu încetul se fac descoperiri importante.

***Quien sabe? Cine* ştie?**

Apele lacului visurilor au acoperit civilizaţia aztecă. Tenochtitlan a dispărut.

În prezent, în Mexic, prin înalta protecţie a Coroanei spaniole, 50% din populaţie poate fi considerată că se trage din azteci şi din popoarele înrudite cu ei. Aceşti autentici urmaşi ai unui neam viteaz şi mândru, închişi în mutismul lor, aşteaptă în linişte, desigur, momentul prielnic întoarcerii adevăratului Quetzalcoatl, respectând astfel făgăduiala făcută strămoşilor lor.

Cea mai frumoasă ţară din lume, după cum spunea Jean Giraudoux, este capabilă de orice minune. *Quien sabe*? Cine ştie?

Da! Repet, pentru că sunt profund convins, imperiul aztecilor îşi va recăpăta măreţia, curând, în Mexic…

---

[38] Isabela l Catolica (1451-1504) regină a Castiliei (1474-1504).

[39] Călugăr din ordinul catolic al sfântului Dominic, întemeiat în Franţa la începutul secolului XIII.